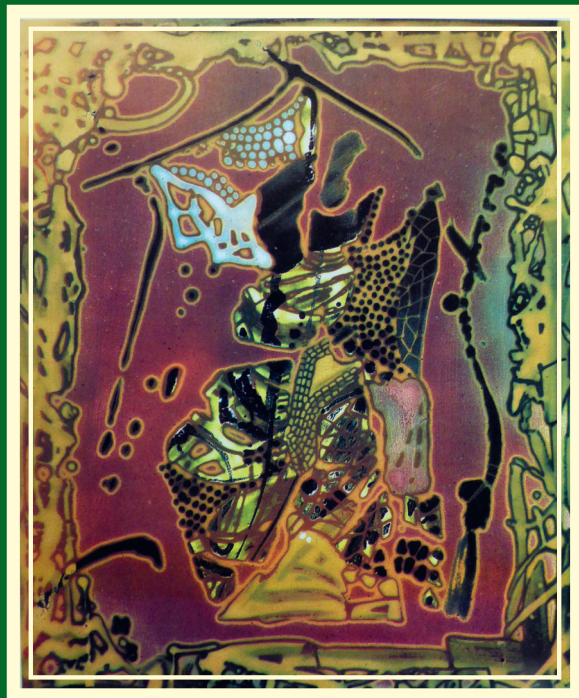

500 Ft

BAKÓ ENDRE • BALAJTHY FERENC • BALÁZS F. ATTILA • BENKE LÁSZLÓ
FÖLDES DY GABRIELLA • ISTENES TIBOR • KATZLER HILDA • ORÉMUS KÁLMÁN
KISS IRÉN • MÁRTONFI BENKE MÁRTA • POZSGAI GYÖRGYI • SZABÓ S. ANDRÁS

MAGYAR MÚZSA

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

MEGJELENIK NEGYEDÉVENTE ÚJ FOLYAM 19. SZÁM • 2021. SZEPTEMBER

Magyar Múzsza • 2021. szeptember

ALMÁSSY KATINKA • ARANYI LÁSZLÓ • BARTHA GUSZTÁV • JÓNA DÁVID
CS. VARGA ISTVÁN • JOBBÁGY ÉVA • LENGYEL JÁNOS • MADÁR JÁNOS
PARDI ANNA • TURBÓK ATTILA • TÁBORI LÁSZLÓ • Z. NÉMETH ISTVÁN

Szerkeszti a szerkesztőbizottság:
Bertha Zoltán, Cs. Varga István,
Domonkos László, Ködöböcz Gábor,
Lovas Dániel, Madár János,
Pomogáts Béla

Felelős szerkesztők:
Lovas Dániel
Madár János

Képzőművészeti rovat:
Mártonfi Benke Márta

Internetes megjelenés:
Kalász István

Korrektúra: Katzler Hilda
Terjesztés: Lengyel János

Kiadja
a Magyar Újságírók Közössége
Felelős kiadó: a MÜK elnöke

Szerkesztőség, levelezési cím:
1114 Budapest, Bartók Béla út 31.
Telefon: +36 01/209-3494
E-mail: madarjanos48@gmail.com
pressmuk@gmail.com

Online: www.muk-press.hu

Kéziratot nem őrzünk meg
és nem adunk vissza.

Nyomdai munkák:
HTS-ART Kiadó és Nyomda Kft.,
Budapest

Nyomdai előkészítés:
Euro Bioinvest Kft., Kecskemét

A borítón:
Mayer Berta: 2019
akril, vászon, 25x25 cm

A hátsó borítón:
Mayer Berta: Múlt idő
tűzzománc, 30x25 cm

Jobbágy Éva: Amit kifelejtene Klebelsberg életművéből: a Napkelet.....	1
Jóna Dávid: 2021; Az elképzelt szendvics.....	6
Benke László: Mi lesz velünk?.....	7
Balázs F. Attila: Sakk.....	10
Turbók Attila: Időcserép.....	12
Madár János: Heckenast Gusztáv és szellemi köre Pilismaróton.....	13
Istenes Tibor: Mozgóképek.....	16
Bodó Imre: Kóbor János bácsi.....	17
Pardi Anna: Szavak.....	21
Szentjánosi Csaba: Szombat. Reggel.....	22
Pete László Miklós: A Wesley-műtyműrűtty.....	23
Aranyi László: Vetített háttér.....	27
Lengyel János: „Jobban ismernek külföldön, mint Magyarországon”.....	28
Z. Németh István: Szűkület; Széljegyzet.....	33
Szepesi Zsuzsanna: A falum.....	34
Szöllősy Tibor: Túlvilági monológ.....	35
Turbók Attila: Azt hiszik az ostobák.....	37
Katzler Hilda: Dagerrotípiák; Bekötött szemmel.....	38
Bartha Gusztáv: Vekker.....	39
Balajthy Ferenc: Szökés és szöktetés.....	43
Kránitz Laura: Csenedet, közzjátékok nélkül; Feldolgozás alatt.....	44
Szabó S. András: Az igazság pillanata.....	45

Könyvheti előzetes

Ebben az évben szeptember 2–5 között rendezik meg az Ünnepi Könyvhetet Budapesten. A 90. országos könyves ünnepségen a Rím Könyvkiadó (Vigadó tér, 1-es számú) pavilonjánál most is – mint a korábbi években – a Magyar Újságírók Közössége kiemelt szerepet kap. Szerveztünk tagjai közül sokan dedikálnak, ugyanakkor a Magyar Múzsza folyóirat szerzői számára külön találkozót szerveznek szeptember 3-án 15 órától. Az egy éve alakult Magyar Nemzeti Írószövetség alkotói szintén ennél a „sátornál” találkozhatnak és dedikálnak: Kiss Irén, Tábori László, Pardi Anna, Kalász István, Katzler Hilda, Büki Attila, Benke Márta, Turbók Attila, Szabó Veronika és mások. Már az itt jelzett nevek is igazolják, hogy a Rím Könyvkiadó, a Magyar Újságírók Közössége és a Magyar Nemzeti Írószövetség szoros együttműködésben tevékenykednek.

A Magyar Nemzeti Írószövetség és a KF&T Kft. Galéria & Klub együttműködési szerződést kötött, mely alapján havi rendszerességgel irodalmi esteket, könyvbemutatókat, folyóiratesteket és képzőművészeti kiállításokat rendeznek.

A Kosztolányi Dezső téren évek óta működő galéria – a Feneketlen tó mellett – folyamatos lehetőséget kíván adni a XI. kerülethez kötődő alkotóknak. Ennek a nemes szándéknak első rendezvénye volt a Könyvheti előzetes 2021. augusztus 25-én. Tíz könyvkiadó jelenlétében találkoztak az írók és az olvasók. Sajtótájékoztatóval kezdődött a rendezvény, majd – az egész napos dedikálások után – fogadásra került sor, amelyen az írók és az olvasók koccintással köszöntötték egymást. A jó hangulat, beszélgetések és a szervezők összegző értékelése egyértelművé tették azt az elhatározást, hogy ezután minden évben megrendezésre kerül a Könyvheti előzetes.

A rendezvényen résztvevő kiadók: Püski Kiadó, Rím Könyvkiadó, Hungarovox Kiadó, Antológia Kiadó, Hét Krajcár Könyvkiadó, Melkizedek Könyvek Kiadó, Muravidék Baráti Kör Kiadó, Magyar Újságírók Közössége, KF&T Kft., Magyar Nemzeti Írószövetség.

ISSN 1789-7505

9 771789 750004

Mártonfi Benke Márta: Játékosság és fegyelem – Mayer Berta festői világa.....	I–XII
Földesdy Gabriella: Madách Imre ifjúkori drámái.....	47
† Horváth József: Idekötöz mindhaláláig.....	55
Sipos Anna: Csodára vágyó lelkem.....	56
Dombrádi István: Énekké vált tavaszban.....	56
Kiss Irén: Keleti mesék és a mágikus tudás.....	57
Megyesi Nagy Imre: Büntudat; Még egy utolsó szál; Végül.....	58
Jóna Dávid: Bemutatkozik az Art'húr Irodalmi Kávéház.....	59
Magyar Hunor: Kitörölhetetlenül; Farkasszerelem.....	61
Bakó Endre: Oláh Gábor, az ember és a költő.....	62
Almássy Katinka: Születésnapomon.....	66
Bánfai Zsolt: Interjú egy papagájjal.....	68
Orémus Kálmán: Drága lányom, Elizabet!.....	69
Káliz Sajtó József: Este.....	70
Cs. Varga István: A Jézus-eszmény átragyogása.....	71
Pozsgai Györgyi: Amit hátra hagyunk – ami előttünk áll.....	77
Madár János: Könyvheti könyvbemutatók; Kalász István: Vers és próza.....	83
Pardi Anna: Dolgok, amelyekről nem tudhatsz.....	84
Kimmel István: In memoriam dr. Karácsony István.....	85
Tábori László: Javaslatok a túlélésre.....	86
Folyóiratszámunk szerzői.....	90

JOBBÁGY ÉVA

AMIT KIFELEJTENEK KLEBELSBERG ÉLETMŰVÉBŐL: A NAPKELET

Százéves a konzervatív művészeti folyóirat gondolata

Mottó: „... egy népnek, amelytől elvették határait, hogy ne védhesse magát, amelytől elvették fegyvereit, hogy ne támadhasson — nem marad egyebe, mint az irodalma... A nemzeti lélek érzi ezt és — érezzük mi is, szabad, dacos magyar írók, akik nem lettünk az idegen szellem gályarabjai. De mi csak szétszórt őrszemek vagyunk. Szegény, magányos őrszemek, akiket a vártán lassan befúj a hó. Pedig ha összehordanók a fegyverünket, sok magányos őrtüzünk zsarátnokát, nagy világosságot tudnánk teremteni, — szellemi honfoglalók tudnánk lenni.”

Tormay Cécile

A kifelejtés nem pusztán véletlen. A *Napkelet* folyóiratot 1945-ben indexre tették. Az elhallgatásra ítélt folyóiratról elterjesztett, legenyhébb baloldali vélemény, hogy jelentéktelen lap – nagy hazugság. Fölépítettek egy mítoszt arról, hogy minálunk lényegében egyedül a *Nyugat* számít irodalmi műhelynek a huszadik század első feléből. De sorra estek ki a nagy magyar irodalom csontváza a cenzúra lelakatolt szekrényeiből. A *Napkelet* erre 75 éve vár, 30 éve türelmetlenül. Amúgy a *Nyugat* és *Napkelet* szerzőgárdája átfedést mutat. Miért? A választ röviden nem lehet megadni, azonban a válaszadást haladéktalanul meg kell kezdeni! Cikksorozatunk erről is szól. Kitűnő kutatások vannak ugyan a *Napkelet*ről, ám nem a Klebelsberg-életműhöz méltó módon kezelik azokat. Elszigeteltségük miatt nem hatnak oda, hogy az irodalmi kánont vagy akár ismereteinket befolyásolják. A közízlést nem lehet magányos próbálkozásokkal alulról megváltoztatni. Éppen ezért tekintette Klebelsberg Kuno és köre a *Napkelet* megalapítását szívügyének. De ennél több volt: létszükséglet!

A fenti kérdésre az utóbbi 75 év ízlésformálói – vagy inkább deformálói és dezinformátorai – tudnának válaszolni. Mi csak nyomozhatjuk. Annak, hogy miért látunk több

azonos szerzőt a két lapban, egyik oka, hogy a *Nyugat* nemzedékei közé önkényesen soroztak be olyan írókat, akik egyetlen sort sem írtak a *Nyugat*ba, miközben rendszeresen írtak a *Napkelet*be. Párhuzamosan a *Napkelet* nemzedékeit kiretusálták irodalmunkból. Annyira, hogy máig nem kerültek oda vissza! Jól látható tehát az a mítosz-gyártás, ami a baloldali politikai harcok kísérője. Eközben másról sem beszélnek, minthogy milyen mítoszokat talál ki a magyarság. Az ilyen kivetítést régóta ismerjük Freud révén...

Nem arról van szó, hogy a *Napkelet*et fölmagasztaljuk, és a *Nyugatot* dehonesztáljuk, hanem arról, hogy mindkettő valóságához közelítsünk. A legnehezebb időket éljük ehhez. Mert kinek tűnik föl, kinek fontos Klebelsberg küzdelme a *Napkelet*ért, és hogy sikere ellenére máig gyakorlatilag indexen maradt? Még csak nem is hallottunk soha a *Napkelet*-nemzedékekről! Holott rögtön az első nemzedékbe tartozik Áprily Lajos, aki nem írt a *Nyugat*ba, mégis emberöltők óta oda számítják. Nem különös, hogy ezt a hazugságot senki nem vette észre? Vagy senki nem mer szólni? Áprilyt nem *Napkeletes* költőként halljuk emlegetni, pedig egyike az itt legtöbbet szereplő költőknek! Kevesen tudják, hogy a *Napkelet* második, harmadik és negyedik nemzedékéhez tartozik Hamvas Béla, aki egészen a lap megszűnéséig, 1940-ig rendszeresen publikált a lapba. Vagy a *Szerelmes földrajz* című művéről híres Szabó Zoltán, aki a *Napkelet* harmadik-negyedik nemzedékének állandó kritikusa volt. A két tizenhat éves zseni, Weöres és Pilinszky itt publikált először. A sor hosszan folytatható.

Arról, hogy milyen alapon került a *Nyugat* „nemzedékei” közé Áprily vagy Dzsida (és sokan mások), külön könyvet kell írni. Azzal kezdődött, hogy Schöpfung Aladár 1937-ben kiadta *A magyar irodalom története a XX. században* című művét. Ezzel indította el az elbitorlási folyamatot, ami a *Napkelet* második nemzedékének szerkesztőjét jogosan kiborította. Keményfy János Schöpfung művéről felháborodással írja: „A fiatalabb essayisták és kritikusok „Nyugat körül alakult kis körébe” a *Napkelet* íróit is betereleli. Már-már aggódunk, hogy Tormay Cécile-t is megteszi Nyugatosnak”. Aggodalma jogos volt, hiszen az „elszeretés” igencsak fölerősödött. Játsszunk el a gondolattal: annyit nyerhettünk volna, hogy ma senkinek sem fájna Tormay Cécile állítólagos antiszemizmusa. Ha sikerül a fenti terv, akkor ilyesmi szóba se kerülne, Tormayt gond nélkül oktatnák az iskolában, mint a *Nyugat* egyik nagy büszkeségét, akit kétszer jelöltek irodalmi Nobel-díjra. Talán a *Bujdosó könyv* nem lenne érettségi tétel – ahogy Babits *Timár Virgil fia* című regénye sem az –, ám lehet, hogy így is megérte volna a turpisság... De ébredjünk, és fordítsuk komolyra a szót.

1921 nyarán indul a lapalapításról levelezés, és irányvonaláról Klebelsberg Szekfű Gyulának ezt írja: „Én három szellemi terméket ismerek, mely a keresztény irányzatot méltóképpen kifejezésre hozta, úgymint a Te Három nemzedéked, Tormay Cécile Bujdosó könyvét és azután (...) Horváth János Aranytól Ady-ig című füzetét”.

Ujváry Gábor tanulmánya Pauler Ákos naplójára hivatkozik miszerint „a Napkelettel kapcsolatos, mindent eldöntő megbeszélések 1921. augusztus 2–5. között folytak aárszentmihályi Zichy-kastélyban, Tormay, Zichy Rafaelné, Pauler és Klebelsberg részvételével. A szervezés mégis csak a következő nyáron vett újabb lendületet, amikor már Tormay is teljes erőbedobással küzdött a lap létesítéséért.” Ennek költői megfogalmazása Tormay Cécile *Séta a szentmihályi parkban* című írása, amiből a mottót vettük. Ez a

lap első irányadó cikke. Terjedelmi okokból az egészet nem közölhetjük, ám ismernünk azért kell, mert kilencvenkilenc százalékban útbaigazít minket olyan ügyekben, melyek sajnos ma is jellemzőek.

Sorozatunk Klebelsberg és Tormay e rendkívül sikeres kísérletét és eredményeit kívánja bemutatni. Klebelsberg szerint a Trianonban kivégzett Magyarország „életre galvanizálása” az arisztokrácia segítségével és a középosztály kulturális fölemelésével lehetséges. Bár a kifejezést csak az arisztokráciára értette, és az ő áldozatukat kérte, ám kétségtelenül minden magyar fölemelése volt a célja, miként az iskolaprogramjával is. Hogy ez milyen bonyolult, ahhoz bizony elő kell vennünk Szekfű említett művét. Az 1920-as kiadás után tíz évvel egészíti ki a Trianon utáni nemzedékek vizsgálatával. Máiág égetően fontos tényezőket vesz bonckés alá – nem véletlen, hogy azt a művét is rejtegetik előlünk...

Az 1940-ig létező *Napkelet*nek egyébként már a névsora önmagáért beszél. Noha az alábbiakban csak azok a nevek sorjáznak elénk, akik a mai fülnek úgy-ahogy ismerősek: Áprily Lajos, Baktay Ervin, Berde Mária, Bobula Ida, Boldizsár Iván, Cholnoky Jenő, Czöbel Minka, Dallos Sándor, Eckhardt Sándor, Erdélyi József, Germanus Gyula, Gulácsy Irén, Gulyás Pál, Hajnal István, Halász Gábor, Hamvas Béla, Herczeg Ferenc, Hóman Bálint, Horváth János, Hubay Miklós, Jékely Zoltán, Juhász Gyula, Kállay Miklós, Kálnoky László, Kerecsényi Dezső, Keresztury Dezső, Képes Géza, Klebelsberg Kunó gróf, Kodály Zoltán, Kodolányi János, Kolozsvári Grandpierre Emil, Kornis Gyula, Kosáryné Réz Lola, Kuncz Aladár, Makkai Sándor, Mályusz Elemér, Mécs László, Molnár C. Pál, Molter Károly, Németh Antal, Németh László, Oláh György, Ortutay Gyula, Ottlik Géza, Ódry Árpád, Pais Dezső, Pethő Sándor, Pilinszky János, Ravasz László, Reményik Sándor, Ritoók Emma, Rónay György, Sajó Sándor, Sipos Domokos, Sík Sándor, Somogyváry Gyula, Sótér István, Szabó Zoltán, Szekfű Gyula, Szentkuthy Miklós, Szerb Antal, Szőnyi István, Takáts Gyula, Tamási Áron, Tersánszky Jenő, Thurzó Gábor, Török Sándor, Várkonyi Nándor, Weöres Sándor, Zilahy Lajos.

E hetven név – akik Tormay Cécile mellett a *Napkelet* szerzői voltak – ma még sokat mond. Ugyanennyien vannak, akik – nemzetközi mércével is! – kiemelkedőt alkottak a *Napkelet* hasábjain, ám nevük ma igen keveseknek ismert. Például éppen azért, mert a *Napkelet*tal együtt törölték munkásságukat a nemzeti emlékezetből!

Azonban nem egyedül a névsor figyelemre méltó. Már magában az lélegzetelállító, hogy éppen Trianon után valaki ilyen lapalapításra gondoljon, szigorúan közérdekből! Klebelsberg Kuno mégis – mint a művelődés leendő hadvezére – biztos tudással és bátorsággal fog neki a reménytelennek látszó feladat megvalósításának. Nem egyéni ambícióktól vezérelve, hanem mert a közízlés javítását – Trianon után különösen – a magyar védekező fegyverének tekinti. Küldetése, hogy a kisantant és a kommunisták átka alatt vergődő országban belevágjon egy igen magas színvonalú, konzervatív művészeti lap előkészítésébe. Ugyanezért áldoznak rá a legkiválóbbak, köztük Tormay Cécile. Miért hőstett ekkor egy lap megalapítása? Aki ismeri 1921 Magyarországot és gyűlölettől fröcsögő nemzetközi környezetét, az nem kérdezi. De mondjuk ki, kevesen ismerjük, mert szintén ama szekrénybe van bezárva. Ez a feltáró művek sorsa. Kiadják néha, de eltűnnek, akár másnap...

Közülük való Mályusz Elemér: *A vörös emigráció* című – éppen 90 éve a *Napkelet*-ben elsőként publikált – alapműve. Ebből azonnal összeáll az a kép, amit nem szeretnek látni a baloldalon, hiszen akkor nem a vörös és hasonló színekre torzító mai szemüvegeken át kellene néznünk a múltat. (Mindent elmond, hogy azóta az összes szín lefoglalták, a fehérén kívül!) Mályusz fölfedi, hogy Magyarország ellen Bécsben magyarul rágalmazó lapokat is működtetett a baloldal; valójában nem az újságírás a céljuk, hanem fordítva: a gyűlöletkeltés. Nem az első ilyen a *Jövő*, amelyet 1921 februárjában a szociáldemokrata Garami Ernő alapít, aki „az utódállamok érdekeinek kiszolgálásával és a magyar kormány megbuktatásával a hatalom visszaszerzésére tör. E végső cél tekintetében éppen úgy nincs különbség közte és Jászi közt, mint a célravezető eszközök kiválasztásában sem. A *Jövő* és a *Bécsi Magyar Újság* azonos szellemű orgánumok voltak. Garamival egyidejűleg szegődik a kimentente-orientáció hívévé Hatvany Lajos báró, «az emigráció mecénása». Nagy vagyonából eddig is bőkezűen támogatta az emigránsokat, a «*Jövő*» megindulása pedig egyenesen az ő anyagi segítségével vált lehetővé.” Ezt sem tanították nekünk.

A *Bécsi Magyar Újság* egyik pillanatról a másikra titokban, az olvasók tudta nélkül alakult át konzervatív lapból a „fehér terror” elleni harc szennylapjává, pusztán mert jó üzletnek az bizonyult. Ez a szappanopera-jellegű rágalomhadjárat máig ismeretlen előttünk! Miként ismeretlen, hogy Hatvany nem egyedül a *Nyugat* támogatója, hanem hazaáruló szélsőbaloldali lapoké is, és ilyen múlttal lesz 1945 után a magyar irodalom egyik irányítója! Trianon egyáltalán nem ért véget 1920-ban, sőt, követte az a fojtó légkör, ami a magyarságot végső pusztulásra ítélte. Mondjuk ki: máig. Klebelsberg is fölismeri, amit Tormay írt le, hogy ebben az élet-halál küzdelemben régóta a „radikális sajtó nyomdáiban, kis ölbetűkből öntik azt a golyót, amely minket halálosan eltalál”. Ezek a cikkek már 1918-tól, sőt előbb hozzájárultak Magyarország megcsönkítéséhez, és a máig tartó – de az akkorihoz kísértetiesen hasonló – elítéltetéséhez. Hogy is kezdődött máig égető megbélyegzésünk?

„A «fehér terror» elleni harcot Göndör kezdi meg, (...) aki már 1919. november közepén megjelenteti Bécsben hetilapját, kis nyolcadrét füzeteit. Az igazsághoz híven el kell ismernünk, hogy a diktatúra bukását követő hetekben valóban nem egy helyen kirobbant a népszenvédély, és a tömeg meglincselt nem egy helyi diktátort (...) – írja Mályusz, azonban nyomatékosan aláhúzza: „Ezeket a kormány által mindenkor kárhoztatott jelenségeket színezte ki «Az Ember» és írta a magyar kormányok számlájára. Hajmeresztő történetek jelentek meg, rikító színekkel, borzadályt és undort keltő leírásokkal. Megesett ugyan, hogy az állítólag lemészároltak utólag jó egészségben előkerültek, de ezek a lappáliák egy csöppet sem zavarták az újságíróhad működését. Hiszen előttük úgysem az igazság volt a fontos, hanem a kormány és a magyar nép iránti ellenszenv felkeltése. (...) A német, a francia, az angol és az amerikai sajtó állandóan citálta «Az Ember» leleplezéseit és hamarosan, néhány hónap alatt az egész világon borzadva beszéltek arról, hogy Magyarországon zsarolók, rablók és gyilkosok uralkodnak.”

Nos, mindez csak pár apró epizód abból a rémregénybe illő 1921-ből, amiben Klebelsberg a lapalapítást tartja egyik legfontosabb feladatának.

Nem véletlenül hirdette mindig a szovjet mintájú újságírás azt, hogy nincs unalmasabb a tegnapi újságnál... Ez úgy hazugság, mint a többi bölcességük. A régi lapok a

múlt bizonyítékai, az igazságot ezáltal mérhetjük meg pontosabban az idő mérlegén. Zárásként is ezt javasoljuk. Hozzá a *Napkelet* ma ismeretlen nagy neveiből választottam. Olyan tudós zeneszerzőt, aki megihlette Adyt, és aki 1919-ben Ady halálakor a legmélyebb szeretettel írt költőbarátjáról a *Nyugatban*. Ugyanő lesz a *Napkelet* kritikai rovatának zenekritikusa 1925-től sokáig. Bizarr, nem? Éppen ő, Papp Viktor a következőket írta a *Napkelet* főszerkesztőjéről:

„Tormay Cecile értékes kvalitásai közül közelebbről és legtöbbször láttam: a szerkesztőt. Elhivatott szerkesztő volt, akinek ítélete és ténykedése előtt minden munkatársa meghajolt. Irányításra és szervezésre született egyéniség. Lapvezér, aki folyóiratának minden szavát ismerte, aki mindig velünk együtt dolgozott s nagyszerű előrelátással építgette, formálta azokat a lapszámokat, amelyeket mi meg fogunk írni. Mindenkiből ki tudta bányászni tehetsége legjavát. Ez a legértékesebb szerkesztői tulajdonság. Többször olyan irodalmi területre vitte át munkatársait, amelyen – azt hittük – járni sem tudunk. Folyton ösztönzött, buzdított, lelkesített, elismert és dicsért, de kemény, sőt hajlíthatatlan is tudott lenni. Minden ő volt a lapnál s mi ebből csak annyit éreztünk, hogy segítők, társunk, szellemi testvérünk. (...) Azt tartom, hogy Tormay Cecile elismerése olyan kivételes érték, amellyel dicsekedni szabad. (...) A Beethoven-centenárium körüli időben ismeretlen Beethoven-levelek kerültek a kezembe. Természetes, hogy ilyen kitüntető szerkesztői bánásmód mellett első közlésre a *Napkelet*-nek adtam át. Kegyelettel őrzöm cikkemnek azt a levonatát, melyet a szerkesztő a nyomdából küldetett el nekem azzal, hogy egyetlen szót javítsak rajta. Tormay Cecile rendkívül logikus, gyöngybetűi a levonaton, ceruzával : «Nagyon becses és szép ! Őszintén köszönöm, hogy a *Napkelet*nek hozta el ezt az ajándékot». *** Mikor lesz újra ilyen magyar szerkesztő? ...”

Amikor a konzervatív irodalom elítéléséről szól a nóta, mindig emlékezzünk erre. És emlékeztessünk, hogy a *Napkelet* az igaz értékeket tekintette elsőknek, és nem az előítéletek fuvoláján fújt nótát...

Jozsefka Antal:
Párizsi utcaképek I.

JÓNA DÁVID

2021

Borzadás-hírek: kegyetlen természet.
Aztán megtörténik...
Átfagyott szabadság, félelmes otthon,
éjjel csend, feladás, nappal némi remény,
elbújva, mint egy bitószökevény.
Fojtogat a láthatatlan. Hideg a marok.
Holdat néztem, ladikot láttam.
Ellök, elenged, majd megtart és visszafog.
Kórház, fehérség, szkafanderes istenek,
az egészet nem érted, eggyé válik veled,
aztán haladék, miérték nélkül megmaradt élet,
nem sietsz már, úgyis utolérhet.

AZ ELKÉPZELT SZENDVICS

én általában / hat körül kelek
úgy félórát / bevárom magam
aztán két órát / írok a semminek
álmokban kotorászva / diktál az agyam

visszatérek / előre futok
az idő így lesz / játszok
az is ki rég elment / az is ki nincs még
most itt van / itt van velem

határok nincsenek / ez benne szép
ez benne a vonzó / azt hiszem
jól megrakott / minden jóval
az elképzelt / szendvicsem

én nem tudom / mi éri meg
azt se / hogy mi igen
maradok nappal is / az álmaimban benne
azt legalább tudom / hogy milyen

BENKE LÁSZLÓ

MI LESZ VELÜNK?

Arany János nem írt dicsőítő verset az 1848–49-es vereségünket követő megtorlás idején, első Ferenc József osztrák császár és magyar király magyarországi látogatására sem. Visszautasította a felkérést. S megírta a *Walesi bárdokat*, 1857-ben. Petőfi barátja, az „ősz bárd” nem magasztalta a szabadságharc leverőit, a vérgőzös megtorlás vezéreit soha.

Fegyver csörög, haló hörög,
A nap vértóba száll,
Vérszagra gyűl az éji vad:
Te tetted ezt, király!

Régi nagyjaink erősebbek voltak mint a maiak.

Visszanézve vérzivataros századainkra, s egyben kamaszkorom végére, ifjúságom elejére, az '56-os forradalmat követő megtorlás ideje ide tartozik, fiatalon valóban olyan nagy jellemek szerettünk volna lenni, amilyenek a 19. századi magyar haza és szabadság nagy fiai voltak. A túlélő ellen nem lehettünk sem győztesek, sem hősök. Komolyan vettük a játékot: mi gondolatban lettünk aradi vértanúk. A gyerekkor és felnőttkor határán nemcsak én éltem át, hogy a szabadságért harcoló magyar nép mártír. Nem tudta kivívni szabadságát az osztrák és orosz túlélővel szemben.

Levágva népünk ezrei,
Halomba, mint kereszt,
Hogy sirva tallóz aki él:
Király, te tetted ezt!

Arany János nem dicsőítette sem a tatárokat, sem a törököket, ahogy a németeket és az oroszokat sem. A jó költők nem ravszkodnak, nem hajbókolnak ellenségeink előtt. A kétségbeesés legmélyebb poklait járva inkább dermesztőt mondanak az édesanyának, a haza védőszentjének is.

Ne szülj rabot te szűz! Anya
Ne szoptass csecsemőt!

Eleitől fogva kísért a történelemben: mi lesz velünk? Elöregszünk. Elfogyunk. És újra és újra rádöbbenünk *Zrinyi második énekének* költői igazságára: „És más hon áll a négy folyam partjára, Más szózat és más keblü nép...” Hogy megremegtem e gondolatól az iskolában, mikor megértettem a költőt!

Nem tudunk nyíltan a szabadság szemébe nézni. A szabadság fordította el tőlünk az arcát? Vagy mi fordultunk el tőle? Nem lehet szüntelen küzdeni. Nem lehet lesütt szemmel élni.

Akik hűtlenné váltak vagy válnak a magyarsághoz itthon, a Felvidéken, Kárpát-alján, Erdélyben, Vajdaságban – vagy bárhol Európában, az Egyesült Államokban, Kanadában, Ausztráliában, Dél-Amerikában – miért nem akarnak megmaradni magyarnak? Elmondják-e, el tudják-e mondani, hogy miért cseréltek hazát?

„Szívet cseréljen, ki hazát cserél!” – figyelmeztet Illyés Gyula. Miért volt fontos egyszer, még menekülés vagy elfutás előtt magyarnak lenni, s azután miért nem volt fontos távol Magyarországtól magyarnak megmaradni? Elfogadják – fogadjuk el? – Tamási Áron gondolatát, hogy aki embernek hitvány, magyarnak alkalmatlan? Nyugat-Európában körülbelül 350-360 ezer magyar él, az Egyesült Államokban 1 millió 580 ezer vallotta magát magyarnak 1990-ben, népszámlálás alapján. Kanadába menekült meghalni a nagybátyám, fegyverrel harcolt 1956-ban Budapesten, híres építész lett belőle idegenben, nem jött haza látogatóba sem. S az unokái nem tudnak magyarul. Udvarhelyi Andrásról hallottam, hogy a költő Faludy György fia angolul emlékezett Budapesten a híres költőre, édesapjára. Ő sem tud, csak angolul...

Elvakarjuk sebeinket, gyógyítgatni szeretnénk lelkünket. Szabadságharcainkat leverhették, nagyjainkat kivégezhették Aradon, 1848-49 után ugyanúgy, ahogy 1956 után Budapesten. Megtorolhatták lázadásainkat, fölkeléseinket, forradalmainkat, szabadságharcainkat. Isten segítségével sírunkról a követ még mindig elhengerítet-tük. De már nagyon belefáradtunk a sokfelé szaggattatásba, a sokfelé alkalmazkodás-ba, a sokféle megosztottságba, a hol ide, hol oda hajolgatásba. Nemcsak a halálba és tetszhalálba, a fel-feltámadásba is.

„Nekünk többet ne trombitáljanak!” – duzzogunk, mert az ítélező Isten visszaküldött minket a sor végére, ahogy azt Tamási Áron megírta. A szegény magyar is hol ide, hol oda hajol. Mindig oda, ahova az erő húzza. A népet irtózatossal csalogatják, de nem beszél. Újabban egyre mélyebben hallgat az irodalomban is. Akik beszélnek, megint csak beszélnek. Túl homályos, a hallgatás különösen. Gyakran az írók sem tudják, mit mondanak, vagy mit nem mondanak „költeményeikben”. Nem bántanak senkit. A langyosakat kiköpi az Isten. Beteg. Nemzetünk beteg. Test-lelkét sok-sok látható és láthatatlan seb borítja. Jó öregeink mennek a bűdösbe, de még az utolsó falatot odaadják unokájuknak, ahogy Sánta Ferenc öregembere a *Sokan voltunk* novellában.

Tudnak-e segíteni rajtunk példaadóink?

1910-ig tízmillióra nőtt a magyar népesség száma a 18 millió lakost számláló Magyarországon, s a nemzettestből mintegy 50-60 ezer fős csángó magyar

népesség él több száz éve a Keleti-Kárpátokon túl. A legnagyobb csapást ellenünk az első világháborút lezáró trianoni békediktátummal a győztes antanthatalmak mérték ránk, mikor az ország területének 67,3%-át, népességének 58,4%-át, erdeinek és ásványkincseinek nagy részét elvették és a környező országokhoz csatolták. Az elcsatolt területekkel együtt az új határokon túlra került a korabeli magyar népesség egyharmada, mintegy három és félmillió magyar.

Ha igaz az, hogy a magyarok száma 1989 táján összesen 15 millió körüli, akkor ma 3 millió külföldi magyar él szétszórva a világban, főleg Nyugat-Európában, Amerikában, Kanadában és más földrészeken, más országokban. A Kárpát-medencében, határainkon túl és innen, ma 12 millióan vagyunk magyarok. De meddig?

* * *

Igen figyelemreméltó tanulmányában négy mai magyar demográfus higgadtan kutatja, mi lesz velünk. Péti Márton, Pakot Levente, Megyesi Zoltán, Szabó Balázs jó előre megszámlolt bennünket, s azon töprengnek *A Kárpát-medencei magyarság népesség-előreszámítása, 2011–2051* című tanulmányban (*Demográfia*, 2021. 01. 19.) hogyan alakul a magyarság létszáma 2011 és 2051 között a Kárpát-medencében. Korábbi tapasztalatokra és adatokra támaszkodva keresik a megcsonkított Magyarország, Felvidék, Kárpátalja, Erdély és a Vajdaság jövőjét.

A határon túli magyar népesség csökkenésében nagy szerepet játszik az asszimiláció. A magyar származástudat Székelyföldön a legerősebb, itt nincs asszimilációs veszteség. A szórványokban viszont nagyok az asszimilációs magyar veszteségek. A szlovákiai magyarok számának csökkenése mögött is döntően az asszimiláció áll. A 90-es években a felvidéki magyarság csökkenésének több mint 60 százaléka asszimilációs veszteség. Miért nem akarnak, miért nem tudnak annyira megmaradni magyarnak a felvidékiek, amennyire a székelyek? Vagy a dunaszerdahelyiek – tegyük hozzá az igazság kedvéért. Végeredményben az marad meg, aki meg akar maradni.

A kutatók szerint a Kárpát-medencei magyarság népességszámának és demográfiai helyzetének változása még a 21. század közepén is a térség fontos geopolitikai tényezőjévé teszi Magyarországot, így az anyaországi és a külföldi magyarságot. Vélhetően messze a magyarság lesz e nagy térség legnagyobb etnikai csoportja, mintegy 9-10 millió fős össznépességgel. Ezt úgy érheti el és tarthatja meg a magyar népesség, hogy Magyarország a jövőben sem követi a klasszikus nyugat-európai bevándorlási mintákat.

BALÁZS F. ATTILA

SAKK

zűrzavaros és zilált
életszakaszomban kerültél
köreim belső övezetébe
már nem gyűjtöttem
retusált színészképeket
bélyegeket
faragott botokat
megszentelt rózsafüzérem végéről
eltűnt az ébenfakereszt
bűntudatomat duzzasztotta
minden szeretkezés
vésszesen józan voltam
alkoholt nagyritkán ittam
cigarettát csak a fényképezőgép
objektívje előtt szívtam
pózoltam
hogyan érettebbnek tűnjek
nem került erőfeszitésembe
a trágár szavak kerülése
árgus szemek kísérték
minden mozdulatom
a korlátokon belüli
szabad mozgásom
folyton sakkban éreztem magam
a vég nélküli sakkjátszmában
hol nem csak játékos voltam
hanem sakkfigura is
az arctalan nagymester
bármikor legyőzhetett volna
de mintha nem az lett volna a célja
csak arra koncentrált hogy
folyton sakkban tartson
hogyan folyton
védekezésre kényszerítsen
zűrzavaros és zilált
életszakaszomban jöttél

tele hittel
tervekkel
lelkesedéssel
álomterhesen
mint repedezett föld
a zápor cseppjeit
ittad magadba szavaimat
élvezted érintésemet
belehalva néhány pillanatra
az ölelkezések földrengésébe
én pedig befészkelődtem
a rövid ideig tartó gondtalanság
és derű ábrándos vackába
honnan lepkék szálltak fel
ellepve a repedezett falakat
elidegenedett tárgyakat
melleid közé rejtettem arcom
és hallgattam
szíved őrült harangozását
ilyenkor úgy tűnt
hogy a múltat és
a jelent szétválaszthatom
egy mozdulattal
mintha cipzárt húznék le
határozottan
lendületesen
a vers ott pihegett szemérmetlenül
lankadt vágyam nem tette magáévá
megosztott emlékeimben kísértenek
a meg nem írt cédák
hiányérzetet generálva
minden kötetemben
már nyilvánvaló
zúrzavaros és zilált volt
minden életszakaszom
nem lehet elpusztítani a múltat
úgy hogy meg ne sebezsd magad
árgus röntgenszemek
mint elpusztíthatatlan főnixmadarak
folyton újjászületnek és kísérnek
mint fényt a borzongató árnyék
ördögi körforgásban
látszólag szimultánt játszom
de önmagammal folyik a sakkjátszma

TURBÓK ATTILA

IDŐCSERÉP

Kiszáradt múlt tengernyi táj
pannon vidék hordóhomály
a páralomb záporlevél
mint ősvadon szemhéjig ér
kiszáradt múlt tengernyi táj

Vörös a föld az őskövek
bazaltosan vöröslenek
a lávaég mint kráterűr
szívünk köré fölénk terül
vörös a föld az őskövek

Szeretlek mint idő jelet
örvendezem szerethetek
némán nézem a tükrös ősz
hajfűrtjeid között időz
szeretlek mint idő jelet

Arcodon lágyan ott hagyott
egy karcolást időnyomot
szemed mélyén amforaként
dereng a táj időcserép
arcodon árnyékot hagyott

Mi is miként az őrtüzek
az éjszakában fénylenek
nyomot hagyunk utódaink
szemvillanása visszaint
kihunyunk miként az őrtüzek

Az elmúlás nem fáj ha szép
ha méltóságos testbeszéd
a szemgolyó-tükör reped
szilánkjaként szerethetek
magam is tört időcserép

MADÁR JÁNOS

HECKENAST GUSZTÁV ÉS SZELLEMI KÖRE PILISMARÓTON

A Dunakanyar – a maga természeti szépségeivel, egyedül álló történelmi és művészeti emlékeivel – évszázadokon át adott otthont nagy magyar alkotóknak. Ilyen megkerülhetetlen személyiség Heckenast Gusztáv is, aki Pilismaróton megteremtette az 1848-as évek szellemi mozgalmának egyik legfontosabb színhelyét azzal, hogy – a már korábban megvásárolt két egymás mellett álló, hosszú ház közvetlen szomszédságában – egy hatalmas, földalatti építkezésbe, pincerendszer kialakításába kezdett. Ez a „láthatatlan” létesítmény adott még nagyobb teret a nyomdai, könyvkiadói, lapkiadói és terjesztői munkának.

Természetesen, ezek az országos érvényű tevékenységek feltételezték a kor legjelentősebb gondolkodóinak, alkotóinak a jelenlétét is. Ma már biztosan tudjuk, hogy a nagy kultúraszervező, irodalomszervező, író Heckenast Gusztáv közvetlen munkatársai kik voltak Budapesten és itt, a Dunakanyarban, Pilismaróton. Jókai Mór, Arany János, Vörösmarty Mihály, Bajza József, Vajda János, Jósika Miklós, Eötvös

Bajza Lenke, a sikeres író

József, Kemény Zsigmond, Gyulai Pál, Petőfi Sándor, Széchenyi István, Kossuth Lajos, Deák Ferenc és mások fizikai és szellemi jelenléte egy páratlan, rendkívül magas szintű, lázadó és reformtörekvésű közösséget jelentett. Ha ide vesszük Táncsics Mihály, Vasvári Pál kapcsolódását is, akkor még inkább érezzük azt a forradalmi hangulatot, indíttatást, ami előkészítette Petőfiék 1848-as szerepét. Ma már megbízható információink vannak arról, hogy a Nemzeti dal és a Tizenkét pont megfogalmazásának, kinyomtatásának előkészítése és kivitelezése Pilismaróthoz is szorosan kötődik. Ahogyan a Magyar Múzsza 2021. márciusi számában megírtam: „...egyes állítások, feltételezések szerint, Landerer Jenő a pesti nyomdában, Heckenast Gusztáv pedig Pilismaróton tartózkodott 1848. március 15-én azzal az előre átgondolt tervvel, hogy ha Pesten a hatóság lefoglalná a nyomdát, akkor Pilismaróton tudják kinyomtatni a forradalmi kiáltványt és rölapot. Bízom abban, hogy a további kutatások majd egyértelművé teszik ezt is, mint a Heckenast-villa megépítésének számtalan kérdését”.

Ha csupán az 1848-as események vonzásában nézzük a pilismaróti eseményeket, akkor is megkerülhetetlen a dunakanyari település szerepe a történelemben, az irodalomban. A színhely jelentőségét – megkerülhetetlen tényyszerűségét – csak fokozzák a Széchenyi István, Kossuth Lajos, Deák Ferenc, Bajza József és mások visszaemlékezéseiben, írásaiban fellelhető tények. Pestinszky Miklós kutatásai szerint Deák Ferenc politikus, a haza bölcse, itt, a pilismaróti villában és annak udvarán fogalmazta meg a kiegyezést elindító nagy művét. Nem véletlen, hogy a Heckenast-villa ősi kertjében található 200 éves mamutfenyőt a helytörténeti kiadványok – és ma is itt élő idős emberek – Deák-fának nevezik.

A múlt megidézésében érdekes adalék lehet az is, hogy Rossegger Péter osztrák író – Heckenast Gusztávval való megismerkedésüket követően – többször járt és tartózkodott Pilismaróton a villában, ahol számtalan írása született az itteni élményekből. Heckenast Gusztáv széleskörű tájékozódását és kapcsolatait bizonyítja az is, hogy egy német származású barátja – neves zeneszerző –, Volkmann Róbert 1853-tól a nyarakat rendszeresen Pilismaróton, a villában töltötte. A figyelmes házigazda, Heckenast Gusztáv két utcai szobát rendezett be a zeneszerző számára, zongorával és értékes bútorokkal. Volkmann Róbert zeneszerző pilismaróti élményeinek megörökítéseként alkotta meg a Maróti emlék című romantikus zongoradarabját.

Szellemi közösségteremtésben, közéletben, vállalkozásban, az irodalom és művészetek minden terén egyaránt sikeres ember volt Heckenast Gusztáv, de a társvalasztásban nem volt szerencsés. Első házasságáról semmit sem tudunk. Második házasságát a kiadócég főkönyvelőjének lányával, Lövészy Teréziával kötötte 1853. április 11-én Pesten, a Deák téri evangélikus templomban. Egy évig tartott ez a házasság. Az eddigiek is jelzik, hogy Heckenast Gusztáv – aki könyvkiadó, lapkiadó, nyomdász, könyvkereskedő, lapterjesztő, író, szerkesztő, a kultúra mindenese volt – nagyon mozgalmas és változatos életet élt, de igazi társra nem talált. Szoros kapcsolatot tartott – az irodalmon túl – más művészeti ágakkal is. Így festőművészek egész sora is kötődik a pilismaróti művészeti és kulturális közösséghez. Szellemi műhelyt, otthont és biztonságot jelentett ez a színhely a reformkor legjelentősebb alakjainak és kevésbé ismert alkotóknak egyaránt. Akit még nem említettem meg: Bajza Lenke. A kor

igen jelentős írójával, Bajza Józseffel szoros baráti kapcsolatba és munkakapcsolatba került Heckenast Gusztáv. Így ismerte meg az író lányát, Bajza Lenkét, akit feleségül vett 1854-ben. A pilismaróti villában éltek, majd nyolc év után elváltak. Házasságukról nagyon kevés egyéb információt tudunk. Annyit viszont megőriztek az irodalmi dokumentumok, hogy Bajza Lenke gyönyörű teremtes volt, így állandó volt a kísértés, a csábítás körülötte.

Bajza Lenke *Végzetes tévedés* című regényéhez Mikszáth Kálmán írt bevezetőt, amelyben ezt olvashatjuk: „...élete egy szép út ebben a siralom völgyében, egy szép út, göröngyök nélkül való, mindvégig fölfelé visz s ragyogó verőfény önti el. 1840-ben született Pesten, leánya Bajza Józsefnek, a rendkívül tisztelt költőnek. Olyan volt ő, mintha nem is az anyja szülte volna, hanem Bajza gondolta volna ki. A híres császárfürdői bálokon, a platánok alatt, a legkáprázatosabb jelenség, a legjobb csárdás tánczosné, kit országSZerte emlegetnek. Már korán megmozdul benne az irodalmi hajlam, nem csak kotillion-emlékeket őriz a titkos fiókjában, de kéziratokat is, melyek lázasan szaporodnak és – mi lehetne nagyobb szerencse egy kezdő íróra – hamarosan férjhez megy egy módos kiadóhoz, Heckenast Gusztávhoz, kit nemsokára, 1857-ben megajándékoz egy – könyvvel.

Az írónőt, az úgynevezett «Schöngest-ot» kielégítette volna ez a frigy, de e szép lélek még egy sokkalta szebb testben lakott. A legszebb menyecskét hódolattal rajongták körül az akkori idők előkelő gavallérai. Bajza Lenkének, akármilyen jól választott volna is, éreznie kellett lassankint, hogy jobban is választhatott volna, rövid idő alatt felbontotta házassági kötelékét s 1862-ben Beniczky Ferencznek, a pestmegyei fiatalság egyik legképzettebb vezér alakjának nyújtotta kezét. Ez a házassága boldog és zavartalan maradt egész haláláig s mindenben kielégíthette, mert míg neki a megfelelő vagyoni viszonyok mellett módjában volt írószobájába vonulni s csendesen elmélni képzeletvilágába, addig a férj is közpályákon foglalkozhatott s a beállott alkotmányos élet folyamatjában majd mint országgyűlési képviselő, később mint szolnokmegyei főispán, majd belügyi államtitkár, színházi intendáns s végül pestmegyei főispán, egyre emelte neje társadalmi állását is s lett lassankint méltóságos, sőt excellentiás asszony. Hiszen a szaporodó kötetek is elég öröm, de a szaporodó címek se okoznak migraint, kivált az asszonyoknál...”.

A negyedik feleségéről semmit sem tudunk. Nagyon sok titok lengi körül Heckenast Gusztáv életét, magánéletét. Annyi azonban bizonyos, hogy – ha családi élete nem is volt teljes –, emberként, alkotóként, az irodalom mindeneként, egyszemélyes intézményként hatalmas szellemi kincset őrzött a lelkében. Valahol itt... Pilismaróton... A Dunakanyarban, Budapesten, Magyarországon és elcsatolt földjeinken...

Hol van ez a kincs? Hol van ez a megfoghatatlan erő?! Erőtér... Nekünk kell összeszedgetni... Porszemenként... Könyvlapok közül... A nyomdagépek egyre halkuló zajában...

ISTENES TIBOR

MOZGÓKÉP

Nem én vagyok a világban,
A világ van bennem.
Kivetülésem mozgókép,
Ezért a filmben kell lennem.
Időnként felöltöztet a legszebb ruhám és meglátogatom magam.
Kinyitok egy vörös hangulatot,
Esti fényeket szürcsölök illatkelyheimből,
Majd szóltanul nézem a szemem.
Hangtalan zajok között, a rezgések szüneteiben születő szavam,
Szűkíti kimondott szavá a tágulatot,
Majd rímek közt úszva folyik ki verseimből,
Alkotó karom és vérző kezem.
Tárgyakba sűrűsödött végtelen utazás a lét,
Elhagyott vonatfütty fest síneket a múltra,
Hogy a jelent ismét megéld.
Míg itt volt, nem játszottál vele...
Időt gyűjtöttél, percekben folytál szét.
Ne hozd hát magad az útra,
Mit hinned kell, hidd! Ne véd!
Nem én vagyok a világban,
A világ van bennem.
Kivetülésem mozgókép,
Ezért a filmben kell lennem.

*M. Nagy Péter:
Árnyékvilág II.*

BODÓ IMRE

KÓBOR JÁNOS BÁCSI

Már a neve is csavargóra, kóborló emberre utal. A valamikor Sopron vármegyei Pórládony (Tompapórládony, ma Tompaládony, Vas megye) községben született 1886. augusztus 3-án.

Szegényparaszti családban nőtt fel. A község neve is erre utal (pór). Ezt már János bácsitól tudom, hisz ő mesélte, hogy nemesi család nem élt a községben.

Jómagam gyermekkoromból ismertem. Családunkhoz rendszeresen eljárt segíteni az állatok körüli munkákban. Lehettem 12-13 éves, amikor szénagyűjtés után, a Palánkospól hazatérve édesanyám ebédre várt bennünket. Soha nem felejttem el – ma is érzem a számban azokat a fenséges ízeket –, a szokásos tyúkhúsleves és pörkölt volt a menü. Édesanyám egyébként nagyon jól tudott főzni. Még szinte kislány volt, amikor 1947-ben beíratta nagyanyám a Göllében működő Gazdaasszony-képzőbe.

A finom ebéd elfogyasztása után beszélgettünk. János bácsi szívesen mesélt a régi dolgokról. Engem pedig érdekelt a múlt – ma is szívesen hallgatom az idők visszaemlékezéseit.

Édesapám megkérdezte tőle:

– János bácsi! Miért nem megy el a falujába meglátogatni Ilka húgát? Már 60 éve nem látta, azóta haragban vannak. Ideje lenne kibékülni. Már maga is öregember, ne úgy haljanak meg, hogy ki ne békülne.

– Hát tudod Feri, gondolkodtam rajta, de talán majd az ősszel elmegyek Pórládonyba, és megkeresem a húgomat.

Mint kíváncsi gyermek, jómagam is kérdeztem:

– János bácsi! Miért vesztetek össze a testvérével?

– Hát, tudod fiam, a „gyusson”. Amikor megtudtam, hogy édesanyámék a földjüket húgomra írtatták, már nagyban készülődtem a lakodalomra, Ilka húgom férjhez menőben volt. Nagyon bántott a dolog, hiszen én voltam a fiú, és az idősebb jogán is illet volna valamit adni a jussból. Összeszövetkeztem a barátokkal és a lakodalom napján összedöntöttük a sátrat, és felborítottuk a kondérokát, melyekben főtt a leves és a pörkölt. Ezután elmenekültem otthonról, és soha többet nem láttam, sem szüleimet, sem a húgomat. Nyakamba vettem a világot és vándoroltam faluról-falura, városról-városra.

– És merre bujdosott? – kérdeztem.

– Szolgának álltam. Voltam Rumban hentesnél, Szentgotthárdon szeszfőzdében, majd több évi vándorlás után kerültem erre a vidékre. Legutóbb Dombóváron szolgáltam a Dicső vendéglősnél. Ott udvaros voltam.

– Mit jelent az? – kérdeztem kíváncsian. Most már egyre jobban kezdett érdekelni János bácsi története. Látszott rajta, hogy nem füllent – mert gyerekekkel többször előfordult az is –, mert édesapám is nagy-nagy figyelemmel kísérte mondatait. Pedig ő már nem először hallotta a történetet.

– Hát tudod, a vendéglő udvarába be lehetett a kocsikkal állni, és amíg a vendégek ebédeltek vagy vacsoráztak, úgy a vásárok, mint a piacok után, addig én megittattam a lovakat, szénát dobtam nekik, összeszedtem a trágyát. Ezért kaptam néhány pengőt, meg ételt, italt, és szállást az udvari melléképületben. Elmondhatom: nagyon jó ember volt a Dicső Pista, ha jól emlékszem, valamivel fiatalabb volt nálam. Talán nem volt, hiszen még élhet. Azóta nem tudok róla semmit. A háború után még néha-néha elmentem Galambos öregapáddal a piacra. Akkor még üzemelt a vendéglő, meg a Pista is ott vót. Megittunk pár nagyfröccsöt, mert ű is szerette a jó bort.

– Miért jött el Dombóvárról Göllébe? – kíváncsian kérdeztem.

– Hát tudod, öcsém, a bombázás miatt! 1944 késő őszén bombázták a németek a vasútállomás környékét. Még szerencse, hogy az állomást nem érte találat. Én akkor nagyon megijedtem és elmenekültem. Soha nem szerettem a háborút, meg fegyvert sem szívesen fogtam a kezembe.

Gondoltam magamban, hogy ilyen szép magas, szikár emberen pedig jól állt volna a mundér.

– Hát így kerültem ide erre a szép és vendégszerető faluba, mely aztán otthonom lett. Itt érzem magam jól, főleg nálatok, mert finom emberek vagytok, szüleid és nagyszüleid is.

Egyre izgalmasabbnak éreztem ezt az élettörténetet, szinte beleéltem magam abba a helyzetbe, és sajnáltam János bácsit, hogy a sors így bánt vele. De ahogy mesélt, ennek ellenére mosoly ült az arcán, és mindig hozzátette: – de a Jóisten mindig megsegített!

Közben édesanyám végzett a konyhai munkával. Már estefelé járt, amikor az öregúr elköszönt. Hozzánk szinte mindennap betért. Természetesen szüleimnek mindig volt hozzá egy-egy jó szava, s egy pohár bor is jutott János bácsinak, mert az italt nem vetette meg soha, de a mértéket mindig tartotta.

Emlékszem kisgyermekként, amikor még hegypásztor volt. Nálunk így hívták a hegycsöszet. Mindennap bejött a faluba fekete biciklijével. Vigyázott a szőlőkre, pincék-re –, szerette a munkáját. Abban az időben nem pénz járt az őrzésért, hanem minden gazda borral vagy musttal fizetett.

Egy alkalommal Esküdt Ernő bácsi mondta neki:

– János bácsi! Látja azokat a felhőket? Azok a jégfelhők! Mi lesz velünk, ha elveri a jég a határt, nem lesz kenyerünk?

Így válaszolt:

– Ne törődj vele kedvesem, majd hoznak Kaposvárról kenyeret meg zsömlét – csak a szőlőhegyet kímélje!

Hát mondhatom, igazi pásztora volt a szőlőnek. János bácsit mindenki szerette, senkivel nem vitakozott – tette a dolgát. Vidám embernek ismertem, mindig füttyörészett, dudorászott. Mert ami azt illeti, szép hangja is volt. A gyermekeket szerette, velük is játszadozott. Amikor meglátott bennünket, a madarak nyelvén szólt hozzánk:

– Kakukk, kakukk!

Élethűen tudta utánozni a kakukkmadár hangját. Ahogy idősödött, az óvodának fát vágott, és ezért kapott a napköziben ebédet. Segített mindenkinek, aki csak megkereste. Délután már ismét a szőlőhegyen tanyázott.

Egy alkalommal őt is megkeresték a fináncok nádfedeles pincéjénél, ahol esténként álomra hajtotta fejét.

Az egyik finánc (ma pénzügyőr) megjegyezte:

– János bácsi! Sok ez a bor, nem ennyit jelentett?

– Úgy jó, kedvesem! Elfogy majd a nyáron! Arról csak a Teremtő tehet, mert jó termést adott a gazdáknak is, meg nekem is.

A fináncok is tisztában voltak vele, hogy a szőlők, pincék figyeléséért, őrzéséért bort kapott a gazdáktól, meg aztán neki is termett. Így persze, hogy több bora volt, mint amit bejelentett. Az ellenőrök ismerték, így természetesen a büntetés is elmaradt. Az igazsághoz hozzátartozik az is, hogy vasárnaponként eljárt a templomba, és a mise után a kocsmába is be-betért. Így persze, hogy nem fogyott el a bora, mindig megérte az újat.

Ilyenkor valakinél mindig kapott ebédet, és utána ment a hegyre vigyázni, mert a szolgálatot komolyan vette ám az öreg. Nem is volt akkoriban lopás, nem nyúlt senki a máséhoz.

Bizony, mondom, jobb világ volt az! Mindenki tudta, hogy János bácsi vigyáz a kis birtokra.

Aztán elérkezett az a bizonyos ősz is. Szót fogadott édesapámnak, és elutazott Kaposvárra, majd vonattal ment tovább. Emlékszem, jó egy hétig odavolt.

Családunk izgatottan várta, hogy milyen hírekkel tér haza János bácsi. Hiányzott, mert nálunk mindennapos vendég volt. Szerette szüleinket, nagyszüleinket, Bálint öcsémet és engem is.

Soha nem felejttem el, mindig azt mondta:

– Te finom ember vagy, belőled jegyző lesz!

– Hát, ha jegyző nem is, de amolyan tisztviselő és értékmentő lett belőlem.

Egyszer csak, megérkezett a mi János bácsink. Estefelé járt az idő, a tücskök ciripeltek a kertben és mi éppen vacsorához készülődtünk, és kopognak a nyári konyha ajtaján. Bodri kutyánk nem ugatott, mert ismerte az öreget. Ő is családtagként számolt vele.

– Jó estét kívánok mindnyájuknak!

– Jó estét, János bácsi! Már azt hittük, hogy meg se jön! – mondta édesapám.

– Hát, tudjátok, nagyon megváltozott az én falum, de Ilka húgom is megöregedett.

– Nem csodálkozom – vágott közbe édesapám – hiszen hatvan éve nem látták egymást. Aztán meséljen, mi újság arrafelé? – faggatta édesapám.

– Megváltozott ott minden, a falu, a házak, de boldog vagyok, mert a mi házunk még áll. Abban lakik Ilka húgom és a sógor. Mert még az is életben van, hála a Teremtőnek. A gyerekek már új házat építettek. A húgom megbocsátotta minden vétkem, és nagyon örült, hogy meglátogattam. Marasztalt is, de mondtam neki – én már nem tudnék itt megszokni. Mert itt rajtatok kívül nincs senkim – mondtam neki.

– Jó helyem van nekem ott a szőlőhegyen. Ott érzem jól magam a pincék között. Mindenki szeret engem, mert én is szeretem őket. Említettem neki, hogy milyen szép családot van, Feri. Hogy gyermekeid milyen aranyosak, okosok. Elég volt nekem ott

egy hét, honvágyam volt. Annak azért örülök – úgy hagyom itt e világot, hogy végre kibékültem húgommal. Nyugodtan halok meg kedveseim – mondta.

Közben elkerültem Keszthelyre iskolába, ettől kezdve már csak szünidőben találkozhattam vele, 85 éves korában még biciklivel járt. Esténként a szőlőhegyen citerázott a pincénél, de néha a kocsmába is behozta hangszerét. Az a citera sokszor szerepel a szívem páholyában, főleg amikor megpillantottam – már évekkel később házunk padlásán.

1972-73-ban egészségi állapota megromlott, de senki nem karolta fel azok közül, akiknél a legtöbbet dolgozott. Így került hozzánk.

Szüleim jóra való, vallásos emberek voltak, akik megszerették és tisztelték János bácsit. Ő kérte édesapánkat, hogy intézze el, hogy öregotthonba kerülhessen.

A Somogy megyei Lad község mellé, Gyöngyöspusztára került. Ott szüleimmel többször is meglátogattuk. Ő is megérkezett hozzánk minden évben, eljött, amikor szabadságot kapott – ahogy mondta.

Sokáig nem tudtam, hogy a termelőszövetkezetnek is tagja volt, mert ott is dolgozott. A háztáji terményének árát édesapám rendszeresen, havi bontásban küldte neki. Így mindig volt ún. zsebpénze. Ott is minden vasárnap elment a templomba – természetesen gyalog. Hazafelé betért a csárdába (Ő így hívta a kocsmát) egy-egy fröccsre –, ahogy azt is elmesélte, amikor Göllébe jött.

Édesapám látogatásunk alkalmával ismét adott neki pénzéből, így tudott létezni, mert a nyugdíját a szociális otthon vette fel – ahogy az ma is szokásos.

Kérdeztük tőle:

– Hogy érzi magát itt, Lad-Gyöngyöspusztán?

– Megvan mindenem, de ott érzem köztetek magamat igazán otthon. Sok jó ember van itt is, vannak új barátaim is.

Tudomásomra jutott, hogy ott is segített a gondozóknak a munkában.

Az utolsó évben már nem jött haza. S jött a hír – akkor már főiskolás voltam – hogy meghalt a János bácsi (1975. április 6.). Mivel a temetés napján kapták szüleim az értesítést – nem tudtunk elmenni Ladra.

Viszont a nyári szünidőben tiszteletünket tettük János bácsi sírjánál. Műköből készített emlékére édesapám egy sírkeresztet, amit felállítottunk a szociális otthon temetőjében lévő sírhalmon (Élt 89 évet).

A gondozónő, aki kalauzolt bennünket, elmondta, hogy szerették János bácsit, nagyon jó ember volt – mondta.

Jól esett nekünk, pedig nem volt igaziból hozzátartozónk, de ebben a pillanatban úgy éreztük, hogy több volt, mint rokon. Éppen ezért szerettük és tiszteltük.

Sokszor elgondolkodom János bácsival kapcsolatban és egyre mélyebben vallom: Szüleim emberségből jelesre vizsgáztak.

Hálával gondolok rájuk, akik már szintén nincsenek közöttünk. Ott pihennek a fenyőkkel és tujákkal benőtt göllei temetőben.

Halottak napján nem csak rájuk gondolok – János bácsira is emlékezem: arra az egyszerű emberre, aki ma is ott kóborol a magyar tájon, a somogyi falu szőlőhegyén, és amikor Dombóváron a kertvárosi parkban tavasszal megszólal a kakukk, gyermekkorom János bácsija köszön felém.

PARDI ANNA

SZAVAK

a lényeges szavakat sohsem mertük kimondani
azok a szavak megmentettek volna mindkettőnket
azok a szavak úgy csillogtak
mint a halálra szomjaztatottak előtt
pohárban a tiszta víz
azok a szavak kivételesek
mint az emberi élet ünnepei
és csak azok ismerik őket akik nagyon szeretnek

ki tudja hová érkeziünk el
milyen romolhatatlan növényzetű földekre
ha azokat a szavakat kimondjuk
ki tudja hogyan oldódott volna meg
négy keresztbetett kar két ikszű rejtvénye

de eláztatta a márciusi eső a földeket
november követte augusztust
kinyíltak sorra az ősz aktatáskái
kihulldostak belőle egymásnak címzett leveleink

és azok a szavak egyre késtek
egyre fogytak
egyre koptak
kikoptunk egymásból mi is

de néha a legzajosabb társaságban is
mintha szólni akarnék valakihez aki nincs jelen
megremeg a szám

SZENTJÁNOSI CSABA

SZOMBAT. REGGEL.

Szombat. Kijöttem
a nagyszobába, olvasok,
ébred a ház, felettem
háromemeletnyi zajok,

Wurmbrandékról
szól a könyv, szenvedtek,
úgy ülök itt a „jólétben”,
mint egy eretnek,

reggel, kijöttem
a nagyszobába, olvasok,
rám nehezedik a világ,
de megváltak a lapok,

feleségem, még bent alszik,
hűséges az éjhez,
pedig a zsibbadt ég,
már csillagokat nem érez,

feleségem, még meleget
ad a tutaj-ágynak,
szombat. reggel.
a gyerekek felettünk,
már strandolnának.

PETE LÁSZLÓ MIKLÓS

A WESLEY-MÜTYMÜRÜTTY

Tiszteletreméltó Szentéletű Patrónusom!

Nagy örömmel számolhatok be Főtisztelendőségednek küldetésem sikeres lezárultáról. Még néhány elintézendő inkvizíciós ügy befejezése vár rám, de reményeim szerint fél esztendő múlva – amikor itt elkövetkezik az aratás ideje – végre hajóra szállhatok, és valamikor szeptember elején újra Rómában lehetek, hogy előszóban is beszámolhassak végre mindarról, amit az átkozott, gonosz és rossz emlékezetű, a sátánnal cimboráló néhai boszorkánymester és főeretnek, John Wesley ügyében végeztem.

Tudom, hogy Főtisztelendőséged repesve várja jöveteletem, röstellem is, amiért még mindig holmi boszorkányok és eretnekek ügyében kell a vizsgálatokat irányítanom, de remélhetőleg mielőbb fellobognak a máglyák, hogy minél hamarabb újra láthassam Főtisztelendőségedet az Örök Városban, és végre előszóban és négy szemközt tehessek igaz és részletes jelentést erről a mindannyiunkat mélységesen felkavaró bűnügyről, a sátán angliai praktikáiról, és az Úrnak az ügyhöz kapcsolódó csodáiról – amelyek nyomait szerencsém lehetett a tulajdon két szememmel látni.

Talán nem lesz haszontalan, ha a gyászos ügyet minden általam ismert előzményével és egyéb vonatkozásával mondom el Főtisztelendőségednek. Kezdeném azzal, ki is volt ez a gonosz emlékezetű, ördögi démonokkal és magával a Pokol fejedelmével cimboráló, John Wesley, Anyaszentegyházunk eme esküdt ellensége. Előrebocsátom: az életrajz hézagos, hiszen a főeretnekkel magával sohasem beszélgettem, kivallatni nem állt módomban; csupán annyit tudok róla, amit másoktól jártamban és keltemben hallottam, illetve amit a kérdéseimre a fellelt tanúk feleltek. Az sem biztos, hogy minden pontosan így történt, de Főtisztelendőségednek így tudom elbeszélni. A jámbor tanúk eskü alatt bizonyosan nem hazudtak, de őket is megtéveszthette a sátán.

John Wesley valahol a Kent nevű tartományban látta meg a napvilágot. Apja állítólag az ottani gróf udvari mulattatója, mások szerint közönséges mészárosmester volt. Megint mások úgy mondják, valamelyik kolostor sáfárának öccse, vagy természetes fia volt, a kölyke így kaphatott képzést a káptalani iskolában. Az ifjú John igen gyorsan megtanult latinul írni és olvasni, és komoly tehetsége volt a nyelvek elsajátításában. Mivel könnyedén megtanulta a walesiek és az írek nyelvét is, tolmácsnak szánták a szent hitünket oktató és terjesztő atyák mellé, és taníttatták. Egyesek szerint pappá is szentelték, de ennek semmi bizonyosságát nem találtam, és nem is hiszem. Az viszont egészen bizonyos, hogy a Walesbe készülő szerzetesek kísérője, Doyle kapitány nagy gondot fordított rá, hogy fegyverforgatásra oktassák, ahogy a kíséret összes többi tagját is. A néhai Doyle kapitány egyik, még életben lévő katonájától tudom ezt, és az aggastyán nem győzte hangsúlyozni, hogy a legfeljebb tizenhét éves fiú igazi harcossá lett a következetesen végrehajtott fegyvergyakorlatok által.

John tisztázatlan körülmények között Franciaországba került, itt több egyetemre is járt, és a hét szabad művészet terén bámulatos előrehaladást mutatott. A teológia tanulásában azonban nem tanúsított szorgalmat, sőt inkább szoknyák és boros kancsók emelgetésével töltötte idejét, amivel megbotránkoztatta társait és előjáróit. Végül mennie kellett. A visszaemlékezések szerint többször is éppen a kicsapatás előtt szökött meg.

Nem tudni, mikor, kivel, kinek a seregével utazott el Outlemerbe, a Szentföldre, erről tudok a legkevesebbet mondani, a beszámolók nagyon hézagosak.

Számításaim szerint John Wesley legalább húsz esztendő-t töltött el keleten. Ebből mindössze az első három-négy évről létezik bármiféle beszámoló. A visszaemlékezések egyetértének abban, hogy a fiatal harcos gyorsan elsajátította a Mohamed-hitű pogányok nyelvét, néhány kisebb csetepatéban kitüntette magát, és hamarosan kinevezték egy bennszülöttekből toborzott kisegítő könnyűlovas század parancsnokává.

Többen is megemlítették, hogy egyszer foglyul ejtett valami pogány előkelőséget, akivel hosszasan beszélgetett, majd váratlanul, minden váltságdíj nélkül szabadon bocsátotta a rabot.

Hamarosan részt vett egy vereséggel végződő portyán, és ott nyoma veszett. Soha többé senki semmiféle hihető John Wesley életének további történetéről mondani nem tudott.

Ami ezután következik, azt maga Wesley mesélte el különböző személyeknek Angliába való visszatérése után. Sajnos nem lehetséges megállapítani, hogy van-e benne akár egyetlen igaz szó is.

Egy ködös és viharos novemberi estén tért vissza Angliába John Wesley – legalább harminc esztendővel azután, hogy elhagyta. Nem tudni, miféle hajóval érkezett, hol szállt partra és mikor.

A környék lakói arra ébredtek, hogy a parti dűne mögött ott áll a Wesley-műtyműrtty. Közönségesen ezzel a kifejezéssel illették azt a hatalmas, ismeretlen, ördögi tárgyat, amiről voltaképpen ma sem tudja megmondani senki keresztény ember, hogy micsoda volt.

A száz láb magas oszlop. Vagy torony. Vagy bármi. Ismeretlen anyagból, amit alighanem a poklok legmélyebb bugyraiban készítenek Lucifer parancsára az ördögök.

Maga John Wesley nem átalotta azt hazudni, hogy ez a tárgy hozta őt vissza Angliába, méghozzá a levegőben úszva, mint valami roppant madár. A főeretnek azt állította, hogy még csak nem is az oszlopmadár vagy madároszlop hátán kapaszkodott, hanem éppenséggel annak belsejében tartózkodott, mint Jónás a cet gyomrában. A környékbeli becsületes keresztény anyák hideglelést kaptak, gyermekeik pedig éjjelente felsírtak, ha eszükbe jutott a boszorkánymester elbeszélése.

A tisztességben és Isten odaadó szolgálatában megvénült derék fráter Brutinus – agg testvér egy bencés kolostorban, akire egyébként előrehaladott korára, időnkénti hóbor-tosságára és a vörösborral szemben korábban tanúsított mértéktelen előszeretetére való tekintettel már csak a kolostor legkisebb trágyadombja rendben tartásának könnyű és felelősségteljes feladata bízott – már az első naptól kezdve Isten és Szent Benedek sugallatától vezérelve megérezte a jövőben az eretneket, a boszorkánymestert, és tüstént harcba is szállt vele. Áldozatos küzdelme különféle részleteiről, megpróbáltatásairól és állhatatosságáról küldöncöm, a derék, de együgyű Severinus testvér részletesen be tud számolni, számos eseménynek szem-és fültanúja volt, Főtisztelendőséged kedvére kifaggathatja.

Már itt megjegyezném, hogy Brutinus fráter valószínűsíthető mennybemeneteléről pontos és szavahihetőnek tekinthető tanúk részletekbe menően alapos nyilatkozatait csatoltam eme levelémhez, ahogy Brutinus testvér szentté avatási kérelmét is, amelyet a winchesteri püspök úr legjobb tollú káptalani írnoka fogalmazott.

John Wesley még aznap elkezdte a környéken gyalázatos, ördögi praktikáit. Először is telebeszélte az emberek fejét állítólagos kalandjaival.

Ezeket csak vázlatosan beszélhetem el Főtisztelendőségednek, mivelhogy magam sem nagyon értem őket. Állítólag bejárt, csak a regékből, távoli utazók elbeszéléseiből és az Ótestamentum lapjairól ismert, városokat. Egyebek között Harranban is járt. Ebben a városban éveket töltött annak idején maga Ábrahám.

Álltása szerint Wesleyt az előkelő pogány szabadította ki a fogságból, és mentette meg a haláltól, akit korábban futni hagyott. A férfi valami régi nemzetség sarja, Wesley évtizedekig vendégeskedett náluk, és megtudta a földkerekség legnagyobb és legfontosabb titkait – már ahogy a gazember elmesélte.

Ki is bújta a szög a zsákból, mert Wesley azt kezdte hirdetni, hogy sem az emberi faj létrejötte, sem a távoli múlt nem úgy zajlott, ahogy az emberek hiszik, és nem úgy, ahogy az Anyaszentegyház hirdeti. Veszedelmes dolgokat hirdetett, le sem merem írni Főtisztelendőséged számára.

John Wesley másfél esztendeig garázdálkodott, és ez alatt igen nagy kárt tett a környékbeli nyomorult falusiak erkölcsében. Ördögi varázslatai révén a parasztok olyan vetőmagot kaptak tőle, hogy a búza hat láb magasra nőtt.

Természetesen gondoskodtam róla, hogy írmagja se maradjon a gonosz növénynek, az ilyen táblákat felgyújtattam, és még a hamut is beszántattam. Ebben a kegyes munkában sokat segítettek a Londonból jött inkvizítor atyák és Winchester sheriffjének fegyveresei. Az ördögtől elbűtített, ellenállást tanúsító parasztok közül mindössze négyen haltak meg, és tizenheten lettek nyomorékká – ami Krisztus Urunk különös kegyelme. A főkolompосok meglakoltak – őket kerékbe törettem, kibeleztettem, vagy olajban főztem meg. Büszkén jelenthetem Főtisztelendőségednek, hogy a rend helyreállt.

Valami ördögi kotyvalékot adott a parasztnak, akik azzal etetvén tyúkjait, a kotló sok költötte tojásokból roppant szörnyetegek keltek ki; másfélszer, sőt kétszer akkorák voltak, mint a rendes baromfiak, amiket Isten teremtett.

Természetesen irgalom nélkül mind egy szálíg összefogdostattam, és máglyára hányattam a rontás és babona szülte állatokat, ebben még a környék közismert csavargói is a segítségemre voltak Isten jótéteményként.

Nem tagadhatom azonban le, hogy a renyhe és világi hatóság semmit sem tett az eretnek és ördögi praktikák ellen, sőt némely hatósági személyek még védelmükbe is vették a főeretneket.

Egyedül Brutinus testvér harcolt következetesen ellene, akit az elvakított parasztnak részéről gúny és megvetés kísért. Brutinus agg korát meghazudtoló eréllyel küzdött nap mint nap a főeretnek ellen. A lelkére beszélt, ostromozta, megtérésre buzdította – mindhiába. Akkor pedig úgy döntött, elpusztítja a Wesley-mütymürüTTY néven ismert tárgyat.

Főtisztelendőséged előtt nem titok, hogy engem is az ő, Brutinus testvér kérelmére rendeltek ki, de mire megérkeztem, hogy elkezdjem felelősségteljes inkvizitori vizsgálódásaimat, az események már megtörténtek, a főeretnek tűzhalála és Brutinus testvér mennybemenetele visszavonhatatlan tényné vált.

Bizonyára megérti Főtisztelendőséged, hogy eme sorokat róván most könnybe lábad a szemem. Nem lehet meghatottság nélkül szólni az Anyaszentegyház magányos harcosáról, aki példátlan önfeláldozással küzdött az eretnekség, a sátán túlerejével szemben.

Megesett, hogy vitézül rárontván a főeretnekre, csaknem fejbe sújtotta a botjával. Wesley ekkor nem szánta megpofozni és farba rugdosni Isten szolgáját. Brutinus testvér hosszú hetekig szenvedte a mártíromság ehhez hasonló kínjait, míg el nem jött a Nap, az Úr igazságtételének napja.

A bátor Brutinus testvér kileste a főeretneket, és égő fáklyával behatolt a Wesley-mütymürüTTY belsejébe, hogy elpusztítsa.

Nem tudjuk, hogyan történt. Egy váratlan pillanatban hatalmasat dördült az ég, és égis éró máglya támadt a Wesley-mütymürüTTY helyén. Kétség nem férhet hozzá, hogy a főeretnek hamuvá égett rajta.

Brutinus testvér átszellemült testét tanúk százai látták a levegőbe emelkedni. Ahogy egykor szeretett gyermekét, Illést, úgy mostan másik szeretett gyermekét, Brutinust is tüzes szekéren ragadta magához az Úr. Az emberek a rendkívüli tünemény láttán sírva borultak le, és hajnalig imádkoztak.

Az átkos emlékü Wesley-mütymürüTTY helyén jelenleg hatalmas gödör található, roppant szakadék; az emberek a közelébe sem mernek menni.

Mondá az Úr: – Enyém a bosszúállás!

Örvendek szívemben, hogy Anyaszentegyházunk legújabb szentjének megdicőüléséről én küldhetem Rómába az első hitelt érdemlő beszámolót.

Főtisztelendőséged alázasos szolgája:

Fráter Minutus

ARANYI LÁSZLÓ

VETÍTETT HÁTTÉR

Drakula vért köp. Egymilliárd ember éhezik.

(Lelkiismeretünk éhség.)

S az ocsmány, fertőzött pocsolavíz,

amelyből az állatok sem innának? Minden második

földlakónak ilyen jut... (S a „fogyasztói társadalom”

kreatúrái az autót is ivóvízzel mossák.) Ez büntudatunk
tantaluszi szomjúsága...

Imbolygó gölemként, párzást mímelő mozdulatokkal vonul a zöm:

jogkövető magatartású állampolgáraink. A manifesztálódott,

masszív telítettségérzetből alakul ki az örökös hányinger,

s végül a menetrendszerű okádások válnak

egyedüli örömforrássá.

Szibarita korcs bűvöl összetákolt, filléres bővít,

eltorzult, herélt nyelv-töredékekből formál mondandót.

Egy-egy napja így alakul:

90 százalék a „kell”, a „muszáj”, a „szükségszerű”. Korunk

embereszménye a rabszolga, s a fölöslegessége, pótolhatósága

lényegül életpálya-modellé. (A visszafordíthatatlanul leépülő
lélek kiürült kartondobozzá silányít.)

S az orgazmus is olyan lesz, mint egy jóleső hányás...

LENGYEL JÁNOS

„JOBBAN ISMERNEK KÜLFÖLDÖN, MINT MAGYARORSZÁGON”

Beszélgetés Aranyi Lászlóval

Aranyi László író–költő, okkultista, 1957-ben született Keszthelyen, ma Budapesten él, a JPTE BTK-n szerzett bölcsész diplomát. Jelentősebb kötetei: (Szellem)válaszok, Magvető Kiadó, 1990; A Nap-és Holderők egyensúlya, Underground Kiadó, 2011. Rendszeresen publikál magyarországi és külföldi irodalmi lapokban, folyóiratokban, portálokon. Verseit több nyelvre is lefordították, többek között angolra, franciára, olaszra és szerbre.

– *Először a költészettel való kapcsolatodról akartalak kérdezni, de a Holdkatlan oldalon található önéletrajzodban azt írod, okkultista is vagy. Miben nyilvánul meg az ebbéli tevékenységed, hogyan kezdte el ezzel a témával foglalkozni?*

– Nem túlzás, gyermekkoromtól foglalkozom okkultizmussal. Keresztény-konzervatív értékrendű családba születtem, idősödő szülők egyetlen gyermekeként. Szüleim reggeltől estig dolgoztak, így aztán egyedül tölthettem a nap jelentős részét. (Magányigényemhez ragaszkodom most is.) Már akkor éreztem a legtöbb ember számára nem érzékelhető. Ha úgy tetszik, kommunikáltam a szellemekkel. Aztán minden hozzáférhető elolvastam mindarról, amit más „hasonszőrűek” megtapasztaltak erről a szféráról. Akkor kizárólag a háború előtt megjelent irodalom állt rendelkezésemre. Majd jött a Blavatsky-féle teozófia. Később meg az asztrológia, a tarot, a régi és az új boszorkányság, Aleister Crowley. Nem volt kivel beszélnem minderről, de már akkor úgy tartottam, minden megválaszolt kérdés új kérdések özönét gerjeszti, s ezt nevezzük úgy: folyamatos fejlődés.

Az okkultizmus következetes kutatás az eddig még ismeretlen szféráiban. Az irodalmi törekvéseim a kezdetektől elválaszthatatlanok az okkultizmustól, ami a magyar irodalomban fehér holló ritkaságú. Eddig egyedül a kincstári irodalomtörténet által tévesen „Ady-előfutárként” aposztrofált Komjáthy Jenő képviselte ezt a vonulatot.

Időnként hosszasan töprengek, vajon a kezdetektől rám jellemző lázadó szembenállásnak köszönhető-e az okkult irány? Igen, ám nem csak ebből táplálkozott. Határozottan elutasítok mindent, amit elfogad, s követendő modellként elvár tőlünk a korunk. A legtöbbször bogaras különecnek tekintenek, de vannak azért „lélekben rokonaim” mindenütt a világon.

– *Amikor az interjúhoz végeztem háttérkutatást, meglepődve tapasztaltam, hogy az utóbbi időben többet publikálsz külföldön mint idehaza. Tudom, hogy ál-naiv a kérdés, szerinted mi ennek az oka?*

– Magyarországon mellőzött voltam a kezdetektől, mert ezt az ösvényt választottam! Tudatosan! A „marginalizált kisebbségi” létet! Pedig a többséghez tartozónak születtem. Három fajtája van a másságnak, lehet annak születni, lehet azzá válni, s lehet önként választani. (Az utóbbi megbocsáthatatlan, a másik kettőhöz illik, úgy-ahogy elfogadó módon közelíteni.) A liberális-posztmodern, valamint a nép-nemzeti kánonon kívül, a peremvidéken vált belőlem az, aki vagyok. Kerültem valamennyi falkát, mivel „szelíd individualistaként” nem illetem volna egyikbe sem.

Már a Kádár-éra idején megjelentek munkáim Mexikóban, Brazíliában, és az akkor még párizsi Magyar Műhelyben, de angol nyelvterületen való felbukkanásom viszonylag új, nagyjából három évvel ezelőtt próbálkoztam ilyesmivel először. Gondoltam, talán akad egy-két lap, ahová „beférek”. Most a nyegyvenediknél tartok, van, ahol többször is publikáltam, van, ahol rendszeresen megjelenek. Megtisztelő, hogy két jelentős irodalmi díjra is jelöltek. Új könyvem is előbb jelenik meg angolul mint itthon, az anyanyelvemen.

Éppen egyezkedni próbálok az egyik kiadóval, hogy legalább kétnyelvűként adják ki. Hozzátenném, mindezt külső segítség nélkül. (Bár ilyesmit, hogy akár „szakmai” szervezetek ajánljanak, vagy bármilyen egyéb úton-módon egyengessék külhoni publikációim útját – határozottan elutasítanék.) Megjegyzem, a kortárs magyar irodalmunk érzékelésének határain kívül esik külföldi sikerességem, azaz, egyelőre nem vesznek róla tudomást. Amit falrengető ostobaságnak érzek, mert én is alakítom az „ország-imázst”. A hazai lapok többségétől továbbra is két lábbal rúgnak ki, a munkáimmal együtt, de most már csak derülni tudok rajtuk. Hadd ne írjam ide, (valószínű, nem volna szalonképes), hogy mit csinálnak az állami támogatások lélegeztető gépein vegetáló, ütődött folyóirataikkal. Egyébként a vajdasági Szövet Folyóirat az, ahol rendszeresen publikálok. Tehát, földrajzi értelemben, ez is külföldi.

– *Ha jól értem, korábban a külföldi lapokban magyarul írtál, de három éve elkezdted angolul is alkotni. Hogyan kerültél kapcsolatba ezekkel a folyóiratokkal, személyes ismeretség által, vagy csak úgy elküldted az írásaidat, hátha valamelyik leközi azokat?*

– Kizárólag magyarul írok. Az anyanyelvemen. Valamennyi ott megjelent munkám fordítás, ebből adódik, hogy behozhatatlannak tűnő hátránnyal indulok a jobbnál jobb angol nyelven alkotó költővel szemben.

– *Igen, pontosan ez jutott az eszembe, no meg az, ha csak magyarul alkotsz, nagymértékben kivyag szolgáltatva a fordítónak, de gondolom, tudsz angolul, mert ugye nem árt, ha a szerző a végén a fordítást összehasonlítja az eredeti művel.*

– Úgy tartom, a fordító egyenrangú alkotótársunk, ezért itt-ott akár el is térhet az eredeti szövegtől, mert amikor lefordítja valamelyik munkámat, akkor már részben az övé is. Az első verseket egy Angliában élő ifjú hölgy, Semsei Johanna fordította, aki

ugyan pályakezdőnek számított, de csodálatos érzékkel nyúlt a szövegeimhez. Később az útja más irányt vett, ezért hosszas keresés után Gyukics Gábor személyében találtam egy kivételesen jó fordítót. Azonban nem hagynám ki Cikos Ibolyát sem, aki olaszra fordította több versemet is, ezek rendszeresen megjelennek az Utsanga avantgárd folyóiratban. Spanyol fordítót viszont egyelőre hiába keresek. Azt hiszem, főleg Latin-Amerikában lennének sikereim.

– *Visszakanyarodva a kezdetekhez, tehát elhatározad, hogy betörsz az angol nyelvű irodalom széles rónáira.*

– Úgy kezdődött, hogy elkezdtem tanulmányozni az angol nyelvterületen fellelhető irodalmi orgánumokat, a legtöbbnek az online mutációja megtalálható a Twitteren. Elolvastam a szerkesztői manifestumokat, s a lapok új számait. Olyanokat kerestem, amelyeknek szellemiségével azonosulni tudok, és egyértelmű a törekvéseimmel való lelki rokonság. Elképzelhető, hogy pokoli szerencsém is volt! Elsőként a Quail Bell Magazine-nak küldtem írásokat, ahol néhány héten belül négyet le is közöltek. Aztán sorban jött a többi.

– *Úgy vélem, egy alkotó sorsában, karrierjében a szerencsének is nagy szerep jut, főleg napjainkban, amikor irodalmi túltermelés van.*

– Igen, valóban így van, de azért a tehetség az alap. Közben volt egy félévnyi törés a pályafutásomban, mert költöztem, (az elmúlt húsz esztendő alatt legalább „kilencvenkilencszer” változott a lakhelyem), és az új helyen először még internet sem volt, de áram és víz sem, ráadásul sokáig hiába kerestem megfelelő fordítót. Tehát mindent egyedül kellett megteremteni, segítség nélkül, akár Robinson Crusoe-nak a lakatlan szigeten.

A kortárs angol nyelvű irodalomban feltűnően zavarba ejtő a lapgazdagság. Minden irodalmi rétegződés létrehozza a saját orgánumait, ezek egymással egyenrangú módon, hálózat szerűen burjánzanak. Ott tényleg virágozik minden virág. (Aki a magyar irodalom „egységesítésére” törekszik, mondjuk már ki: kultúrbűnöző!) Ráadásul, a nálunk szerencsésebb fejlődésű országokban értelmezhetetlen, mi a „rangos” folyóirat, és mi kevésbé az. Maradjunk annyiban, mindegyik „rangos” a maga módján.

Az egyik, bizonyos tekintetben tényleg „alviláginak” tűnő lapban rendszeresen publikálnak olyanok, akik a kortárs irodalom egyértelmű „állócsillagai”, mint egykor Sylvia Plath, vagy Allen Ginsberg.

– *Milyen egy „alvilági” folyóirat?*

– Az „alvilági” némi ironikus magyaráttal az underground. Nagyon szeretem ezt a szférát. Otthon érzem magam az „alvilágban”. Több ilyen lap létezik, némiképp Jean Dubuffet „Art Brut” törekvéseivel rokon koncepcióval. Van, amelyik kiemelten kíváncsi a mentális betegek vagy a börtönben ülő elítéltek műveire, és ahogy említettem, a legjobbaknak sem derogál köztük publikálni!

– *Milyen hasonlóságot és különbségeket fedeztél fel az angolszász és a magyarnyelvű irodalom tekintetében?*

– Más a lapok periodicitása, mint nálunk, gyakori (és követendő példa lehetne), hogy „óvatos duhaj” módjára először az online verzió jelenik meg, később pedig, az olvasói igények felmérése után, a nyomtatott. Arrafelé nincs Nemzeti Kulturális Alap, nincs Petőfi Irodalmi Ügynökség, akik számolatlanul szórják a köz pénztét hamvába holt, a kutyát sem érdeklő nyomdai termékekre.

– *Úgy vélem, Magyarországon az a folyóirat számít rangosnak, amely dicső múltat tekinthet vissza, ahol ismert és elismert szerzők publikálnak és publikáltak, ahol hasonló kvalitású szerkesztők dolgoznak. Megemlítetél két szervezetet, amelyek komoly kultúrafejlesztő és tehetséggondozó munkát végeznek. Nem gondolod, hogy az általánosítás sosem fedi a valóságot, és kicsit erősen fogalmaztál, hiszen például az NKA jóvoltából nagyon sok szerző, pályakezdő író jelentette már meg a kötetét, többek között én is? Igaz, hogy nem könnyű az általuk kiírt pályázatokon nyerni, de nem is lehetetlen, te már indultál ilyen, vagy másfajta pályázatokon?*

– Folyóirataink „dicső múltjáról” csak annyit, mindig az éppen regnáló hatalom tartotta életben őket, ebből adódóan hozzászoktak, a rövidebb-hosszabb pórázon való vezetettséghez. Az alkotók és a szerkesztők szabadsága, függetlensége így óhatatlanul súlyosan deformálódott. Túlélési stratégiájuk az óvatosságra épül. Szégyenletes és megalázó kompromisszumok árán maradhattak (és maradhatnak) fenn. Nem hinném, hogy ez büszkeséggel tölt el bárkit is. Hátrafelé tekintgetni amúgy is veszélyes, tradícióink mocsara elnyelheti a „Most” világát. (A Holnapot meg főleg.) Nyilván túlzás az orosz futuristák követelése, hogy hajítsunk ki minden eddigit a „jelenkor gőzhajójából”, de nem árt, ha új táplálékot főzünk, s nem a tegnapról, tegnapelőtről megmaradtat melegítjük föl.

A két említett szervezet mellé nyilván az összes többi oda kívánczozna. Értékkeremtésükről vég nélkül lehetne vitázni, de jó, akkor közelítsünk visszajáról a kérdéskörhöz. Mennyi, de mennyi vitathatatlan értéket söpörnek ki kortárs irodalmunkból a döntésekkel? Mert ez a „hallgatag mély”, s a pályázataikon nyertesek névsora a „fecsegő felszín”. Javíthatatlan idealistaként bízom abban, ami kiemelkedő, ha fáziskéséssel, ha megtépázottan, de bűvópatakok módjára egyszer a felszínre tör. Akkor majd mindenki láthatja, kik voltak kortárs irodalmunk Erdős Péterei. Mindkét szekértáborban.

Pályázni nem szeretek, nem is tudok. Ettől függetlenül előfordul, az ítések bosszantására. S most igazán nyegle és cinikus mondat következik: legalább újból világgá kürtölhetem, hogy két lábbal rúgtak ki egy újabb helyről. Nemrég az egyik amerikai lap készített velem interjút, ott is elmondtam, marginalizált kisebbségi vagyok a saját hazámban, ami személyes sorsomban is tükröződik. Nem titok, sokáig asztrológiai prognózisok készítéséből, kártyajóslásból, időnként pedig baráti kölcsönökből éltem, most van egy részmunkaidős civil állásom, így valamelyest lazult a megélhetési prés nyomása! Köpök az emberi hatalom minden formájára! Így legalább a tükörbe tudok nézni! Nem abba, ami a fürdőszoba falán lóg, hanem a belsőbe, és közben nem fog el a hányinger attól, ami onnét visszanez rám.

– *Az angol szerkesztők és szerzők, akikkel kapcsolatban állsz, mennyire ismerik a kortárs magyar irodalmat, a folyóiratokat, a kortárs szerzőket, a mecenatúrát?*

– A magyar kultúr-diplomácia, ha egyáltalán beszélhetünk ilyenről, látványos csődje az a torzkép, ami kortárs irodalmunkról kialakult a nagyvilágban. A külföldön való hivatalos bemutatkozás lehetősége rendszerint azoknak jut, akikre ott egyáltalán nem kíváncsiak, de a fordítottja sem különb. Csak azt ismeri a magyar olvasó az angol nyelvű kortárs irodalomból, akit/amit (gyakran irodalmon kívüli szempontok alapján) „rásóznak”. Két példa a közelmúltból. Bob Dylan irodalmi Nobel-díja a végtelenen sznob hazai berkekben egyből „kiverte a biztosítékot”, néhány „nagyokos” bőszen vitázott

arról, megérdemelte-e egyáltalán. Tavaly Louise Glück Nobel-díja még nagyobb zavart keltett. Néhány Gyukics-fordításon kívül ismeretlennek számított nálunk. Még a magyar wikipédia szócikkét is akkor puskázták össze kutyafuttában, amikor ideért a hír. Úgy ismerjük egymás irodalmát, mint Buddha ismert példázatában, a vak emberek az elefántot. „Olyan, mint a kötél” – állapítja meg, aki a farkát fogja. „Nem, inkább legyező” – így a másik, akinek a füle jutott. Farok és fül – ennyit ismerünk az egészből. Legtöbbször sajnós a magyar irodalmat is csak így ismerik.

Az angolok igencsak megdöbbennek a kortárs magyar irodalom végletesen korrupt viszonyain, hogy a legtöbb szerkesztőség kritikátlanul elfogad dilettáns műveket, és/vagy vásári bővít, ha azokat ivócimborá, szerető vagy éppen egy „földi” kreálta.

S még annyit, több pályatársam is „megkörnyékezett” az utóbbi időben, hogy adjak tanácsot a „külhoni” publikációk kezdő lépéseire. Nem tudok. Pontosabban, nem merek. Azt hiszem, „mindnyájatoknak, egyenként, külön” kell felfedezni ezt a világot, mert hála Istennek nem vagyunk egyformák. Nekem az avantgárd, experimentális, new age, dark az utam; valószínű, másnak meg más.

– *Nem az lenne az első és legfontosabb tanácsod, hogy a szerzők próbáljanak meg angolul alkotni?*

– Magyarul gondolkodik, magyarul érez mindegyikünk. Hiába él valaki akár évtizedekig más nyelvi közegben, aki angolul vagy más nyelven próbál alkotni, óhatatlanul fordít. Ha nem készül magyar eredeti, akkor is. Nem tudunk kibújni a bőrünkéből! Egyik ismerősöm eléggé provokatív módon kérdezte nemrég, egyáltalán, magyar vagyok-e még? Próbáltam tréfával elütni kérdését, mi más lennék, pápua vagy eszkimó? De nem viccnek szánta. Kétségtelenül sokkal többet publikálok külhonban, mint itthon, de ha hiszik, ha nem, azért maradtam legalább olyan jó magyar ember, mint azok, akik ezt teátrális melldőngetéssel próbálják úton-útfélen demonstrálni.

– *Akkor legyen ez a végső. Köszönöm a beszélgetést és a brutális őszinteséget. Azt kívánom, hogy ne csak az utat találj meg, hanem a kikötőt is, no meg azt, hogy a hazai olvasók is megismerhessék az írásaidat!*

Jozsefka Antal:
Párizsi utcaképek II.

Z. NÉMETH ISTVÁN

SZŰKÜLET

A vers épp csak kifér a toll hegyén,
a szívben tanyát ver a rémület.
Nem enged mozdulni egy láthatatlan,
őrült hatalom. Emelik gépüket
a szélesebesre tervezett pilóták.

Penész az észen, lakat a torkokon.
Más zsebében meglapul, sürgősen távozik,
mi eddig nem veszett el még egészen.
Most a nyomát botokkal ütheted,
becsenget álmodban egy holt rokon.

SZÉLJEGYZET

mint cipőfűzőn a makacs bogáncs
ül most hajamban a boldogtalanság
és nincs fodrász aki hozzá merne nyúlni

zsugorodni vágyom egy táguló világban
elférni egyetlen megőszült mákszemben
utazni egy feladott levélben

a bőrömrre tetovált hazugságok
lángnyelvekként nyalogatnak körbe
olvasom őket és ég az arcom

mindegyik utca újabb lövészárók
a vizsga tananyag hiányában elmarad
hiba volt itt bármit is akarnom

SZEPESI ZSUZSANNA

A FALUM

– gyermekként szólít –

Hegyektől ölelt
szivárvány-ékkő,
messzire sodort
tőled az idő.

Őseim földje,
utcáid járva
gyermekként szólít
a kopott járda.

Egy perc a múltba –
horgad az emlék:
hogyan élt öledben
sok-sok nemzedék.

Vissza a múltba,
milyen is voltál?
Sok éles emlék
kapocsként szolgál:

Hegyeskő, Gete,
a bejárt erdő,
szűk, poros utcák,
pipáló meddő.

Harangszó, búcsú,
aranyló búza,
s a szekereket
ló, ökör húzza.

Színes májusfák,
kis papírcsónak,
édes izgalma
az első csóknak.

Az egész világ
tárult itt nekünk,
bizalom, béke
ringatta lelkünk.

Megújult arcod,
tágult a határ,
az új lakódnak
mást jelentesz már.

Nyújtsd neki múltad,
s míg belőle kap,
erős gyökérré
lehet a tegnap.

SZÖLLŐSY TIBOR

TÚLVILÁGI MONOLÓG

Nem vagyok, mert nem is voltam. Itt állok-ülök a mennyország és pokol mezsgyéjén, és várok. Be kell, hogy fogadjanak az örök élet birodalmába vagy a krampuszok országába, ám egyikbe sem kapok belépőt. A kapuőrök azt hajtogatják: lentről nem kaptak jelzést jöttömről. Volt ugyan valami utalás arra, hogy aznap fel- vagy alászáll egy lélek, de nincsenek személyi adatai, ezért nem iktatták be a távozók névsorába, csupán kipipálták az ismeretlenek rovatában.

Erősködtem, hogy rólam van szó, én vagyok az a kipipázott, de eredménytelenül: sem a szárnyas, sem a szarvas nem engedett még a küszöbre sem. Igaz, egyszer felcsillant a reménység csillaga: megláttam Szent Pétert, amint éppen leszállt a Göncöl-szekérről. Odamentem hozzá, és elpanaszoltam gondjaimat, mire ő jóságosan mosolyogva megígérte, hogy befogad, csak mutassam fel a személyazonosságimat.

Hát éppen ez a gond: nekem nincsen személyazonossági igazolványom. Hiába kérdezett rá Péter oroszul és ukránul is: nincs, mert nem is volt. Nagyon sajnált, és azt tanácsolta – miközben karon fogott és félrevonultunk –, hogy próbálkozzam a pokolban, ott néhány palack piával el lehet intézni az ügyemet. De hiszen – mondtam Péternek – próbálkoztam már, mire az ügyeletes ördög azt válaszolta: nem lesz belőle semmi, mert nincs rá szüksége, ugyanis a földiek egy egész kifőzdét átpasszoltak nekik egy kis tüzelőért.

Akkor meg – így Péter – nem marad más hátra, mint reménykedni abban, hogy megnyitnak egy új örökkévalóságot valahol a pokol és a mennyország határán, ugyanis nagy igény van rá, s oda talán én is bejutok. Addig meg csak üljek vagy álljak a keresztúton. Hát azóta ezt teszem, mert mit is tehetnék egyebet. Jönnek, jövogetnek odalentől, s mind a mennyország felé igyekeznek. Meg-megszólítok egy-egy volt földit, hogy miért éppen oda igyekeznek, mire azt válaszolják: a pokolban már voltak, onnan jönnek...

...Túl voltam a második erotikus álmomon, amikor nagy árvíz zúdult szülővárosomra: elvitt az ár mindenünket, a születési igazolásomat is.

Aztán eljött az ideje, hogy dokumentáljam magamat: személyazonosságit kellett csináltatnom. Ez a rend, így kell lennie! Elmentem a fényképészhez, készített rólam nyolc miniportrét, fizettem, de csak hatot adott, mert azt mondta, kettő neki kell. Egy frászt neki kell; most innen felülről látom, kiknek, hiszen átlátok a váll-lapokon.

Mindegy, vittem tükörképeimet kérvénybe csomagolva a rendőrség illetékeseihez, hogy adjanak sarló-kalapácsost, amivel büszkélkedhetek, hiszen, beléptem, pardon: beléptem az építők-fogyasztók-nemzők-gyarápítók sorába, vagyis adjanak papírt arról, hogy vagyok. De ők a születési bizonyítványomat kérték.

Mondtam: az éjjeliszekrényben volt. Azt mondták, majdnem bűnös vagyok, mert a ruhásszekrény tetején kellett volna tartanom. Mondtam: elvitte a víz a ruhásszekrényt is. Akkor viszont a padláson kellett volna őriznem. Mondtam: nincs padlása a lakásunknak. Olyan lakásban kellett volna laknom, ahol padlás is van, mondták, s elküldtek azzal, hogy jöjjenek máskor.

Mentem máskor, mire megbüntettek, mert elmúltam 16 éves, és még nem csináltattam meg a pasaportomat. Mondtam, hogy miért nem csináltattam meg eddig, s hogy éppen abban járok. Azt mondták, ez más kérdés. Fizettem. Azt mondták, menjek az anyakönyvi hivatalba, hozzak másolatot arról, hogy születtem.

Voltam, mosolyogva fogadtak. Érdekes: ott akkor is mosolyognak, mikor halotti anyakönyvi bizonyítványért fordul hozzájuk az ember. Mondtam nekik, miért jöttem. Azt válaszolták, igazoljam magamat, mi a nevem, ki vagyok, mert hátha nem az vagyok, akit mondok. Mondtam, hogy nincs papírom. Azt mondták, hogy menjek a szülészetre, és hozzak papírt arról, hogy ott születtem.

Mentem, mondtam, de azt felelték, csak akkor adnak papírt, ha hozok hivatalos papírt, hogy kéri ezt a papírt. Visszamentem és kértem, hogy adjanak papírt, mert kéri ezt a papírt. Azt mondták, hogy nem adnak, mert nem ismernek, s nincs papírom, amivel bizonyíthatom, hogy én vagyok én. Mondták, forduljak a bírósághoz.

Fordultam. Azt mondták, hozzak papírt a törvényszéki orvosszakértőtől, hogy az megvizsgált-kivizsgált: élek-e, fiú vagyok vagy lány vagyok-e, hány éves vagyok, van-e eszem. Elmentem, de nem akartak regisztrálni, mert nem volt személyazonosságim. Mondtam, miért nincs. Akkor azt mondták, hozzak egy papírt arról, hogy nincs papírom.

Visszamentem, kértem, de nem adtak, mert azt mondták, pasaport nélkül nem állíthatják ki. Majd bírósági ügy lett: nem vittek katonának, mert nem volt személyazonosságim, s így dezertőr-jelöltnek minősítettek. Nem ítélték el, mert nem tudták megállapítani, ki vagyok, hiszen nem volt papírom arról, hogy én vagyok én.

Mondtam a magamét, mire úgy határoztak, hozzak egy papírt arról, hogy akkor árvíz volt, és a víz magasabban állt, mint az éjjeliszekrény. Elmentem a városházára, mondtam, miért jöttem. Azt felelték, menjek a meteorológushoz, hozzak papírt arról, hogy akkor árvíz volt.

Mentem, mondtam, de azt válaszolták, hogy nem adnak papírt, mert nincs olyan papírom, ami azt bizonyítaná, hogy az vagyok, akit mondok, s hogy ott laktam abban a házban. Mondták, menjek a házkezelőséghez, és hozzak igazolást arról, hogy ott lak-

tam. Mentem, de nem adtak, mert nincs pasaportom, amelybe be lenne írva, hogy oda voltam beírva.

Majd megint bírósági tárgyalás: szembesítettek a szülőorvossal és a bábával, hogy ismernek-e, emlékeznek-e rám. Nem ismertek fel, mert – bár hajam nincs (már) –, annak nem voltak fogai, nekem meg van (még) három, tehát nem vagyok az, aki akkor születtem, annál is inkább, nincs semmi papírom, ami igazol. A nyugdíjosztályra már nem is mentem, ugyanis nem dolgoztam sehol: nem vettek fel sehová, mivel nem volt személyazonosságim.

Amikor meghaltam, kértem, hogy temessenek el, de nem akartak, mivel nem tudtam bizonyítani, hogy meghaltam: mert milyen névre állítsák ki a halotti bizonyítványt? Kérdeztem: mitévő legyek? Azt mondták, menjek a Jóistenhez panaszra.

Hát, eljöttem. Most itt állok-ülök a pokol és a mennyország keresztútján, de itt sem fogadnak, mert nincs papírom. Mitévő legyek? Menjek vissza? Na, de kérem: pokolból a pokolba?!

TURBÓK ATTILA

AZT HISZIK AZ OSTOBÁK

Azt hiszik az ostobák
a jellem hőre lágyul
pöndörödő cserjeág
háncsot hánt magáról

azt hiszik reménytelen
a Trükkal szembe szállni
megtorlás jön gyötrellem
bosszús lárifári

azt hiszik az éjen át
a vertek elvonulnak
és övük marad varázs-
pálcaként
a holnap

KATZLER HILDA

DAGERROTÍPIA

könyörgöm
hölgyem
ne mozogjon
most jó

súgta
a fényképész
gyengéden
majd
hosszan
exponált
úgy tűnt
kissé túl
tán alul

sebaj
mormolta

újra
fényképeziünk
na bumm

BEKÖTÖTT SZEMMEL

Bekötött szemmel rezdülünk,
egymással szemben tapint a vágy,
még nem érintesz, még nem érintelek,
képzeletünk teremtsz csodát...

A végtelen finoman ölel,
érzékeink bújócskáznak,
illatok között játszik a nincs,
egy sóhaj téován rebben,
majd követi a többi is...
sorakoznak kímérten, lassan,
testünk még mozdulatlan,
de az idő már csúcsra hág...

bilincs kattan... zuhanunk...
és robban a vágy.

BARTHA GUSZTÁV

VEKKER

Az elalvás előtt olvasott könyvben az éttermi zenekar tangót játszott, azután keringőt, és közkívánatra újra keringőt, majd megint keringőt. A regényíró több tucatnyi oldalon keresztül szöszmötölt azzal, hogy bálvendégként kik keringőztek át és kivel a szombatból a vasárnapba.

Anti apó kopejka gyerektartást nem fizetett, volt mivel felvágnia a szomszédok előtt. Aztán egy napon elérkezett a halálának az ideje, el bizony! Mindennek eljön az ideje.

Tiktak, tiktak...

Jó, a regényben a fenéktapizók átkeringőznek az egyik napból a másikba, és mi van tovább? A jövő nem szombat estétől vasárnap hajnalig tart. Mert ideje van a születésnek, ideje a... Most az elmúlásnak vagy a halálnak? A negyediken lakó szomszéd néni pontosan tudta idézni bölcs Salamont. Ideje van a táncnak, ideje van... a táncnak, táncnak...

A könyv nem került az éjjeliszekrényen álló vekker mellé, a padlóra esett. A negyvenes éveiben járó férfi a fagyok beálltáig a panellakásában is nyitott ablaknál aludt. Az égve maradt olvasólámpa fényköre falra vetítette a légmozgásban lebegő ablakfüggöny árnyjátékát. A szobában nincsenek egérbogyók a padlón. Tavalyelőtt macskalyuknyi rést fűrészelt...

Mért nem mindjárt a tetőszék gerendát?

Kisfűrésszel macskalyukat vágott a szobaajtó aljára, azon oszon ki-be Jakab, a sosem volt kandúr.

Tiktak, tiktak...

A családnál nem ismétlődött meg a tegnap este. Ődi józan életű családfő, jóízűen tud vacsorázni, és amint neje elmosogat, megismétlődnek a tegnap esték. A fürdőszobában a két gyerek fogat mos; szivacsra kenik a fogkrémet. Tünde az ura után zuhanyozik, és sokáig sudrálja feszes melleit a szivaccsal. A kámför ízű változatosság része a lefekvés utáni tévénézésnek.

A szomszédok a hagyatéki tárgyalás megkezdése előtt elújságotlák, hogy Anti apó miután elhessengette unokáit a kulcslyuktól, maga leleselkedett tovább.

– Ű-űű, Ö-ödikém!

– Ö-öö, igen Tü-tün-dikém!

Arról is tudomásuk volt, hogy a gyerekszoba íróasztalánál Brigitta nem használ színes ceruzát, s a hosszú hajú és szoknyás hercegnők helyett, feketepaszttás golyóstollával pucér Barbi babákat rajzolgat. Meg arról is, hogy a véznácska fiúunoka műanyag játék katonái hadrendben porosodnak a szekrénypolcon! Erik pimasz kiskamasz, de eljön a nap és ukrán katona lesz, és nem, he-hehe, nem aludhat büntetlenül nővére szárítókötélről elcsent bugyijában.

Kinek mi köze hozzá!

Az alvó férfi szobáját egy szeretetlen, törékeny asszonyka évtizedeken át vásárolgatót könyvei uralták. A ruhásszekrénybe és a szobasarkokban halmozták egymásra a könyvtárnyi könyvet tavaly. Nem, tavalyelőtt.

A sok-sok szobás családi ház másik felében, vasárnapra virradóra, nélkülözhetetlenné váltak a könyvespolcok. A vitrin díszként mutatós képzőművészeti albumokra, lexikonokra sem tartottak igényt. Brigitta és Erik szemlesütve, kézben hordták a szobába a meséskönyveket, nem pulykavörösen és tyúkültető kasban, mint az apjuk a könyvek zömét.

Zabáld Zabi!

Az alvó férfi dióhullás idején éjfélékig olvasott. Megtehetette. Örökrésze volt a sok-sok szobás családi ház fele, és az udvaron még sok mindennek a fele. Ahogyan azt a negyedik lakó szomszéd néni valaha megjósolta. A törvény a kertvégen a kilenc diófáról sem feledkezett el. A bíróság egyedül Anti apó iromba macskájáról nem rendelkezett. Jakabot nem zavarta. Tavaly, dióhullás idején hármat kölykezett a sosem volt kandúr. El sem nyávogta magát a rongyokkal kibélelt ültető kasban. Nem úgy Tünde a páros ágyon:

– Ű-űű, van a-a rü-rühes macskában! An-ti apó, An-ti apó...

– Ö-öö, igen Tü-tün-dikém!

Elvégre nem semmiért mondogatta az öreg:

– Tündér, boszorkány, hehe-egyre, megy!

A szomszédok megértőn bólogattak, amint az öreg a kapu melletti lócára kiülve ki-kitárulkozott. Tanult ember, meg hát a fene tudja, mit hoz a holnap!

– A-apám d-direkt n-nem h-hagyott végrendeletet. Ö-öö, igen ő-ű volt a legnagyobb irigyünk.

– Ű-űű, Ö-ödikém!

Anti apó nem sokat hímezett-hámozott a lócán:

– Lépten-nyomom stressz- szelnek. Hadd ne mondjam, a tü-tün-tündérke baszosabb, mint a két volt menyem együttvéve!

A szomszédok nem értették, hogy mit a jelent a stressz-szelés, hát ráhagyták. Tanult ember, szakszervezeti elnök volt a kolhozban. Az első között tudta meg, hogy mit, mikor és hol kell... ültetni. A kertje végén, a jókora és vékonyhéjú diót bőségesen termő kilenc diófa kész vagyon!

Üvegkoccanás.

A feltámadt szél újra és újra odakoccantotta a külső ablakkeret zárkilincsét a belső ráma üvegéhez. A plafon magasban lógó narancssárga ablakfüggöny az egész szobát benépesítette árnyaival. Bizarr arcélek, görnyedt emberké... Szellemjárás? Váratlanul hangosat koccantott a zárnyél az ablaküvegen. A férfi felriadt, próbált felülni, de két-há-

rom kísérlet után visszazuhan a párnájára. Talán, hogy foszlányokra szakadjon az álombéli rajzlap; ha már nem sikerült kiradíroznia a pasztás tollal rajzolt Barbi babákat! Bugyi-gatya, bal-jobb...

Zabinak mi köze hozzá?

Jobb láb, bal láb, előre néz! Ne sasszézz, kellesd magad, mint a sarki ribanc! Büszkén, egyenes a derék, jobb láb, bal láb!

Akkor miért dőlél folyton ágynak, sirtad végig a hétvégéket, anya?

– Jogom van hozzá!

– A szomszéd néni üzeni...

Haláláig nem sikerült visszasírnia a boldog időket.

Tiktak, tiktak...

A szomszéd néni azt üzen: hogy ideje van a szerelemnek, és ideje a gyűlöletnek...

Nem a vizsálynak?

Maradjon a gyűlölet. Vajon mennyit bír belőle felhalmozni egy sorsára hagyott, érzéseiben megalázott anya harminc év alatt?

Ödinek percébe se került, hogy a csatornába fojtsa a három kismacskát; felhergelje a szomszédokban szunnyadozó irigységet:

– Kilenc hatalmas diófa, nem semmi a semmiért! Na, mit adott érte Zabi az apának? Amit nektek, egy pohár vizet se!

A vekker anya ajándéka.

A negyedik lakó szomszéd néni a járási ügyészség bérlistáján titkárnőként szerepelt, valójában magyar tolmácsként dolgozott. Három macskája volt és nagy szíve. Macskái ki-be jártak a bejárati ajtó alá, vágott macskalyukon, és bármikor bekérőzhettek a szomszéd lakásokba egerészni.

Tiktak, tiktak...

Ödi sem sokat hímezett-hámozott a lócán:

– Ha nincs a bírósági vén szuka, és nem zsarolja apámat azzal, hogy a pártkönyvébe, az állásába kerül, ha nem ír alá, a büdös életbe nem vette volna nevére, a ki tudja, kinek a kölykét! Igazuk van a régieknek, a cédák potyalesők!

Anya a városi kommunális osztály könyvelőjeként ment nyugdíjba.

Anya fejében órák ketyegtek. A hivatal ideje, a házimunka ideje, a bevásárlás ideje. Mégis, ha szomszéd néni nem fogja a sort az üzlet előtt, egyszer-egyszer még kenyeret se érkezik venni. A lakásban sem ért rá: port törölt, padlót súrolt és főzött késő estig, vagyis míg csak haza nem tért a városi parkban bandázó fiacskája.

– Miért lenne jobb, mint az apja?

A negyedik lakó szomszéd néni más véleményen volt:

– Nem elhallgatni, beszélni kell előtte Antalról, és arról, hogy miért és milyen nagy bajban hagyott cserben. Kiskamasz, azt már tudja, hogy nem a golya hozta. A sorsát érintő egyebeket a lépcsőházi szomszédoktól bármikor megtudhatja. Hiányzik az neked?! Az meg végképp nem, hogy bandavezérré sikeredjen!

– Legyen jobb, mint az apja?

– Minimum.

Hallgatóztam, anya, akaratlanul. A szomszéd néni megszokta, hogy a bírósági tárgyalásokon tolmácsolnia kell, nem suttoznia.

Tiktak, tiktak...

Egyik este, miután felhúztad a vekkert, végre meséltél azokról az időkről, amikor még számon tartottátok apával az együtt töltött órákat. Azóta tudom, hogy a brezsnyevi éra alatt a sarki ajándékboltban, a giccses művirág csokrokra és ébresztőórán kívül, csak az állami ünnepek előtt lehetett mást is vásárolni. Virágot nem illett, hát csergőórát vettél, kettőt. Egyet magadnak, egyet apának. Ahány percmúlás megannyi utánad vágyódó szívdobbanás. Hogy hol hallottad a giccses slágert, nem akartad elárulni.

Kopogás.

Nem szellemjárás, Ödi állt az ajtóban.

– Nem járhat az óra, nem, teljesen kibeleztem gyerkőc koromban – motyogta, majd előre nyújtotta a kezét. – Ezzel a két kezemmel.

A jövőt a múlt tolja előre, a jelen csak percmemberek árnyjátéka a falon. Az ágyban fekvő férfi felkönyökölt, s hol az ajtóban remegő Ödire, hol az éjjeliszekrényen álló, egykedvűen tiktakoló vekkerre pillantott.

– Az óra fogaskerekeivel pörgettyűst játszottam a betonjárdán. Az acélrúgóval nem igazán tudtam mit kezdeni.

Ödi leengedte a kezét, és az önméztéstől megnyúlt arcéle kezdte visszanyerni kerekded formáját. Az este alig evett, és Tünde se sudrálta szivaccsal a kebleit. Kinek se hiányzott a kámforillat. Ráadásul Brigitta ceruzával hercegnőt rajzolt, majd kiszínezte. Erik a szőnyegen csatába vitte játék katonáit, és hurrá, győzött. Valahogy... valahogy semmi, de semmi nem volt ugyanaz, mint máskor.

Az ágyon könyöklő férfi oldalra nézett, és rákacsintott a vekker számlapüvegére.

– Nem úgy gondoltam tegnap reggel, dehogyan akartam, izé, visszavenni a fele házpadot. Használhatod az egészet, a diót nyugodtan szétterítheted, mint a tavaly, vagy azelőtt. Végtére... Nem lehet, lehetetlen! Az ócska lomok között, csak úgy, vaktára rálelni... Lehetetlen!

Ödi az éjjeliszekrényhez lépett, felvette, forgatta, vizsgálgatta, majd remegő kézzel visszatetette a helyére az órát.

– Ugyanaz! A végén Tündének lesz igaza: visszajár az öreg lelke, és belebújik mikor mibe.

A padon porosodó lom halomban, csak azt a tárgyat lelheti meg vaktában az ember, amit maga tesz oda. Mert ideje van a szeretetnek... A negyediken lakó szomszéd néni pontosan tudta idézni bölcs Salamont. Anya, nem véletlenül vásároltál egyszerre két vekkert: egyet magadnak, egyet apának, ugye?

– Itt hagyok két-három zsák diót, jön a karácsony, az újév – szólalt meg az ágyon könyöklő férfi, Ödi válasz helyett lehajolt, felvette a padlón szétnyílván heverő könyvet, és óvatosan letette az éjjeliszekrényen álló vekker mellé.

BALAJTHY FERENC

SZÖKÉS ÉS SZÖKTETÉS

(Filohimnikus futtatások)

Úgy emlékezem, hogy az már fáj is,
Ki velem volt egykoron, rám talál.
Sírkereszt arcuk simogatnám meg,
Hogy messze szökjön tőlük a halál!

Szemsugarakban Végtelent látok,
A lencse összegyűjt élőt, s holtat.
Gyermek álmaim, visszahozza, mik
Szívnek, léleknek kedvesek voltak.

Nem tudod meg, akárha szeretlek,
Két Csillagfény szív mindétig örök!
Magam mondok könyörgő imákat,
Míg, holdsugárból koszorút kötök.

Hogy találhatna egymásra két szív?
Mit nem érzel már, az mind elveszett.
Távolba szökik az egymásnak szánt,
S a fagyott úr szöktet épp közelebb!

Nem lenni bűn, csak élni nem érdem,
Ha visszaélsz, én akkor visszahalok!
Visszahalok, ha visszaélsz, s kérdek:
Így holtomiglan, hogy maradhatok?

S ki, sosem Élt, annak halni nehéz!
Visszaélek azzal, Egyszer Voltam!
Lehet, hogy ez túlzottan is merész,
De, visszahalok, s majd Élek holtan!

KRÁNITZ LAURA

CSENDÉLET, KÖZJÁTÉKOK NÉLKÜL

Mindez azután történt,
hogy Paolo közönyösen majszolni kezdte
a porcukormentes málnaszemeket.

Unalmában bicskájával karcolgatta
a régi asztal rücskös felületét.
Szöszmötölt még egy kicsit, a szőlőlugas
már-már boltívet alkotó fürtjei alatt.
Észre sem vette, hogy sötét szállt a vasárnap végére.
Nem messze a falu toronyórája elütötte az időt.

Nagyapja pipájának füstje gondosan elűzte
a még bágyadtan keringő szúnyogok csípését.

Lassan felállt a karosszékéből,
s mély dörmögő hangján azt mondta:
tegyük el magunkat hétfőre...

FELDOLGOZÁS ALATT

Többhegynyi súly rajtad.
Nincs bocsánat, magad akartad.
Nem jó egyedül,
egy tulipánlevél szétterül,
idő előtti veszteség.
Halmazokban áll a gyengeség.

Ki orcátlanul szembeszáll a széllal,
nem törődve annak erejével,
magányos marad.

SZABÓ S. ANDRÁS

AZ IGAZSÁG PILLANATA

Az öngyilkosságot elkövető férfi – eléggé fiatal férfi – egyedül feküdt a kis kórteremben. Késő délutáni, sápadt napfény türemkedett be az ablakon, alig találva mást, mint az ágyat a fehérre meszelt helyiségben. A férfi csendben feküdt, a szeme lehunyva, a keze fáradtan pihent a paplanon, a jobb kézfejét görcsösen, összeszorítva tartotta, de nem látszott rajta szenvedés vagy bármiféle küzdelem. Még élt, de a létezés ereje gyöngültni látszott, s még a szakember sem tudta eldönteni biztosan, hogy túléli-e a gyógyszermergezést.

Egy ápolónő volt még a szobában, csendesen őrködött a férfi ágya mellett. A fáradtság miatt alig érzékelte a külvilágot, de kötelességtudattal ült a páciens mellett. Nézte a férfit, a lassú légzését, az alig emelkedő ágyneműt, az eres kézfejét és borostás állát, s néha lehunyta ő is a szemét. Egy éjszakai műszak is a háta mögött volt, tompának, kizsigereltnek érezte magát, de most az otthoni problémáit is háttérbe szorította a fáradtság-érzet. Pedig éjjel elhatározta, hogy végre határozott lesz, s a férjével megpróbálja tisztázni a súlyos gondokat. Úgy tervezte, hogy válaszut elé állítja a férjét, mert így nem érdemes tovább együtt élni. Vagy megváltozik, vagy külön fognak élni. De ez az elhatározás már inkább csak mocorgott az agyában, pihenni szeretett volna, felkelni e szerencsétlen öngyilkos férfi ágya mellől s kicsit sétálni a kórház kertjében a friss, kora őszi levegőn.

Az ember megmozdult, a szeme kinyílt, s kissé megrökönyödve pillantott körül. De csak a szemét forgatta, a feje mozdulatlanul, ernyedten feküdt a párnán.

– Hol vagyok, s ki maga – kérdezte, de inkább csak sóhajtott, semmi erő nem volt a hangban. – Kórházban van, jó helyen, még időben érkeztek a mentők mondta a nő – s megsimogatta a férfi kezét. – Meg fog gyógyulni, fel fog épülni, s hamarosan majd el is felejtí ezt a butaságot. Igaz? – kérdezte az ápolónő, s még egyszer megsimította a férfi kezét. – Csak pihenjen most, aludjon!

A férfi szeme csukva volt, de megint megszólalt:

– Én már nem akarok élni, elég volt. Egyébként hogy hívják magát?

– Ági – mondta halkan s kedvesen az ápolónő, s akarjon élni! Fiatal még, s maga előtt az egész élet.

Kicsit magára is gondolt, mikor kimondta e szavakat, eléggé üresen kongott a vigasztaló mondat.

– Miért tette? – kérdezte a férfit. – Asszony van a háttérben, szerelmi ügy?

A férfi pár pillanatig nem válaszolt, aztán alig hallhatóan, mintegy megadással azt mondta: igen. De nem nézett fel, a szemhéjak csukva maradtak.

A nő hallgatott egy-két percre, s aztán azt kérdezte: – Szép nő volt?

A kérdésre a férfi felnyitotta a szemét, s a szája sarkában egy szomorkás mosoly jelent meg.

– Ízlés dolga – felelte nagy erőfeszítéssel. – Másnak talán igen, de nekem nem tetszett – mondta. S ahogy kimondta e szavakat, ezt az ítéletet a nőről, a homloka kisimult s a jobb kézfejen a görcs kiengedett s az ujjai kinyújtva, egyenesen feküdtek egymás mellett.

Az igazság pillanata – gondolta az ápolónő –, akinek eszébe jutott, hogy a spanyol bikaviadaloknál is így mondják – el minuto de la verdad – azt, amikor a matador a küzdelem végén a toledói penge végső döfésével megöli a bikát. Tehát az igazság pillanata a halál pillanata is egyúttal.

A nő nyugodtságot, kiegyensúlyozottságot látott a férfi arcán, megnyugvást, sőt szinte örömet. Talán meggyógyul – gondolta, s kicsit ő is lehunyta a szemét. Amikor pár perc múlva a bóbiskolásból felébredt, ugyanazt a letisztult arcot látta. De a férfi már nem lélegzett. Bevégeztetett.

*M. Nagy Péter:
Árnyékvilág I.*

FÖLDES DY GABRIELLA

MADÁCH IMRE IFJÚKORI DRÁMÁI

Madách Imre egyetlen sorát sem tudjuk elfogulatlanul megítélni, minden, Az ember tragédián kívül írt művét azon a szemüvegen keresztül nézzük, hogy szemünk előtt lebeg halhatatlan műve, a Tragédia, mint csúcsteljesítmény. Ez önmagában véve jó is, meg rossz is. Jó, mert világosan látható, milyen úton jutott el főművéig, de rossz azért, mert minden fiataalkori művét, versét, prózáját, sőt még a levelezését is a Tragédia tökéletességéhez mérjük, aztán csodálkozunk, hogy alatta marad elvárásainknak. Az irodalmi kánon már csak ilyen, komoly elvárásai vannak azon szerzőkkel szemben, akik legalább egy remekművet hagytak az utókorra. A tökéletest, a nagyszerűt dicsővel övezi a kései elemző, a gyengébb művekről viszont alig akar tudomást venni.

Madách indulása, út a költői lét felé

1823. január 20-án született, gyakorlatilag Petőfivel egyidős, de származása miatt teljesen más életutat járt be. A köznemesi besorolású Madách család birtokokkal rendelkezett, minden jövedelme egyrészt a termények beszolgáltatásaiból, másrészt a bérbeadott földek jövedelméből adódott. De csak akkor volt jövedelem, ha a föld gazdája jól bánt az ott élő emberekkel, be tudta szedni a terményeket, és a bérletből származó jövedelmeket nem élte föl teljesen, hanem befektette, rosszabb esetben adósság vitte el a birtok kisebb-nagyobb részét. Madách tizenegy éves volt, amikor apja meghalt, és minden feladatot anyjának kellett ellátni – tudjuk, hogy Majtényi Anna ügyesen forgatta a pénzt, összefogta és egyben tartotta a számos helyen elhelyezkedő birtokot –, plusz az anya foglalkozott az öt Madách-gyerekekkel is. A tanulás kezdetben otthon folyt házitánító segítségével, a további, magasabb szintű oktatás pedig csak a fiúknak járt. Madách Imre volt a legidősebb fiúgyermek, tizennégy és fél éves korában került Pestre, hogy öccsével együtt bérelve lakást, magasabb tanulmányokat folytasson a pesti egyetemen (a mai Papnevelde utcában).

Madách a korabeli nemesi származású fiúkhoz hasonlóan bölcséletet (filozófiát), majd jogot tanult a pesti egyetemen, hisz bármilyen tisztséget akart később betölteni, a jogot alaposan kellett ismernie. De őt sokkal inkább érdekelt a filozófia, a dramaturgia, a történelem, a költészet, utóbbi iránt mutatott készséget legelőször, mivel verseket írva tudta kifejezni érzéseit. Így esett, hogy mindössze tizenhét éves volt, amikor saját

kiadásában megjelentette első verseit (*Lantvirágok*) 1840-ben. A líra később sem hagyta el – ő sem a lírát –, ez volt a legkézenfekvőbb lehetőség, hogy aktuális szerelmeihez kötődő fellángolásokat, csalódásokat ki tudja fejezni, kiírja magából. És szerelmek voltak bőséggel.

És mi van a drámákkal? Velük Madách írásos formában találkozhatott először. Németül és franciául olvasott, Shakespeare, Milton, Byron (őket is német fordításban), Goethe, Schiller, Iffland, Kotzebue, Moliere, Corneille, Victor Hugo egy-egy művét saját családi (sztrégovai) könyvtárukban olvashatta. Illetve birtokában volt a magyar szerzők közül Dugonics András, Kisfaludy Károly és Sándor, Vörösmarty, Fáy András, Bajza, Tóth Lőrinc, Szigligeti, Széchenyi István műveinek, megvoltak természetesen a görög és latin klasszikus írók, Gibbon ókori, és Fessler középkort taglaló történeti művei, Luther, Kempis, Paine, Wieland, Pope, Young egy-egy kötete. Madách pesti tartózkodása egybeesik a magyar nyelvű színjátszás legfontosabb eseményével, a meginduló Pesti Magyar Színház megnyitásával (1837), naplója szerint mindössze egy alkalommal jut el prózai színházi előadásra (Jósika Miklós: *Adorjánok és Jenők*), feltehetően látott még Shakespeare-, Schiller-, Victor Hugo-drámákat, a magyarok közül Kisfaludy és Szigligeti korai drámáinak valamelyikét. A magyar történetírók, és Magyarországról szóló művek is könyvtárának részei voltak (Bél Mátyás, Gvadányi József, Katona István, Joannes Georgius Schwandtner). Operát is megnéz, Rossini *Sevillai borbélyát* biztosan látta. Mégis drámát kezd írni, és a történelmi témát választja.

A Commodus és a Nápolyi Endre

Tizenhat évesen írja első történelmi drámáját, a *Commodust*, a témát Gibbon történeti munkájából meríti, de német fordításban olvassa. Marcus Aurelius gyenge jellemű, hatalommániás zsarnok fiának sorsa csak kiindulópont Madách számára, ürügy, hogy saját mondanivalóját elmondhassa az idegen elnyomás által sújtott magyar hazáról [Habsburg önkény], a tömegek megtevesztéséről fizetett néptribunok által, illetve a hazafiúi gondolatot szóaltassa meg. A zsarnokuralomnak előbb-utóbb vége kell, hogy legyen, a jobb sorsra érdemes magyarság, a „szent haza sebeinek begyógyítása” mint cél jelenik meg. Főhőse csupán apjának [Marcus Aurelius] árnyéka, semmiben sem kiváló, uralmát kizárólag önkénnyel, mindenkit magára haragítva képes ideig-óráig fenntartani. Előbb két tisztességes római nőt akar ágyasává tenni, majd, aki útjában áll, bebörtönözi, kivégezteti, végül Lucius, akit Commodus tett tönkre, megfojtja.

A *Commodus* a szárnypróbálgatás első, ám sikertelen darabja, de már benne rejlik sok későbbi motívum, amelyekkel Madách sikeresen fog élni. A Tragédia athéni és párizsi színeiben az erőtlen, megtevesztett népet mutatja be: Athénban az igazi hőst, a nép jövőjét engedi, hogy kivégezzék ártatlanul, Párizsban tétlenül nézi, hogy a jakobinusok vérengző diktatúrája győzedelmeskedjen. A *Commodus* egyik mellékszereplője, Maternus szónok, népvészér, az igazság bajnokává válik. Negyedik felvonásbeli monológjában így ostromozza a megalázott, tehetetlen népet: „Gyáva nép, megvetlek, átkozott! Szégyen fejedre. Te igaznak születél, igába görbede fejed, midőn láttad először a napvilágot; én véled többé semmit sem akarok”.

A szerző nép fölötti kemény ítélete idővel változik, más irányt vesz. Ennek nem pusztán életkori tapasztalatszerzés az oka, jócskán hozzájárul az 1848/49-es forradalom és szabadságharc élet-halál harca. A Tragédia tömegjelenetei ismét hordozzák a nép felelősségét, de árnyaltabb módon.

A *Nápolyi Endre* című dráma Madách második zsenyéje, 1840/41-ben keletkezett. Öt felvonásos, prózában írt mű, amelyet szerzője asztalfiókban hagyott haláláig. Az 1942-ben előkerült kéziratból [Halász Gábor-féle kiadás] derült ki, hogy szövege egy korábbi, Sámsonról szóló színdarab részeit is magába foglalja. A *Sámson* sohasem készült el, viszont elkészült részleteit szerzője beolvasztotta a *Nápolyi Endrébe*. A két téma ugyanis rokon egymással: Sámson és Endre erős, egyenes jellemek, népüket boldogító egyének, míg vesztüket az álnok kéjnő, Delila, illetve a gyilkos hajlamú, hűtlen Johanna okozza. A mű elkészült, de szerzője nem küldte el pályázatra, később sem nyúlt hozzá, viszont legalább a mű írásakor két, Lónyay Menyhérthez írt levélben is említést tesz a készülő műről. Feltehetően elhibázottnak, gyengének tartotta ő maga is.

A témát Fessler történelmi művéből vette, ám a tényeket erősen átalakította. Endre feddhetetlen, mindenben tökéletes, erkölcsös, feleségéhez hű, a jó király megtestesülése. Ám naiv, hiszékeny, körülötte mindenki ellenség, az Anjou-rokon Taranto Lajos herceg (Johanna szeretője), a cselszövő barát, Endre felesége, Johanna, Cabanis udvari szolga, Ágnes durazzoi hercegné, Philippa udvarmesternő. Sorsa nem lehet más, mint a gyors elpusztulás, mert mindenki ellenséggént kezeli. Nem olyan, mint ők, kirí a léha, naplopó, élvhajász nápolyi udvar életéből, idegen test közöttük. Mintha a fiatal Madáchot látnánk, akinek világjobbító szándékai vannak, de mindenki gáncsolja, minden aktuális szerelmében csalódik, és magára marad.

A szerző ifjúkori zsenyéjét híres irodalmi mintákkal tűzdeli tele. Victor Hugo *Ruy Blas* című drámája is felvillan egy pillanatra. Míg Ruy Blas a korrupt spanyol főurakat leplezi le, addig Endre a nápolyi udvar újonnan megválasztott haszonleső főurait marasztalja el erkölcstelenségük miatt. Szintén Victor Hugótól merít, amikor *A király mulat* című drámájából átemel egy jelenetet. Triboulet udvari bolond a csábító király helyett saját lányát, Blanche-ot öli meg, Madáchnál Cabanis udvari szolga pedig az Endre ruhájába bújt leányát, Sanchiát szúrja le, s nem Endrét (amivel megbízták feljebbvalói). Több ponton van egyezés Shakespeare *Hamletjével*. Legfeltűnőbb mindkét dráma befejező mondatainak hasonlatossága: „belőle, ha megéri, nagy király vált volna még. Útján kövesse harci tisztelet” (*Hamlet*), illetve „fényes tisztelettel legyen temetkezése, véle egy nagy lélek szállt alá” (*Nápolyi Endre*).

Az ifjúkori zsenge alapját a nemes férfiú – álnok nő küzdelme adja, azaz, hogyan gyűri maga alá a nagyra hivatott férfit a női aljasság. Madáchnak a két főhős szenvedélyét (Johanna Taranto Lajos iránti bűnös szerelme, és Endre vaksága, amellyel nem vesz észre semmit) kellett volna a végsőkig vinni. Ez a szerzőnek nem sikerült, a két főhős majdnem mellékszereplő a drámában, kimaradnak lélektani magyarázatok, a részletek túlnőnek a fő cselekményen, intrikák tömkelege hálózza be a művet.

A tizennyolc éves ifjú költő naiv szárnypróbálgatásának tarthatjuk e korai drámáját, központjában a nők iránti csalódással, amely egész életművét végigkíséri.

Akadémiai drámapályázatra írt művek

Az 1843-as év rendkívüli jelentőségű Madách fiatalkori drámáit tekintve. Sőt, már 1842-ben is pályázik, igaz, még nem drámával, hanem esztétikai tanulmánnyal. A Kisfaludy Társaság által kiírt feladatban a pályázónak Szophoklész drámáit kell elemezni a cselekmény, a bonyodalom, majd annak feloldása tekintetében. Ebből kell felállítani az elméletet, milyen szabályok szerint épül fel az ókori görög drámákban a cselekmény?

Madách megírja „*Művészeti értekezés*” címen a kérdésre adott választ, de nem nyer. Szophoklésznek mind a hét ismert tragédiáját ismerteti előbb tartalom szerint, majd tematikusan, s láthatóan azzal a céllal, vajon mit lehet – vagy kell – az ókori szerzőtől átvenni, megőrizni a jelenkori tragédiaszerzőnek, hogy érvényes, kompetens művet hozzon létre. Számos hibát és hiányosságot fedez fel saját korának drámaírásában, köztük azt a rossz gyakorlatot, amely külföldi (német, angol, francia) mintákat és témákat vesz alapul, vagyis tartalomban és formában is idegen hatást mutat. A fiatal Madách szerint (ekkor 19 éves) a nemzeti téma, és a magyarságra jellemző vonások meg kell, hogy jelenjenek a dramaturgiában. Kifogásolja a szerelmi téma eluralkodását a drámaírásban. A fejtegetés mintegy útmutatóként is szolgálhat a készülő drámaírónak, milyen vezérelvek mentén írjon a továbbiakban tragédiát, egyáltalán színpadi művet, amely ezeknek az elveknek minden tekintetben megfelel.

Tudomásunk szerint a benyújtott értekezés után négy dráma kerül ki Madách tollából. Kettőt be is küld az akadémiai drámapályázatra, amelynek szigorú szabályai vannak, jeligésen, idegen kéz által lemásolva adható be, a nem jutalmazott pályaművek esetében a szerzőknek a neve sem kerül nyilvánosságra. Szerzőnk rövid élete során többször is próbálkozott ily módon elismerést szerezni, azonban egyszer sem sikerült első díjat nyerni [sőt, mind a szerző, mind a pályázati feltételek nagy titkolózása, felesleges inkognitója miatt a *József császár* című pályamunkáról száz százalékosan máig sem lehetünk meggyőződve, hogy Madách műve-e].

Az 1843. március 18-án pályázatra beküldött drámák egyike a *Férfi és nő* című Héraklészről szóló mű. Témáját Szophoklész *Trachiszi nők* című tragédiájából veszi át, az élmény még friss lehet, hisz alig pár hónappal vagyunk a Szophoklészről írt értekezése után. A későbbiekben nem nyúl többet sem az ókori görög szerzőhöz, sem a mitológiához, témáit a világ- és a magyar történelem korszakaiból meríti. A mitológia és Szophoklész tragédiája is csak ürügy, hogy a húszéves fiatal, drámaírónak készülő titán saját szerelmi csalódásait írhasssa ki magából. Ő maga Héraklészként áll az öt felvonás középpontjában, mellette három nő asszisztál ahhoz, hogy végre révbe jusson. Óriási árat fizet mindezért a hős. A régi feleség, Deianejra, akit eltaszított magától, bosszút áll, habár csak Héraklész szerelmét akarja visszaszerezni, amikor a Nessos-inget férjére adja. Látva hűtlen férje iszonyú szenvedését, saját könnyelműsége következményét, öngyilkos lesz. Jole, a fiatal lány nem szereti hősét, csak azért ment hozzá feleségül, hogy bosszút álljon megölt apjáért, Eurytosért. Jole már a nászéjszakán elutasítja új férjét, és egy lantossal csalja meg, ezzel okozva a megölésénél is nagyobb fájdalmat a hősnek. Héraklész csak úgy vethet véget szenvedéseinek, ha máglyán elég, és a halhatatlan istenek közé kerül. Végső imájában apjától, Zeusztól Hebé szerelmét kéri, aki nem

földi asszony. Alapvető különbség a két mű között, hogy Szophoklésznél Héraklész hűtlensége, míg a *Férfi és nő*ben Jole hűtlen volta lesz a tragédia előidézője.

A dráma sokat idézett és vitatott jelmondata, mottója: „A férfi nagy nő nélkül is”. Vélhetjük nagyképű kijelentésnek, nőgyűlöletnek, de lehet baljóslat, vagy félelem a nőtől, különösen, ha Madách rosszul sikerült későbbi házasságára gondolunk (Palágyi Menyhért). Mindenesetre a *Férfi és nő* minőségi lépést jelent a két korábbi próbálkozásához (*Commodus*; *Nápolyi Endre*) képest. A bíráló bizottság azonban nem értékelte a szerző egyéni megoldását a mitológiai téma kapcsán.

Más helyzet állt elő az ugyanakkor beküldött *Csák végnapjai* című drámánál. Témáját az 1301-ben kihalt Árpád-ház utáni interregnum viszállyai közül választja a szerző. Madáchot feltehetően két dolog ihlette: Kisfaludy Károly *Csák Máté* című tragédia-töredéke, másfelől a személyes élmény, amikor gyógykezelés céljából Pöstyénben fürdőkúrárt tartott, a környéken járva láthatta a Csák nemzetség trencsényi várának romjait, maradványát. A dráma előjátékból és öt felvonásból áll. Főhőse és néhány embere I. Károlyt nem fogadja el magyar uralkodónak, hanem III. András lányát, Erzsébetet akarja pajzsra emelni. Csák ellenfele Zách Felicián, aki a rozgonyi csata után végképp átáll Károlyhoz, buzgóságáért három falut is kap az új királytól. Erzsébet azonban nem alkalmas uralkodásra, békeszerető, gyenge nő, a kolostorba vonulás mellett dönt. Csák vesztesre áll a király által összehívott gyűlésen, ahol halált kiáltanak rá, és elhatározzák, hogy orvul ölik meg. A háttérben lezajlik Zách Klára tragédiája, és a Zách család kiirtása, amely esemény ez esetben az áruló Záchok büntetéseként került be a drámába. Az Árpád-ház mellett a végsőig kitartó Csák Máté ezzel szemben megmenekül az orgyilkos késétől, és vesztesen ugyan, de Erzsébet hercegnő öléebe hajtva fejét szenderedik át a másvilágra. Erkölcsi tekintetben ő a győztes.

A történelmi dráma kissé vontatott, sokszereplős cselekménye nélkülözi az igazi konfliktusokat. Nem elég határozottak az ellentétek, de ennél is nagyobb baj, hogy az Árpád-házi hercegnő, Erzsébet alkalmatlan az uralkodásra, vele folytathatatlan a trón. Ugyancsak gyenge és erőtlén a szerelmi szál, Omodé Dávid és Erzsébet között nem alakul ki igazi szerelmi kapcsolat, az egyoldalú rajongás Erzsébet iránt igen gyenge lábakon áll. A hat rész (előjáték + 5 felvonás) epizódokból tevődik össze, egyedül a befejezés lírai szépsége az, amit egyértelműen pozitívnak értékelhetünk.

A mű alapproblémája – különösen száznyolcvan évvel keletkezése után tekintve –, hogy Madách idegen elnyomóként ábrázolja I. Károlyt, aki által a magyarság elveszíti függetlenségét, erejét, régi hősies mivoltát, és „nyúlászívúvé” válik. Mai történelemfelfogásunk szerint az Anjou-uralkodó (akinek Árpád-házi őse volt V. István király) erőskezü és magyarbarát politikát folytatott, felvirágoztatta az országot, békét teremtett a „kis-királyok” uralma után. A mai felfogás része éppen Csák Máté önkényes magatartását marasztalja el, aki csak akadály volt a törvényes király trónra lépésének, és valójában saját uralma volt az akadály. Madách megszépíti alakját, aminek célja a konkrét politikai helyzet lehetett. Károlyban a reformkori Habsburg-uralkodó önkényes magatartását akarta ábrázolni, és Csák figurájába a magyar függetlenségi törekvéseket építette bele.

Az akadémiai bíráló bizottság dicséretben részesítette a *Csák végnapjait*. Ez az 1843-as év négy pályázót is nevesített. Obernyik Károly kapott első díjat (*Főúr és pór* című

színműve), Szigligeti Ede művét kiadásra és előadásra javasolták (*Gerő* című történeti dráma), dicséretet kapott Jókai (*A zsidó fiú*), és Madách a Csák-drámájáért.

A dráma asztalfiókba került, de Madách a Tragédia sikere után elővette, átdolgozta (1861. augusztus – szeptember), és Aranynak elküldte bírálatra. Reménykedett, hogy Aranynak tetszeni fog az újraköltött változat, és talán végre színpadra is kerül. Arany azonban nem javasolta ezt, nem találta olyan kiemelkedőnek, illetve féltette a Tragédia sikerét, nem akarta, hogy egy gyengébb mű árnyékot vessen a zseniális főműre. A Csák 1886-ban került színpadra Kolozsváron. E. Kovács Gyula rendezte színpadra, bizonyára jócskán változtatott a szövegen, hogy hatásos, pátosszal játszható, romantikus művet vihessen a közönség elé. Rendezőpéldány hiányában nem ismerjük az akkor játszott hiteles szöveget, de a hazafias pátosz sikert hozott a Csáknak. Az újabb színpadi megjelenés Keresztury Dezsőnek köszönhető, aki a szokásosnál nagyobb mértékben avatkozott a dráma szerkezetébe. Csák Máté ebben már nem tragikus hős, inkább Don Quijote kissé maradi, értetlen „kortársa”. Az átíró felnövesztette I. Károly alakját, és Csák méltó ellenfelévé tette, így a mai történelemfelfogás érvényesült, mivel a király áll az igazság oldalán, míg a „kiskirály” alul marad a vitában. Egyes elemzések szerint az átdolgozás nem tette Csák alakját nevetségessé, megmaradt tragikus hősnak, akin túllép az idő. Kérdés, hogy ezek után ez a változat tekinthető-e még Madách művének?

A Keresztury-féle átdolgozást 1968. július 5-én mutatta be a Gyulai Várszínház, majd a Nemzeti Színház játszotta sorozatban viszonylagos sikerrel.

Csak tréfa

Az ifjú Madách talán legtalányosabb és legpesszimistább drámájával állunk szemben. Címével ellentétben a mű még részben sem vígjáték, minden ízében keserű szatíra, reménytelen küzdelem az érdekházasság, baráti árulás, csalás, kijátszás ellen, és a becsületesség, erény mellett. „Dráma korunkból öt felvonásban” a *Csak tréfa* alcíme. Keletkezésének idejére három feltevés is született: a mű vázlata már 1839-ben elkészülhetett, viszont az egésze csak 1842 vagy 1843-ban. Kiadatlan volt egészen Halász Gábor 1942-es összes művek változataiig, bár Riedl Frigyes megjelentetett egy részletet a IV. felvonásból az *Egyetemes Philológiai Közlöny*ben korábban.

A sötét árnyakkal teli és baljós mű egy mizantróp lelkiületű főhőst, Zordy Loránt állítja középpontba, sok tekintetben a fiatal Madách rövid hivatalnoki pályájának nehézségeit mutatja, de Kisfaludy Károlyra is hasonlít a figura. Azt a pillanatot ragadja meg, amikor a reményekkel és várakozásokkal teli fiatalember csalódik barátaiban, hivatali előjáróiban, de még inkább a nőkben, akik szerelmet hazudtak neki, majd a szeretett hölgy később egy ellenséges férfi oldalán jelenik meg. Madách vágyta a szerelmet ez idő szerint, képzeletét teljes mértékben betöltötte a vágyakozás a szerelmi láz után, remélve, hogy sosem alszik ki. Ez a vágy íratta vele a *Férfi és nő* Héraklészba öntött olthatatlan szerelem utáni sóvárgását is.

Már sokatmondó a kézirat elején megjelenő két mottó is, egyik Shakespeare *II. Richárd*-jából, másik egy baráti karnyújtás Szontagh Pál felé: „... nehogy kétségbe essem az emberek felett: – reád emlékezem”. A cselekmény középpontjában álló Zordy személye

talányos, nincs senkije, annyit tudni róla, hogy követ [valószínűleg képviselőt ért e kifejezés alatt], de nem tudni, hol és milyen minőségben. Titokban verseket, színdarabot ír, amiről nem tud senki, s ezeket bármikor kész megsemmisíteni, ha rosszul alakulnak dolgai.

A többi szereplő viszont jól körülhatárolható – főként negatív – szerepet játszik. Andaházy gróf és özvegy Széphalminé adáz mesterkedései saját gyermekeik házasságát viszik vásárra, miközben tönkre teszik Zordyt, aki az Andaházy elleni perét is elveszíti, s végképp pária lesz ellenségei szemében. Zordy elleni legfőbb kifogás, hogy lázad az igazságtalanság ellen, bírálja a lelketlen hivatalnokokat, nem nézi el a jellemtelenséget, holott ezt várja tőle mindenki. Andaházy gróf a csőd szélén áll, lánya Ilka Széphalminé fiába, Jenőbe szerelmes, de szülei Zordyhoz adnák, mert akkor megszűnnék a per ellenük. Közben Zordy és Széphalminé lánya, Jolán közelednek egymáshoz, de Váryba, a kiszemelt vőlegénybe ütköznek, aki párbajozni akar Zordyval – színleg. Széphalminé lányát annak szánja (Váry vagy Zordy), akivel jobban járnak anyagilag. Miután Zordy elveszti a pert, és mindenki megtagadja a segítséget tőle, kivonul a társadalomból egy erdei kalyibába Biankával, aki szerelmet vallott neki. A remetelétben azonban Bianka is elhagyja, sőt közvetlen barátai, Gerő és Piroska és a költők a klubból sem tudják vigasztalni, már senkinek sem hisz. Nagy csapásként éli meg, hogy volt kedvese, Bianka, most Váryval szövetezik ellene.

Az utolsó felvonásban Zordy színdarabját játsszák a színpadon, a darab címe *Csak tréfa*, az eddig megismert figurákat szerepelteti benne, a csaló szülőket, Andaházyt, Széphalminét és Váryt. Valaki méregport juttat el Zordyhoz előadás alatt, s bár babérkoszorút ítélnék meg neki a színdarabért, ő elutasítja. Meghal a méregportól, mert nem érdemes ilyen hazug világban élnie, pedig az előadás alatt az is kiderült, hogy Jolán szerette Zordyt, de a dolgokat már nem lehet megváltoztatni. „Tréfa” volt a hűtlenség, a méreg, a párbaj és minden. Aki pedig komolyan vette, az belehalt.

A *Csak tréfa* főhőse a mi szemünkben bután hal meg, hisz nem kellene az ismeretlen port bevennie, ő mégis beveszi. Zordy nem követ el tragikai vétséget, igazi bűnös a környezete, amely eltiporja az olyan naiv igazságkeresőt, aki nem él a képmutatás, az érdek, a pusztá érzékiség eszközeivel, hogy előre jusson a ranglétrán. Az ellenfelek romlottak, ő pedig nem tudja túltenni magát ezen. Tragédia ez, de nem megdicsőült halállal hal meg hőse, hanem szinte észrevétlenül. Fel sem tűnik. Így lesz a *Csak tréfa* Madách legpezzsimistább színdarabja. Utóélete annyi, hogy Hubay Miklós átírta, és a veszprémi színház mutatta be 1971-ben az átköltött drámát. Hubay lerövidíti az eredeti szöveget, viszont a benne rejlő humort felszínre hozza, így vígjáték lesz belőle. Tóbitséri István rendezése a vígjátéki tartalmakat erősíti, mondván, hogy ez a közönség elvárása. Az átdolgozás lehet helyénvaló és korrekt, ám ezt sem nevezhetjük már Madách-adaptációnak, inkább Hubay egyik alkotásának.

Töredékek, lappangó mű az 1840-es években

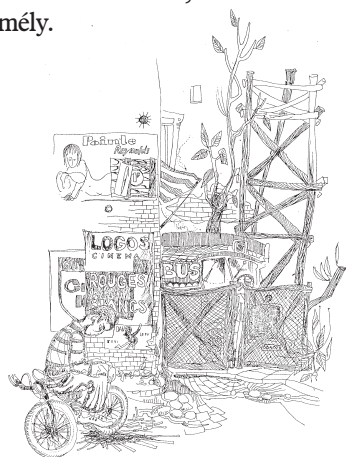
A Madách-kutatás szerint létezik egy színdarabja *Mária királynő* címen, amely 1843-ban keletkezett, és ezt a művét dolgozta át 1855-ben. Viszont csak a későbbi változat maradt

fenn, az első változat elveszett. A *Mária királynő* Nagy Lajos lányának uralkodásáról, anyjának, Erzsébetnek megöléséről, Durazzo Károly trónra lépéséről ad öt felvonásban egy elképzelést. Egyik fontos szereplője Palizsnay János Johannita lovag, vránai perjel, az ő figurája többeket is megihletett ebben az időszakban, Czákó Zsigmond, Vachot Imre is drámát írt erről a témáról. Madách műve (az 1855-ös változat) Mária rátermettségét próbálja igazolni az uralkodásra, ami azonban Zsigmond ravaszsága miatt nem teljesül be.

Összesen egy felvonás és a második felvonásnak első jelenete készült el a *Jó név s erény* című társadalmi drámából, amelynek keletkezési ideje bizonytalan, de 1843 előtt lehetett valamivel. Fennmaradt a dráma tervvázlata, ennek még *Álszégyen* volt a címe, ez utóbbi dátuma 1839, ám a tervvázlat és a megírt töredék közötti időben szemléletbeli változás állt be a szerzőnél, a romantikus, ifjú drámaköltő tapasztalatai már bekerültek a töredékbe. Ha elkészül, társadalmi dráma lett volna belőle.

A megmaradt töredékből alig tudunk következtetni egy lehetséges végkifejletre. Főhőse özvegy Ilmériné, leánya Ágnes, aki pénztárnok férjétől ellopott húszezer forintot, ám egy ellenőrzésnél azonnal kiderül, hogy hiányzik az összeg. A pénztárnok értetlenül áll az eset előtt, s három nap haladékot kér, hogy a pénzt előkerítse. A dráma másik szálán egy szegény sorsú költő küszködik gyermekeivel, akik szinte éheznek, a lány (Berta) érdekből készül férjhez menni emiatt. Itt meg is szakad a kézirat. Madách további drámái és töredékei már az 1850-es és 60-as évekből származnak, kapcsolatuk közelebbi az 1859/60-ban keletkezett Tragédiával.

Minél több életrajzi adatot göngyölítünk fel Madách Imre életrajzában, annál több, műveivel kapcsolatos kérdésre kaphatunk választ. De korántsem tudunk mindent, és gondolkodásának, életfilozófiájának, elhatározásainak motiváló erőit nem tudjuk felfejteni, sok a talány, amely az adatok bővülésével is titok marad. Feltehetően gátlásos és rejtőzködő, – írásműveit tekintve pedig –, szégyenlős személyisége vezetett oda, hogy szűk baráti körén kívül senki sem tudta, hogy verseket ír, drámai és prózai műveket alkot. Ismertté politikai sikerei tették, röpirata, országgyűlési beszéde, képviselői tevékenysége a határozati párt színeiben (1861). A Tragédia országos hírűvé válásakor így sokakat meglepetésként ért az irodalmi siker, nem akarták elhinni, hogy a politikus és a költő Madách egyazon személy.

Jozsefka Antal:
Párizsi utcaképek III.

HORVÁTH JÓZSEF *

(1935–2020)

IDEKÖTÖZ MINDHALÁLIG

Nyírségi akácok, fűzek,
 Alföldön átfutó szellők
 élesztgetnek hunyt tüzeket,
 ölelnek beszédes erdők;
 megfogtak, nincs menekvésem,
 hamis ragyogás nem csábít,
 nyírként suhogó szerelmem
 idekötöz mindhalálíg.

Hazám minden kis rögéhez
 ősi emlékek tapadnak,
 ebből táplálkozik a lélek,
 föld mélyén arcok ragyognak;
 vonult Árpád fehér lóval,
 vágyak fogantak szívében,
 Keletről jött szittyá-haddal
 hét törzsnek hazát szerezzen.

Repült mérgezett tatár-nyíl,
 öklelt a janicsár kopja,
 Kinizsi két kardot emelt,
 halált kétfelé osztotta;
 itt lázadt Dózsa György népe
 büszke Szapolyai ellen,
 fürödtek villogó kaszák
 felhígult nemesi vérben.

Ringatták kisdéd-bölcsőjét
 Kossuthék a szabadságnak,
 ragyogtattak Petőfiék
 örök-példát a világnak;
 innen csalt hamis hajókürt
 kétmillió éhes embert,
 itt ki szolgaságot nem tűrt,
 sorsa láncsal, bilincssel vert.

Nyírségi akácok, fűzek,
 Alföldön átfutó szellők
 élesztgetnek hunyt tüzeket,
 ölelnek beszédes erdők;
 megfogtak, nincs menekvésem,
 hamis ragyogás nem csábít,
 nyírként suhogó szerelmem
 idekötöz mindhalálíg.

* *Posztumusz Váci Mihály-díjat kapott 2021-ben. Emlékét megőrizzük.*

SIPOS ANNA

CSODÁRA VÁGYÓ LELKEM

Ahogy majd kimossa belőlem az eső
szívből jövő szeretetté kucorodom
felgöngyölődik benned az igaz szó
gyöngeségemet a harmatra hagyom

Nem kárhoztat engem a türelem
szétfolyt a vágy és összerogyott
tartom magamban mint kitaszított
a megtépázott kóválygó indulatot

A magány csak vánkosa az időnek
magot vetett méla csendje majd arat
megguggolt mint kalász a szeles esőben
belém süítve a záporos mulandó nyarat

Nincs rosta az égen csak vérszegény irgalom
bűbájos striákkal átszótt délibáb alatt
hitemmel pironkodva mint megdőlt szélmalom
csodára vágyó lelkemért adtam el magam

DOMBRÁDI ISTVÁN

ÉNEKKÉ VÁLT TAVASZBAN

Ágazó-ágú szél között,
magyar barna rögök fölött: –
Lelkemben tavasz-idő,
kísér dolmányos jövő.
Záporoknak nyitok ajtót,
estig eső zöngést hallgatok.
Föveny zöldjét hívogatom,
élet fényét magamra gombolom.

KISS IRÉN

KELETI MESÉK ÉS A MÁGIKUS TUDÁS

Az *Ezeregy éjszaka meséiről*, felszínes megközelítéssel, senki nem gondolná, hogy mennyire hozzájárulnak a helyes magyar önismerethez. Mi ugyanis főleg sztyeppei eredetű legendákat őrzünk, de időben és térben távolabbi szállásterületeinkről alig hoztunk valami mitológiai anyagot. Ez a hivatalosan arabnak mondott, formailag muszlim szellemű mesegyűjtemény azonban nagyon sokat elárul ősi keleti hiedelmeinkről és szokásainkról! Valóságos tárháza az ősmagyar gnózisnak. Jó példa erre a turul, a tündérek és az ördögök jelenléte.

Az elbeszélések színhelyei a Közel-Kelet és Mezopotámia, valamint India különböző birodalmi és országai – csupa olyan helyszín, ahol valaha megfordultunk! Beleértve azt a Pártus Birodalmat is, amiről szinte tilos tudnunk. Vagyis a régi Iránt. Milyen emlékezetet őriznek ezek a mesék? Mindenekelőtt olyan ifritekről, fekete előember forma robosztus szellemekről értesülünk, akik előszeretettel rabolnak el szép földi leányokat, és tartják őket föld alatti szexuális rabságban. Csak fehér mágiával lehet őket a gonosz fogságából kiszabadítani. A régi keleti ember ugyanis mágikus világlátású volt: valóságos mágus. Nem véletlenül a *Bibliából* is Salamon királyt becsülte a legtöbbször, aki egy varázsgyűrű segítségével parancsolni tudott a gonosz szellemeknek. Mi, magyarok ősi mágustörzsből származunk, a mágikus tudás kezdetben közös volt nálunk. Jézus Urunk mágikus tettei is ismerősek nekünk. Ugyanúgy Nimród, Attila és Álmos mágikus cselekményei.

Az *Ezeregy éjszaka meséiben* körvonalazódó embertípus délceg, gondozott külsejű, szép öltözetű. Szereti az arany- és ezüstedényeket, a selymet és brokátot, a drágaköveket és az igazgyöngyöt, a fűszereket és az illatszereket. Mindezekkel, ha teheti, kereskedik is – főleg, ha közel él a Selyemúthoz. Városi lakos, ha nem kereskedő, akkor a bazárban árusít. Különleges vendégszeretete azzal függ össze, hogy szeret idegenektől híreket hallani. Rajong a bőséges lakomákért, a jó peccsenyékért és a finom borokért: egyáltalán, szeret élni! Ezért a szerelem is fontos helyet foglal el az életében: a fiatal lányok és ifjak szépségét a teliholddal méri. Ha jó kedve van, népdalra fakad: négy soros, aa/bb rímképletű rubiajjatokat, azaz bor- és szerelemdalokat énekel kivilágos kivríradtig. Ilyenkor dobszóra szívesen táncol is. Éppen ilyenek voltunk pártus korunkban.

MEGYESI NAGY IMRE

BÜNTUDAT

Mint egy elrontott
imádság
úgy köszönnek rám
a nappalok

te
még itt vagy
én
már el sem mertem
jönni.

MÉG EGY UTOLSÓ SZÁL

Aztán a csend
amit kioltanál
tegnaptól
a semmibe nézel
ajándék cigaretta
még egy utolsó szál

VÉGÜL

és tömjént
szívtunk
és mindent
láttunk

szerettünk
és imádtunk

aztán
a leülepedett időben
végül
mind
mind elbuktunk

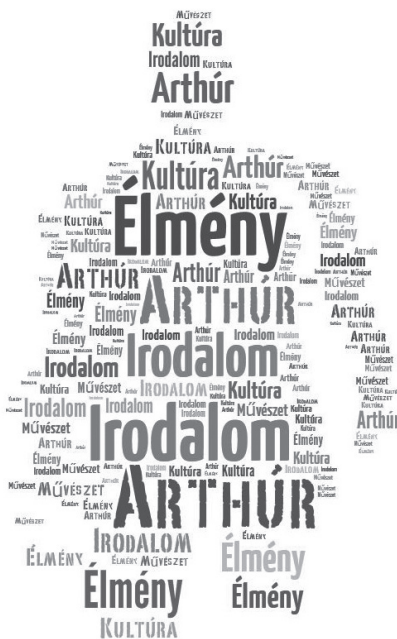
JÓNA DÁVID

BEMUTATKOZIK AZ ART'HÚR IRODALMI KÁVÉHÁZ

A Magyar Múza olvasóinak készített összeállításban mutatom be irodalmi lapunkat és a mögötte lévő virtuális közösségünket, az Art'húrt. Aki először találkozik velünk, azt kérdezi, „jó, de az Art'húr miben más, mint a többi irodalmi oldal?”. Van válaszuk, és mindeközben keressük is! Előzetesen, ráhangolódásképpen, van egy történetünk, ami jól mutatja az art'húrság lényegét: „Budapesten, a Petőfi Sándor utca 47. szám alatt, a kapualjban van egy pókháló, amit a nap reggel 9 és 10 között világít meg. Menjete el, nézzétek meg, mert szép!”

Ugye nehéz lenne a mai mediális közegben helyet találni ennek a hírnek? Nálunk helye van, nálunk van a helye. Az Art'húrban a legfőbb kohézió a hétköznapiak élményképes megélési módja, a kultúra, az alkotói szemlélet.

Az Art'húr öndefiníciója szerint „értelmiségi társasjáték”, alkotókat, gondolkodókat, értelmiségi létformát választó individuumok közössége. Nem fiókot akarunk nyitni, hanem azokban megerősíteni a döntést, akik a túlélésben vagy túlélésként is keresik a szépséget, az emberséget, az emberi minőséget. Ideológiáktól, politikától, a gazdasági szereplők piacvezérelt elvárásaitól, érdekszempéletű világuktól karakteres távolságot tartunk. Azt gondolhatnánk, hogy ez így természetes, pedig nem így van.

Oldalak vezetői, szerkesztői köteleződnek el politikai oldalak, irányok mentén, moralizálnak, megítélnak, nem egyszer gyűlölködnek. Velük nincs dolgunk.

Még azt sem mondom, hogy nincs jogosultsága annak, hogy egy lap ilyen vagy olyan szűrőn keresztül működjön, lehet ezt jól csinálni. Sartre mondta, hogy „minden választás egyben elutasítás is”. Ebben az értelemben mi is választunk, válogatunk. A különbség a fókuszban van. Igyekszünk, próbálunk mosolyokból építeni kertet, amelyben szívesen sétálnak olvasóink, verseket illatoznak, átmossák a civilizáció dühét és mérgét. Nem csupán szolgálat ez, önvédelem is. Manipulációktól, mesterséges színezékektől mentes terület ez, egyfajta rácsodálkozás a hrabali tézisre, hogy „ez az élet mégiscsak bolondulásig gyönyörű”. A képzeletbeli beszélgetőtárs itt mondaná, hogy idealisták vagyunk. Szerintem nem, de törekszünk rá.

Az Art'húr az egyik legnagyobb civil irodalmi lap. 1993-ban született a gondolat, abból az alapvetésből, hogy az akkori lapkínálat nem adta azt, amit adhatott volna, ezért megteremtettük a kommunikációképesebb, szerethetőbb irodalmi lapot, s elneveztük Art'húrnak. Zsámbékról, az ottani Főiskoláról indultunk. Volt, hogy 10 ezer példányban jelentünk meg, országszerte és mindvégig ingyenesen. Háromszor is a Budapest Kongresszusi Központban ünnepeltünk. Idővel azonban – mivel a kéthavonta megjelenő papíralapú újságunk kiadását nem tudtuk finanszírozni – a facebook rezervátumába kényszerültünk, Art'húr Irodalmi Kávéház néven, ahol jelenleg közel 19 ezer követőnk van. Mindennap két-három poszt jelenik meg nálunk a 14 szerkesztőnk rovatába rendeződve (Baranyi Ferenc, Bánfai Zsolt, Bene János, Istenes Tibor, Kaiser László, Kardos M. Zsóte, Kerecsényi Éva, Kocsis Erika, Konyári Mónika, Langstadler-Szentjánosi Csaba, Mádi Beáta, Millei Lajos, Szuhay-Havas Mariann, Török Tünde). Hogy mi a jövőképünk? Erre a kérdésre a legnehezebb válaszolni, nem is tudok. A világ változik, s mi e változást nem kellő rugalmassággal követjük.

– Akkor, tessék mondani, nem kávéház? Nem. A kávéházi hangulatot képzeltük magunk köré, azt a pillanatot, amikor egyikőnk egy színházi élménnyel feltöltődve bejön a kávéházba és elmeséli, hogy mennyire jó volt az este. Ha nem volt jó, akkor nem meséli el, vagy nem az Art'húrban. A színházi élmény persze felcserélhető zenei, képzőművészeti, filmélménnyel, a hangsúly a kommunikációképességen, azaz érthetőségen és az élményen van. Ez a közös nevezőnk.

Mire vagyunk a legbüszkébbek? Ezt a fajta civil megjelenést 28 évvel ezelőtt az Art'húr indította el, volt szerkesztőink oldalakat indítottak (*Gondola*, *Litera-túra*, *Kalamáris*, *Kontraszt*) vállalva vagy vállalatlanul, de a nálunk megélt tapasztalatokból, szerzőkből építkeztek. Hiszem, hogy mi adtunk rangot, emeltük fontosságát az egyéni önkifejezésnek, a civil irodalomnak. Büszkéek vagyunk szerzőinkre, hogy a nevünk-ből adódó szimbólumunkat használva, a Kerekasztalhoz ültek, és jöttek velünk keresni a Grált. Büszkéek vagyunk, ha Te, kedves olvasó, ismersz minket, és külön büszkéek arra, ha szereted azt, amit hozzáteszünk a nagy közöshöz.

MAGYARY HUNOR

KITÖRÖLHETETLENÜL

Elhagynám az emlékeim valahol, valamikor,
szeretném, ha kimosná elmémből egy zivatar
a tavasz illatát, s eltemetné az aszályos nyári por,
majd hullna rá vastagon az őszi bús avar.
De nem! De nem lehet, mert jön egy újabb tél,
és én a lábaid nyomát látom a friss havon,
ahogy búcsúztunk, és tudom, hogy szeretted.
Emlékszem csókodra, úgy is ha nem akarom.

FARKASSZERELEM

Éhes, veszett farkas vagyok,
ki nem evett már rég,
de tudja, milyen, ha a fog
a zaftos, véres húsba tép,

.
Oly kemény a vadon,
bár nem parancsol senki,
s kószálhatok szabadon,
de olykor nincs mit enni.

.
Tudom, mondod mindig,
hogy legyenek kicsit eb,
ne vonyítsak fel az égig,
de akkor bújj közelebb,

.
és dühből vagy haragból
ne éheztess engem,
mert a vadon ismét elrabol,
Inkább a húsodból adj ennem!

BAKÓ ENDRE

OLÁH GÁBOR, AZ EMBER ÉS A KÖLTŐ

Nincs kerek évfordulója Oláh Gábor születésének, de az eseménynaptár számon tartja, hogy 1881. január 17-én, 140 éve született Debrecenben. Szülővárosában szobor, utca, emléktábla és más jel őrzi nevét, megérdemelten. Azok közé tartozott, akik írásaikkal és személyiségükkel egyaránt jelenlévővé tették Debrecen az irodalmi köztudatban és annak környékén, noha nem mindig pozitív értelemben. Egyéniségében ugyanis volt valami „merevgörcs”, ami megakadályozta kétségtelenül meglévő tehetségének optimális érvényesülését.

Egy bérkocsis fiaként született, aki nincstelen szolgalegényből lett fiákeres, városi polgár, háztulajdonos és szőlősgazda. Szerzésvágyát egész életében vasakarattal megőrizte, zsarnoki módon uralkodott családjában is. Ettől az érzékeny, tudásra, művészet-re fogékony Oláh Gábor sokat szenvedett, prózában és versben egyként megírta apjával való konfliktusát. Ez különösen élessé vált, amikor a továbbtanulás került napirendre. Csak a kenyérsütő anya segítségével járhatott gimnáziumba, majd Budapesten egyetem-re. A fővárosban el kellett tartania magát. Magántanítással és színházi statisztálással teremtette elő a minimális megélhetési alapot. Sokszor kilométereket gyalogolt egyik tanítványától a másikig, mert lóvasútra vagy villamosra nem telt.

Már gyermekkorában elbűvölte a színház, egy-egy előadás élményének sokszor napokig, hetekig hatása alatt állott. Ő maga is szívesen szerepelgetett az iskolában, szavalt az önképzőkörben, s az is megfordult a fejében, hogy élethivatásul a színészi pályát választja. Ám vagy nem bízott eléggé ebben a tehetségében vagy a várható apai megtorlás és a könnyes anyai szemrehányás tartotta vissza; bölcsésznek jelentkezett tehát, de egyetemi éveit elég rendszeresen statisztált a Nemzeti Színházban, legjobb barátjával, a szegedi Juhász Gyulával együtt. Egyik-másik előadás és színész, illetve színésznő játéka örökre emlékezetes maradt számára, Csörtöst, Újházyt, Jászai Marit például sohasem szűnt meg emlegetni. Naplóiban gyakran foglalkozott színházi kérdésekkel,

olykor egy-egy napilap-kritikára is vállalkozott, 1915-ben ő kezdeményezte a színházi névadást, ami Csokonai iránti rajongásából következett: „... a kör választmánya örömmel fogadta és készségesen magáévá tette azt az Oláh Gábortól és író társaitól kiindult tervet, hogy a városi színház éppen fennállásának 50-ik évfordulójára Csokonairól neveztesse el.” A törvényhatósági bizottság 1915. december 23-i rendes közgyűlésén hagyta jóvá a városi tanács kérelmét.

Színházi ars poeticáját több alkalommal megfogalmazta; a mondatok változhattak, de a lényeg nem. „Korunk az operettek színpadi korszaka, s ez, mindenki tudja, mit jelent. Kisszerűség, alacsony szellemi nívó, olcsó szellemeskedés, fakó hétköznapiság, (...) Szégyellem magamat fajom nevében, hogy nincsenek magyar színpadjainkon óriás alakok, hatalmas jellemek, korlátatlan szenvedélyek. (...) Én elhatároztam, már tizenöt évvel ezelőtt, érzésből, ösztönből, nem kigondolásból – hogy a színpad levegőjét megsűrítsem, felhőket gombolyítok az égre, villámokat szikráztatok ki a felhőből, megdörgetem az eget. (...)”

Debrecenbe 1904-ben tért haza, s nem kisebb ambícióval, mint hogy a magyarság Goethe-je lesz, lázasan hozzáfogott irodalmi tervei megvalósításához, amit megszállottan termelőmunkaként végzett. Durkó Máttyás felmérte az életművet, és elkészítette Oláh műveinek statisztikáját. A hatalmas oeuvre leggyengébb pillére az 51 dráma, amelyből hat jelent meg nyomtatásban, kéziratban maradt 45, s mindössze 10 került színre hivatásos vagy műkedvelő előadásban, holott az író kínálgatta, küldözgette őket különböző színházaknak. *A fekete pillangó* kivételével a többi megbukott, ám a fiaskók mégis színházi esemény számba mentek, s nem egyedül a szerző rovására írandók! Kiadatlan maradt egy bekötött, kéziratot kötete, melynek ezt a címet adta: *Rossz versek 1936 szeptemberétől*, egy másik lapon: *Rossz verseim gyűjteménye. Oláh Gábor*. Ez egy 751 lap terjedelmű, 433 kisebb-nagyobb kompozíciót tartalmazó anyag, melynek egy része műfordítás, egyként árulkodik Oláh grafomániájáról és az olasz költészet iránti kivételes érdeklődéséről is.

A kollégiumi affér

De térjünk vissza életútjához! Itthon, a Református Kollégium könyvtárában kapott állást. Munkáját elismeréssel végezte, de mégsem véglegesítették, sőt 1913-ban, miközben Új-Tátrafüreden nyaralt, az állást mással töltötték be. Oláht nem is értesítették, a hírt másától tudta meg. A kollégium nem számított rá, hogy az ügyből hetekig tartó, óriási sajtóbotrány támad, a helyi és az országos lapok második Csokonai-afférnak minősítették az esetet, s a közvéleményt szembe állították a kollégiummal.

Oláh Ferenczy Gyula könyvtárigazgató bosszújának tulajdonította az eljárást, aki viszont azzal érvelt, hogy a költő nem dolgozott rendszeren. Majd az a híresztelés kelt szárnyra, hogy Csokonai-kéziratokat lopott. (Valójában 80 értékes kézirattal – Arany, Kölcsey, Csokonai, Ady stb. – gyarapította a könyvtárat!) Ezután 1941-ig a debreceni Fazekas Gimnáziumban tanított. A költő elbeszélő költeményben (*A bérkocsis fia*) és prózában (*Szegény magyarok*) vett elégtételt a csúfos bánásmódért. „...az egész Debrecen, nevetett, kacagott, röhögött regényemnek egy alakján, Feri bácsin, akiről minden-

ki tudta, hogy Ferenzcy Gyula úr lappang alatta.” Ez valóban így volt, de a híres vagy hírhedt kulcsregényt, mint Oláh is említi naplójában, a „kritika eldöngette.” Erről írta Ady (alakmása a könyv egyik főszereplője): „Oláh Gábor Debrecené, s most már bizonyosan tudom, elolvasván két vastag kötetes regényét, hogy vigasztalanul Debrecené marad. Ez az 'izmos fél-talentum', mint valaki egyszer nevezte, izmaim most beledolgozta ebbe a siratni való dolgozatba. (...) Én is benne vagyok (bizonyisten ez a legkisebb baj), te is benne vagy, mindnyájan benne vagyunk e titánkodó műben. Mi kiheverhetjük ezt a szerepeltetést valamennyien, de Oláh Gábor, akit szeretek és sajnálok, bajosan.”

Ekkor az Oláh Gábor név már ismert volt konzervatív és liberális irodalmi berkekben egyaránt. Híressé nem a *Versek* 1904-06 című (1906) kötetével vált, bár az ígéretes indulásnak tetszett, hanem azzal, hogy 1907-ben ismerkedett meg Ady költészetével, amit ellenérzéssel elutasított: „Faragott bálvány, megtagadlak, / Nekem nem voltál soha ősym, / Torz álmodat, beteg rózsádat / Nem szedtem tőled soha őszön.” Ezt használta ki Rákosi Jenő, Ady legnagyobb ellensége, s szembe állította Adyval. Az elutasításban azonban benne lappangott a szorongás is: ez a hang, ez a költő lesz a vezéregyéniség? 1908-as párisi útja során az Adyval való második találkozón kijelenti: „Ady Endre, megmutatom, hogy utol foglak érni.” S az *Élet lobogója alatt* című kötetben már feltűnnek az Ady-jegyek, reminiszcenciák. Később jó barátok lettek, nevezetesen egy éjszakai mulatozásuk a Hortobágyon. Halála után, Ady zsenijét hangoztatva, kitartóan ápolta emlékét.

Oláh boldogulását – a művészi önmegvalósítás és az érvényesülés terén egyaránt – hátráltatta, hogy nem tisztázta magában a magyar társadalmi kérdésekhez és a szellemi áramlatokhoz való egyértelmű viszonyát. Individualizmus és szubjektivizmus jellemezte világképét. Juhász Géza úgy érezte: Oláh Gábornak nincs világnézete! Nem ismerte fel – ahogy Sartre fogalmazott – döntő az egyes ember társadalmi kontextusa. Oláh alacsony sorból származott, de számos együtt érző plebejus gesztusa ellenére izolálta magát, bizonyos értelemben lenézte a népet, menekülni akart környezetéből, még testvéreitől is. Költői pályáján „új isteneket keresve” indult, de legközelebbi egyetemi társa és barátja, Juhász Gyula invitálása ellenére sem csatlakozott a nagyvárad *A Holnap társaságához*, (1908, 1909) sőt, engedte magát kijátszani Ady Endre ellen. Az első világháború kitörését terjedelmes versben ünnepelte. (Németországhoz). Ebben a közhelyes, felpuffasztott költeményben szinte fél térdre ereszkedve tett hitet Germánia, „a Nibelungi faj” mellett: azok közé tartozunk „mi is, hű magyarok”, akik „rajongó lázzal dobolják harcód győzelmi riadóját”. Magyarság és büszke germán a vers szerint két testvér, de egy erő. A költeményből hamis tudat árad, a nemzeti gőg, az okatlan hősködés üres pátozsa. (Oláh később, a személyes érintettség hatására, elítélte a háborút. Pl. az orosz fogságba esett öccséről írt *Kis káplár* című költemény már szentimentális hangot peng. Naplójában ekkor már ekképp fenekedik és mentegetőzik: „Átkozd meg ezt a kort, te eljövendő idők költője! Nekem nem szabad, mert hazaárulást olvas fejemre a gyáván együtt bógó csorda”.) A magyarság számára tragikusan végződött országvesztő militarista kalandért a Habsburgokat tette felelőssé – utólag. Versekkel, s egy kis verseskötettel köszöntötte az őszirózsás forradalmat. (*Forradalmi versek*, 1919) De Károlyi Mihályból hamar kiábrándult, mert „minden jót ígér, de kivinni semmit sem tud”, ám történelmi értékelését az utókorra bízta. A Debrecenben mindössze egy hónapig tartó proletárdiktatúrát viszont idegenkedve élte meg.

Óda Mussolinihez

Megrendült lélekkel fogadta a trianoni békeszerződést, és nem hitte el, hogy a diktátum sokáig érvényben maradhat. Azok közé tartozott, akik a nagynemzet-tudatból sohasem tudtak kigyógyulni, az elvesztett status quo ígézetében éltek mindhalálíg. Ezért az irredentizmus átfonja költői pályája második korszakát, aminek naplóiban is folyamatosan hangot adott. Egyik reményforrása a magyarbarát angol mágus, lord Rothermere lett, akit még királynak is el tudott volna képzelni.

Ám az évek múlásával egyre világosabbá vált előtte, hogy a magát ellenforradalmi-nak meghatározó rezsim restaurációs igényeit diplomáciai úton képtelen megvalósítani. Ebből azonban nem reálpolitikai következtetéseket szűrt le, hanem szellemileg azok közé sodródott, akik a sikeres revízió reményében, úgymond, akár az ördöggel is hajlandók szövetkezni. Ódát írt Mussolinihoz! Lám, az általa nagyra becsült Szabó Dezső nem követte el ezt a veszedelmes hibát, politikai érzékét és távlat szemléletét nem vakította el a körülményekre nem tekintő türelmetlenség! Ő a „becsületes irredenta” nevében óvott mind a „végzetes germán”, mind a „smonca-mussolinizmus”-tól.

Oláh csak 1938-ban, Ausztria beolvasztása után érzékelte a német veszélyt, ekkor saját szóhasználatával: elképedt. „Hátha jövőre a Dunántúlt csatolja [ti. Hitler] a Harmadik Birodalomhoz.” Versben is kifejezi aggodalmát: „A német henger döng nyugat felől: / Összebb szorul hazám. (...) Itália? Közömbös, hallgatag. / A nagy nemzetek lapulva fülelnek- / Sirámunkat tán Isten hallja csak. / Ám Isten mессze... Berlin oly közel!”

A „Kar utcai remete” mégis sokkal több volt, mint a költői sikertelenség szimbóluma. Sőt, univerzális tehetség, de hiányzott belőle az önismeret képessége, az arányérzék. Versekkel tűnt fel, de országos figyelmet egy útirajzzal keltett (*Keletiek Nyugaton*, 1908.)

Remek esszéket írt (*Petőfi képzelete*, *Tóth Árpád költészete* stb.), ma is érvényes nyelvészeti tanulmányokat. Regényei közül csak a *Táltos fiú*, mely a debreceni cívisvilág árnyékában meghúzódó szegénység életét örökíti meg, és a *Heten voltunk* című családregény aratott szakmai sikert. A többi excentrikus képzelődés (testvérszerelem) vagy kulcsregények.

Érdektelenségbe fulladtak verses regényei is, nem érzékelte, hogy a műfaj a 19. századdal együtt kimúlt. De verseiből egy kötetnyi a legszebb, a legmagasabb szintű líra körébe tartozik. Bármilyen érdekes, naplói szinte a fő művei közé számíthatók. Ezek várostörténeti, irodalomtörténeti dokumentumok, önelemzések, magas röptű gondolatok.

1980-ban jelent meg Tóth Endre Oláh Gábor-biográfiája. Bár a szerző szerényen figyelmeztetett, hogy munkája életrajz, és nem tudós monográfia, ám ez annál nagyobb közönségérdeklődést keltett.

ALMÁSSY KATINKA

SZÜLETÉSNAPOMON

„...felköltözik a halálos magasba.”

Pilinszky János

már nem zeng az ének
és halványulnak a fények
lufik sem repülnek az égre
életutam jelzőfájára őrangyalom
fölrja számát az elmúlt esztendőmnek
ma 77. számok világában még
szerencsés lehet e mért idő
megcsonkított versemben
csonka testem várakozás
mocsarában úszik tovább
a mért idő itt SÁRVÁRON
SZENT LÁSZLÓ KÓRHÁZ ÁPOLÁSI
OSZTÁLYÁN lassan vánszorog
gondolataim szabadon futnak
pszichológia örvényében kórtermem
hosszú hét és fél méter körben
a falak felét halványzöld
reménycsempe borítja tojáshejszínben
fakuló falak fölötti fehér
plafont méteres neonlámpák szabdalják
szemembe vajú aszketizmusommal
de az ablakokon árad a fény
míg várom a nehéz műtétet
utáni szövettan eredményét
hány időzónában rág majd
szét a rák mind a tíz körmöm
lelkembe vajú hadd vérezzen
kínjaim magas tűrésküszöbén

fenyőgallyas Kisjézus szeretetének
ajánlom Adventus domini öröm
az újjászületésben a Karácsony
jászolból az utolsó szalmaszál
is remény ne add fel
sugallja az ég
ablakpocsom a kinti világgal
az ég egy szelete néha besüt
a Hold vagy a Vénusz hunyorog
nappalokban a park legszebb
két cédrustuja fája néz be
az ablakomon antigravitációs
hittel törnek a magasba
lombkoronájukon zöldsárkány küszködik
a széllal gyökérzetüket földanya védi
lombok között madárraj fészkel
néha föltűnik egy-egy mókus
közeli bányatóból kormorán rikolt
majd elhúz a kórház fölött
két gyönyörű cédrustuja egymásba
kapaszkodik mint a lángoló szerelmesek
zöld híd köti őket össze
CSONTVÁRY-KOSZTKA kísértete
tettem a dolgom értéket
teremtő hittel irigység
kígyója gyakran belém harapott
kezemben a toll görcsbe erőtlennül
s kihull míg végítéletem
etűdjén Teremtőm szava szólít

BÁNFAI ZSOLT

INTERJÚ EGY PAPAGÁJJAL

A napokban hallottam egy interjút Einsteinnel. Karmaival egy rúdon kapaszkodott és bámulatos önbizalommal válaszolt a feltett kérdésekre. Művelt volt, határozott. A bennem élő félelmek töredékét sem mutatta, nem ismerve ilyeneket. Az evolúció kis agytérfogata ellenére igen jó szociális képességekkel és lenyűgöző intellektussal áldotta meg, a magam részéről csak bámulom és bármilyen bután hangzik, irigylem valamelyest. Persze ez is relatív, híres névrokona elméletében kifejtette ezt. A trópusiak okosabbak, mint a mérsékelt égöviek, madárban legalábbis, ezt mondják. Egy fehérbóbitás kakaduról állítólag egyenesen az bizonyosodott be, hogy ember. Talán köztudott, hogy a papagájoknak nincsenek hangszálaik. Az emberekkel ellentétben a hangképző szervük nem a gégéjükben található, és nem hangszalagokkal működik. Ők a syrinx-módszer hívei. Einstein éppen egy afrikai repülőútról tért haza, szürke tollkabátban ült. Éneklőgégéjét köszörülte. Egyszerre vett levegőt, válaszolt a feltett kérdésre, és hogy a riport által intellektusának igénybe nem vett részeit is működtesse, unalmában dalokat dúdolt a közönségnek

ORÉMUS KÁLMÁN

DRÁGA LÁNYOM, ELIZABET!

Látod kislányom, mégiscsak megtanultam az amerikai nevedet, nem volt könnyű, mert úgy megszoktam a régit, hiszen vagy negyven éve Erzsikémnek neveztetek, vagy éppen Zsókámnak, amíg itthon voltál, meg azután is, álmomban.

Tudom, hogy nagyon elfoglalt vagy, talán nem is lesz időd válaszolni, most mégis írok neked. Múlt héten temettük szegény keresztanyádat, gyönyörű szertartás volt, a tiszteletes úr még tőled is elbúcsúztatta. Amikor a végén megköszöntem neki, azt mondta, ez így természetes, hiszen te közénk tartozol, még ott, messze a nagyvilágban is, mert a gyermekkorát senkitől nem lehet elvenni, azt cipeli magával egész életében. A tiszteletes úr nagyon okos ember, ebben is igaza lehet, mert mi itt úgy élünk, mintha mindig velünk lennél. Mindenszentekkor a te nevedben is mindig viszek egy koszorút az apád sírjára, tudom, te is megtennéd, neki meg biztosan jólesik.

Azon a temetés utáni éjszakán szörnyű álmom volt. Egy darabig csak forgolódtam az ágyban, tudod, az én koromban már keveset alszik az ember. Azon gondolkodtam, hogy talán nekem sincs sok már hátra, mert szegény keresztanyáddal egyidősek voltunk, meg aztán a doktor úr is azt mondta, hogy most már jobban kellene vigyázni magamra. Érzem is, minden nap érzem, ahogy kiszáll belőlem az erő.

Aztán csak elaludtam, és azt álmodtam, hogy ott vagyok abban a rettenetes nagyvárosban, a járdán egymást érik az emberek, az úton meg az autók. Ijesztő volt az a kavargó tömeg, már attól féltem, hogy eltaposnak. És akkor megláttalak téged. Fáradtan, meggörnyedve közeledtél felém, valami nagy-nagy sötét terhet cipeltél a hátadon. A tömeg szétnyílt, csodálkozva bámultak rád, de nem segített senki. Közelebb léptem, láttam az arcodat, melyről patakokban ömlött a veríték, már nem is léptél, inkább csak támolyogtál. Ekkor jöttem rá, hogy mi van a hátadon. Előbb csak a templomot ismertem fel, aztán a házunkat. Igen, ezt a falut, a mi falunkat cipelted a hátadon, élőkkel és holtakkal, kicsikkel és nagyokkal.

– Segítsen, édesanyám, segítsen! Nem tudom letenni! – súgtad elhaló hangon.

Akkor megfogtam a templom tornyát, megemeltem az egész falut, és valami megkönnyebbült mosoly suhant át az arcodon. Így vittük, ketten a terhet, a te terhedet végig a nagyvárosi főutcán.

Akkor reggel döntöttem el, hogy levelet írok neked. Kérlek, nagyon kérlek, hogy még egyszer, utoljára gyertek haza. Mindenképpen jöjjön Jánoska is, mert látnom kell,

mielőtt meghalok. Tudom, jól tudom, hogy három éve, amikor itthon jártatok, azt mondtad, soha többé nem hozod ide a gyereket, mert te jó amcsit akarsz belőle nevelni. Utána azt írtad, hogy a gyerek teljesen megzavarodott. Még otthon is, így írtad „otthon”, mintha ez nem lenne az, magyarul válaszolt olykor a kérdésekre. Az iskolában meg elújságolta, hogy ő magyar, és tőled is mindenfélét kérdezgetett. És Henrit, a férjedet ez teljesen felháborította.

Megértelek, hiszen isten őrizz, hogy rosszat akarjak neki. Legyen csak jó amcsi, ha te így gondolod. Mégis, nagyon kérlek, hogy most az egyszer, utoljára, gyertek haza. Azt is megígérem, hogy nem fogom Jánoskának szólítani. Dzsoni, látod, már ezt is megtanultam, az a neve, hogy Dzsoni.

Ma is előttem van, hogy tömte magába a túrós rétest, már azt hittük, rosszul lesz tőle. Karácsonyra azóta is mindig megsütöm, elképzelem, milyen jóízűen enné Jánoska. Aztán odaadom a szomszéd gyerekeknek.

Emlékszel, tavalyelőtt küldtél nekem ajándékba egy egyszer használatos fényképezőgépet. Furcsa egy világ lehet nálatok. Én még a menyasszonyi ruhámat is eltettem annak idején, hátha jó lesz neked. Megvan, mind a mai napig. Ott meg egyszer használatos dolgokat gyártanak. Micsoda pazarlás! Bár, én csak egy falusi öregasszony vagyok.

Sokat gondolkodtam, hogy mire használhatnék én egy fényképezőgépet. A múlt éjszaka kitaláltam. Sütök egy tepsis túrós rétest, lefényképezem, és elküldöm Jánoskának. Erről majd mindig eszébe jutok, addig is, míg el tudtok jönni.

Bár, most meg azon gondolkodom, vajon lehet-e jó amcsi, aki szereti a rétest?

A mielőbbi viszontlátás reményében, soha el nem múló szeretettel: *Anyád*

KÁLIZ SAJTOS JÓZSEF

ESTE

Oly meghitt ez az őszi
este... köröttem csend.
Lassud vérem
borral hevítem,
hamvadó tüzem meg

élesztem gallyal,
széttördelt náddal...
Fülelek... A távolból
fölcsendül egy
rég hallott nászdal. –

KÖNYVHETI RECENZÍÓK ÉS KÖNYVEK

CS. VARGA ISTVÁN

A JÉZUS-ESZMÉNY ÁTRAGYOGÁSA

Keller Péter: Az élő Gárdonyi-arc című könyvéről

Keller Péter családkutató, minőségfejlesztő mérnök: Gárdonyi dédunokája, Gárdonyi József unokája, Gárdonyi Emőke fia; háromgyermekes apa, tizenegy unokás nagyapa – *Az élő Gárdonyi-arc* című könyv szerzője. Megtalálta kutatásához a megszólító erejű, személyes motivációt. Érdeklődését dédapja életművének számos el- és letagadott, máig homályban hagyott téma- és problémaköre keltette fel. Gárdonyi műveit gondolkodói sorstükörnek látja, mérnöki rendszerszemlélettel vizsgálja. Könyve egyénien értelmezett és tematizált Gárdonyi-breviáriumnak is felfogható.

A Szent István Társulatnál – Kindelmann Győző szerkesztésében – közreadott *Evangéliumi álmok* (2002) című novelláskötethez Keller Péter fülszöveget, az *Útra-készülés* (2007) című versválogatáshoz figyelmet érdemlő előszót írt. Tollforgató tevékenységének fontos állomását jelenti az *Ismerkedésem Dédapámmal* című írása, amely az *Agyag-edénybe zárt Isten-sugár* című tanulmánykötetben jelent meg. (Bp., Hungarovox Kiadó, 2013.) A kiválasztott téma-, motívum- és problémakörök kutatásával Gárdonyi munkásságát meghatározó életelvekre, az alkotópályán kiteljesedő írói minőségre figyel. A minőség misztikuma: az eszmeileg tiszta minőség (szépség, jószág, igazság, szeretet stb.) nincs anyaghoz kötve. A minőség esztétikumának elismerése nyit utat a nem-anyagi, a szellemi-lelki értékekhez. (Kazinczy írta 1810 júliusában: „a história bizonyítja, hogy ha valahol a Jó gyökeret vert, ott mindig a Szép készítette az utat”.)

Az egész könyvre jellemző az értékfelmutató szemlélet. Az elemzések kiindulópontja, a sikeresség kulcsa: a vízió, misszió és célok egysége. Konklúziója: Gárdonyi számára az írás szívből vállalt szolgálat. A magyar embereket akarta szolgálni, de mert felfelé igazodott, minden nemzet emberéhez szóló mondandóit művészi 'példabe-

szédek' nyelvén fogalmazta meg. Életművének lényege saját magával leírható és magyarázható. Embersége, művészete leginkább a *Titkosnaplóból*, a *Földre néző szem*, *Égre néző lélek* írásaiból ismerhető meg. Bennük a szépíró esszéstílusban összegezi élményeiből leszűrt tapasztalatait, a felfedezés örömeivel megélt igazságait.

Gárdonyi 18 éves, amikor Szőlősgyörökön megfogalmazza életelveit, köztük a Jézus-követést. Halála után Tordai Ányos, a jeles ciszterci irodalomtörténész, paptanár szerint katolikus szemmel nézve Gárdonyi feltehetően eljutott az örök életre. Ez a megállapítás arkhimédészi pont, lábra állítja az egész életmű-értelmezést. Ennek ismeretében súlyozhatók a világ sok-sok jelenségeire nyitott író kijelentései. A halál felől nézve egyenes az emberi és írói életpálya. Gárdonyi művészként apostolkodott, emberként folyamatosan tökéletesítette magát: a szeretet-parancsot igyekezett követni. A transzcendensre is nyitott kortársak: Ady, Bródy, Kosztolányi, Herczeg Ferenc, Sík Sándor, Tordai Ányos írásai is arról tanúskodnak: nem a kritikusokhoz, hanem a betlehemi csillaghoz igazodott.

„Titokfejtő” munkájához a könyvszerző legtöbbször dédapját és nagyapját, Gárdonyi Józsefet, *Az élő Gárdonyi* című, alpműnek számító dokumentum-életrajz szerzőjét hívja segítségül. Könyvének címadásával is utal nagyapja biográfiájának címére: *Az élő Gárdonyi-arc*. Különösen gyakran idézi Sík Sándor *Gárdonyi, Ady, Prohászka Lélek és forma a századforduló irodalmában* (Pallas, 1929) című könyvét, és Tordai Ányos tanúságtévő írásait. Sík Sándor értékelése: „Nincs magyar író, az egyházi renden lévők között sem, akinek költészetében oly mély átérzéssel, oly bensőséges, harmatos gyöngédséggel jutna szóhoz pl. a Mária-kultusz.”

Gárdonyi vallomása ars poetica érvényű: „Örök művek csak azok az irodalomban, amelyek minden korú, minden műveltségi fokú emberben azonos rezgést keltenek. Tehát a nagy mélységű művek, az örök emberi érzések azon művei, amelyek a végtelenséggel érintkeznek.” Írásművészetében „Gyöngy minden szó, amely sugártörésben van elhelyezve... Némelyik szó szinte reflektor-erejűvé válik. Az ilyeneket nevezem reflektor-szavaknak. Ebben van az építhető rare és a mot imprévu is.”

Kovács Gábor bizonyítja, Gárdonyi kitűnően érzi a „részlet esztétikumát”. Próza-nyelvének szemantikai összefüggésrendszerét jellemezve pedig az író egyik alapelvét idézi: „rövid légy mindabban, ami nem vési a főfigurákat, és bő mindabban, ami karakterizáló, ha képekkel cselekszed”. Szépírói módszere a *Titkosnapló* szerint is rokonítható a példabeszédekkel: „az író és drámaíró nagyságának mértéke, hogy hány olyan karaktert tudott teremteni, amely a köztudatban megmarad”. Alkotásaiban a jézusi példabeszédek sugallatai érződnek. Például: „A jó ember szívének jó kincséből jót hoz elő, a rossz ember pedig a rosszból rosszat. Mert a szív bőségéből szól a száj!” (Lk 6,43-49.)

A Gárdonyi-művek létmódja, elemzésük értelme és célja is: a jelenre vonatkoztatás. Az irodalmi műveket az olvasók, a befogadók, a kutatók elmélyült értelmezésekkel, találó idézetekkel, elemző gondolatokkal éltetik. A *Titkosnaplóban* az író a maga számára, az *Ida regényében* pedig minden olvasójának kifejti a titkot: az igazi művész legbensőbb lelki élményéről úgy akar írni, hogy azt mindenki pontosan úgy értse, ahogyan a szerző átélte. Nagy és maradandó művet csak szeretetből, lelki mélységből lehet létrehozni. A Nagy Könyv akcióban a népszerűségi szavazás az *Egri csillagokat* emelte az

első helyre. Az író születésének 150. évfordulója is megmutatta: az olvasók jelentős része felfelé igazodik.

Az irodalom kultikus szokásrendje genetikusan kötődik a kultuszhoz, végső soron az Isten-kultuszhoz. Vörösmartynál az ember „Ég és föld fia”, Móricznál „Sárarany”. Gárdonyi emberfogalma, emberábrázolása szervesen kapcsolódik a transzcendenshez: „Agyagedénybe zárt Isten-sugár”. Tisztelte, kutatta, műveiben megörökítette, ébren tartotta a tradíciót. Tehetsége ígéret volt, ikerpárja a talentumnak, amelyet művekben teljesített ki. Ifjúkorában szárnyaló szavakkal szól a Miatyánkról: „Tudjátok-e mi a lélek szárnya? – a Miatyánk. (...) Ebben az egyszerű, rövid Miatyánkban több gondolatremek van, mint a világ összes költőinek a műveiben. Több bölcsesség, mint az ó- és újkor minden filozófusának koponyájában. (...) Boldogok, akik szeretik Istent!” Ez olyan jelentős szakrális nyom, amelyen eljuthatunk a lényeghez: az Isten-kereső író végül megtalálta, akit keresett.

A Jézus-eszmény jelenlétére, átragyogásának mikéntjére legszebben egy analógiával lehet rávilágítani: „Ha műveinkben nincs benne Jézus, akkor semmi sincs benne (...) ha másként nem, hát, mint szomjúság, halhatatlan vágy, a szarvas kívánczossága a szép hűvös patakra – akkor nem hoztunk létre semmit.” (Ottlik Géza.) A jelenkorra vonatkoztatva utalok Jókai Anna spirálisan emelkedő (Bárdos László), hitéből fakadó, tematikusan-genetikusan is szakrumban gyökeredző írásművészetére, szépprózájában, poézisében, esszéírásában is kiteljesedő szakrális-spirituális szemléletű életművére. A bibliai inspirációjú, *Ne félj!* című Gárdonyi-vershez: „Ha ránk is így szakad a fájdalom, / szeretünk látva a gyászpaddon, / s kiáltjuk: nincs már aki segítsen! / Törjön át Jézus szava a bús csenden: Ne félj, csak higgy!” joggal asszociáljuk Jókai Anna *Ne féljetek* című, 22 kiadást megért remekművét: „Ne féljetek, tudom, Jézust keressétek, akit keresztre feszítették...”

Gárdonyi ismerte az Út, az Igazság és az Élet vezércsillagát. Fontos neki, hogy az emberek megismerjék az örömhírt: Deus est caritas – Isten a szeretet! A *Fel nagy örömré!* című, karácsonyi énekét 19 évesen írta, zenéjét is maga szerezte. A megszólító erejű *Isten rabjai* Szent Margit megszentelődésének regénye. A *falábú ember* is evangelizál. Fő üzenete az Efezusi levél egyik részlete: „Buzdítás a megújulásra...” *Az öreg tekintetes* című regénye legművészibb alkotásainak egyike: a szívtelen világban jövőlátó intelem.

A könyv szerzője következetesen végigjárja a dédapjához vezető utat. Amikor meggyőződésre, bizonyosságra jut, számot ad meglátásairól, felismeréseiről. Célja: gondosan válogatott, filológiai pontosságú idézetei önmagukért álljanak helyt, hogy lehetőséget biztosítsanak a verifikációra, az olvasónak pedig az értékválasztásra. Az idézet-csoportosításokból és elemzésekből újraértelmezést végez, újraértékelést vállal. (Némelyik citátum ismétlődése a benne rejlő gondolat jelentőségét hivatott tudatosítani.) Szemlélete személyes, de nem szubjektív. Tárgyilagosságra törekvő hozzáállás jellemzi. Ötletek helyett súlypontoz, fontossági sorrendet tart. Tudja, szükség van a dédapját személyesen ismerő vagy öt művei alapján értelmező és újraértelmező kortársak írásai-ban fellelhető kontrollra, mert annak hiánya hiteltelenné teheti a következtetéseket.

Közel másfél évszázad alatt sokféle derivátum rakódott a Gárdonyi-képre. Az értékelési skálán a tisztelet és a szeretet mellett szerepelnek a negatív viszonyulás alapfogal-

mai is, egészen a degradáló bírálatokig. Nem kell a médiaelmélet és a visual studies rejtelmibe merülnünk, hogy az intermediális, kép és nyelv összjátékára építő irodalmi és képzőművészeti alkotásokat értelmezzük. Például A *Pokol-körkép* metszete és alaprajza mutatja, hogy az írói (bibliai, dantei, Gárdonyi-) textus szemantikai szintjére ráarakódik a metaszemantikai: a dogma, a konceptualitás szintje. Műveit ezért érezzük titokzatos és megfelfejthetetlen, szépséges és örök csodának.

Emberfogalma, látásmódja ikonikus, szakrális dimenziót képvisel. A képek szóbeli források értelmezői, verbális, rejtett ikonok, az interpretációhoz, annak preszemantikai síkjához tartoznak.

(A könyv fényképmellékletei valódi dokumentumok, az értelmezések, konklúziók bizonyítékai.) Szent Pál és Aquinói Szent Tamás szellemében írta Dante: „A hitben testet ölt a fő reményünk, meglátjuk azt, mi másképp láthatatlan.” Antoine de Saint-Exupéry *A kis herceg*ben kimondja a titkot: „...jól csak a szívével lát az ember. Ami igazán lényeges, az a szemnek láthatatlan.” Gárdonyi a „láthatatlanságot” az emberi lélek tükrére, az arca vonatkoztatja. Zéta ezzel zárja nevezetes eszmefuttatását: „Az embernek csak az arca ismerhető, de az arca nem ő. Ő az arca mögött van. Láthatatlan.”

Pál apostol szerint az emberi test a Szentlélek temploma, a szemünk pedig a test ablaka: a lélek tükre. A biológiai értelemben vett látószervünk mögötti tekintet, a lelki szem fontos, amely benső világunkból sugárzik elő, lelkünk mélységeiből küldi arcunkra impulzusait, üzeneteit. Gárdonyi azt vallotta: „A világ szemében én csak kép vagyok. Egyiknek színes, másiknak csak árnyék; mindenképp csak annyira fontos, amennyire az ő élete érdekeit szolgálom...” (*Tükösnapló*, 39.)

Keller Péter tudatos koncepcióval, értékkereső és értékelmutató szemlélettel, szövegazonosító erővel gazdagítja, építi föl dédapja rendkívül összetett arculatát. Szövegközpontú módszerrel vizsgálja az író egyedi, egységes, emberi és művészi, szellemi-lelki arculatának ismérveit. Összetéveszthetetlen és sajátos, külső és belső jegyek mozaikjaiból karakteres egészet: motivált arc-analízist végez, rendkívül kifejező íróportrét komponál. Megformálása a minőségfejlesztő stratégia és az elemző folyamat egységes eredménye, tágabb értelemben egyszerre filozófia, misszió, jövőkép, kultúra, azonoság: önkép, stílus és magatartás. Hasonló munkát végzett dédapja teljesebb arculatának feltárásáért, mint amiről Reményik Sándor beszél: „S most ásót, kapát, csákányt ragadok, / Testvéreim, jertek, segítsetek, / Egy kapavágást ti is tegyetek, / Mert az az arc igazán én vagyok.”

Florenszkij szerint az ikon: ablak a transzcendensre; imára hívó kép; az Istennel való találkozási pont az e világi és a túlvilági határán. Gárdonyi emblematikus alakjaiban a gondolati kép, az eidosz a transzcendentális lényeg: Isten az őskép, az ember: a képmás. *Füveskönyveinek* a címével is arra tanít – *Földre néző szem, Égre néző lélek* –, amire kiváló agykutató tudósaink, Vizi E. Szilveszter, Hámori József, Freund Tamás: az IQ és az ÉQ, a két agyfélteke egyaránt fontos.

A könyv szerzője iránymutató, elmenyitogató dokumentumokat vesz górcső alá. Sorjáznak a résztanulmányok: a sokoldalú író, a polihisztor emberi és művészi arcvonásai, a pedagógusarc, a Jézus-követő arc, a művészarc. A *Tükörképek* fejezetben különösen fontos kérdéseket taglal: Gárdonyi viszonya a kritikusai által festett archoz, az író ismerők szemében megjelenő arc, a művészarc Ady, Kosztolányi, Sík Sándor írásaiban,

Herczeg Ferenc nekrológja, Kosztolányi gyászbeszéde, Tordai Ányos naplójegyzetei az író utolsó napjairól, és az *Amit nem tudunk Gárdonyiról* című írása.

Gárdonyi életéből a „kopernikuszi fordulat”, a megtisztító-megújító „mysterium passionis”, sem hiányzik. Egerben jutott ki a „sötétlő erdőből”. Amint írja: „A pokol kapujából kerültem az Isten közelébe: az egri sánc tetejére.” Tordai Ányos a gondviselő Istennek tulajdonítja az író Egerbe kerülését. A „mit jelent Eger Gárdonyi életében?” kérdésre ezt feleli: „A megtérést és a megérést. (...) Isten újra megérintette lelkét. (...) visszahívta (...) a templomos régi fészekbe. (...) Mellé telepítette megmaradt kis családját. Önzetlen, melegszívű embereket küldött hozzá jóbarátokul. És lassan-lassan erőssé fonódott a szál, mely egri azilumát az égboltozattal, az Istennel, a másvilággal ezután már elszakíthatatlanul, összekötötte. (...) múzsájának szárnya Egerben nőtt meg, mesemondó fája ott termette legszebb gyümölcsseit.”

Alkotásnak szentelt írói műhelyt, szellemi kilátót teremtett. Alkotómagánya nem elfordulás, hanem odafordulás: Jézusra, Máriára figyelő alkotói elcsendesedés.

Miért és mitől „remete”, akit az írói hivatás és munkaszeretet éltetett, aki több társaságban is munkálkodott, tiszteleti tag volt? – 1898-tól a Petőfi Társaság és a Királyi Magyar Természettudományi Társulat, a Kisfaludy Társaság, a Vörösmarty Társaság, a Magyar Tudományos Akadémia levelező (1902), majd tiszteleti tagja (1920), Shakespeare-ről tartott akadémiai székfoglalót. 1919. október 6-án a Magyar Írók Nemzeti Szövetségének díszelnökévé választották. Már életében külföldön is elismerték. Dante-fordítását Babits is dicsérte, 1896-ban a Milánói Tudományos és Irodalmi Akadémia is meghívta tiszteleti tagjai közé, és francia kormánykitüntetéssel is jutalmazták.

Rónay László egy Gárdonyi-idézettel aposztrofált, „*Hadd pillantsak a lelkedbe*” című tanulmányában állapítja meg: amint Arany a Margitszigeten, Gárdonyi Egerben találta meg lelki békéjét, alkotói nyugalmat, amelyet máshol hiába keresett. Egerben „közgondoktól távoli”, horatiusi otiumot talált: „Egy kis független nyugalmat, Melyben a dal megfoglanhat”. Életműve nem maradt »Félbe’-szerbe’«. Egre családi és baráti körében néha már az „Uram, jó nekünk itt lenni” táborhegyi örömet is megízlelte, és élete végén valóban „félelem nélkül, kiküzdött hittel fogadta a hívást”.

Kegyelem árad ezen a szőlőtermő tájon. Bora: étel és ital, különösen a Bikavér szakrális és misztikus erőforrás is. Gárdonyi a magyarság maratoni győzelmét, Eger és a magyarság történelmi küldetését mítoszteremtő erővel örökítette meg. Visszaadta a magyarság, a vitézség méltóságát: megerősítette nemzeti öntudatát. Egerben együtt volt mindaz, ami fontos a mítoszképzéshez: a vár a magyarság szent helye, az államiság védelme, a várszékesegyház a szakralitás központja.

Amikor az Akadémia tagjává választották Gárdonyit, az utcát, ahol lakott, az egri közgyűlés egyhangú határozattal Gárdonyi Géza utcának nevezte el. Az író azt érezte: Eger olyan város, „ahol Istent tisztelik, a tudományokat kedvelik, a hősokeket megbecsülik.” Hálatelt levélben köszönte meg a Város nagylelkűségét: „Köszönöm Önöknek azt a szíves és mélyen megható figyelmét, hogy még életemben idenyújtották nekem azokat a rózsákat, amelyeket csak halotti szemfédelemre várhattam volna. Ez a nagy és nemes adomány megerősít engem lankadozó munkabírársomban és szent fogadal-

makra kötelez: munkálkodok tovább az Istentől nekem osztott szerszámmal – holtomig, – a nemzet művelődéséért és Egerért! Eger, 1913. január 7.

Keller Péter szerint „Ez a levél önvallomás, művészi önmeghatározás, egy várossal való összeölelkezés.”

Az *Egri csillagok* a Balassi által definiált, „Emberségről példát, vitézségről formát” adó magyar virtus, hősiesség, a kétségbeesést legyőző hazaszeretetet műve: a magyar szellemi-lelki emlékezetközösség, a közös hősi emlékezet történelmi regénybe komponált regénymítosza. Benne a századokat átívelő mitologikus tudat (Jan Assmann) kapcsolatot teremt a múlttal, a lelki hídépítés erőt, jövőhitet ad egyénnek és a közösségnek. A mítosz célja: egyesíti a közösség tagjait, tudatosítja az összetartozást, erősíti az identitást. A magyar hőrosz mitológiájában Zrínyi teremtette meg a szigeti hősök eposzát, Gárdonyi pedig Dobót, Bornemisszát, az egri hősöket és a hős egri nőket emelte mítoszi magasságba. Eger Tinódi jóvoltából lett Európa-hírvé, Gárdonyi révén pedig világhírvé.

Gárdonyi testét a Líceumban ravatalozták föl. Érseke szentelte be koporsóját: „az egri hősök vérével átitatott földbe temették el. A sírhely, az egri várbástya, Gárdonyinak nem temetője lesz, hanem megdicsőülése.” (Gárdonyi József). „Mi egriek följebb nem vihettük. De a Jóisten még magasabbra vitte”. (Tordai Ányos) Ennek szellemében sikerült Keller Péternek dédapja életét és művét távlatosan nyitott horizontba állítania, annak tudatában, hogy „A lélek varázslatos gyógyítója a szép szó” (Szókratész), és Kant szerint „minden ítélet ízlésítélet – Geschmacksurteil”.

Igaz, Keller Péter mintha tudatosan kerülne az irodalmi szaktanulmányokat, inkább azokra a forrásokra figyel, amelyekben egyértelmű az íróhoz való személyes kötődés. Azokat idézi szívesen, akiknél azt tapasztalja, hogy nemcsak a betűről beszélnek, hanem a lélekről is. Számára Ady, Kosztolányi, Sík Sándor, Tordai Ányos azért is hivatkozási alapok, mert ők szívvel is tudtak olvasni, képesek voltak a betűkön túl a lelket is meglátni, és olvasásélményük alapján visszaigazolták, amit Gárdonyi el szeretett volna érni a műveivel.

Meggyőződése, hogy dédapját a lélek vezette írásművészetének, szépírói technikájának tökéletesítésében is. Ezért tartja hatalmas dolognak, hogy Ady képes volt megváltoztatni Gárdonyival kapcsolatos véleményét! Ady és Kosztolányi képesek voltak túl látni és lépni a Nyugat által behatárolt eszmei-esztétikai látókörön, meg tudták nyitni szívüket más, tőlük különböző író irányában is. Ez azt is jelenti, hogy Gárdonyi pedig képes volt műveivel olyan ajtót nyitni, amelyen át a Nyugat hatókörébe is behatolhatott műveivel, üzeneteivel.

Az *Egri csillagok* írója a 20. század elejétől fogva Eger legfőbb jötevője. (1945 után az író alkotó- és családi házáat, és nagy kertjét is – fiát, Gárdonyi Sándort kényszerítve – államosították.) A Gárdonyi-örökség olyan jelentős, hogy Eger csak ennek a kellő ismeretében és méltó vállalásában lehet önmagával azonos. Az írói örökséggel való sáfárkodás a mindenkori korifeusok és az értelmiség lelkiismereti vizsgája volt és marad. Gárdonyi napjainkban is népszerű, élő klasszikus, amikor a múltba nézett, akkor is a jövőbe látott. Katolikus hitében talált vigaszt. Testamentum érvényű vallomása: „olyan könyv, amelyet többször is elolvasok, csak egy van: az *Újtestamentum*. Mindennap olvasok belőle (...): mindig ott van az éjjeli asztalomon. A koporsómban is ez legyen a szívemen!” Utolsó mondata testamentum érvényű zárszó: „Az Isten az én szívemben lakik”.

POZSGAI GYÖRGYI

AMIT HÁTRA HAGYUNK – AMI ELŐTTÜNK ÁLL

Greccsó Krisztián: *Magamról többet*

A minap újra kezembe került Greccsó Krisztián: *Magamról többet* című verses kötete, a Libri közönségszínház könyve. Jómagam is szavaztam rá, hiszen már első olvasás után is megragadta figyelmemet az a sokrétűség, amely jellemzi az írást. Örülök, hogy hosszú évek után versein keresztül újra kezünkbe helyezi életének fontos eseményeit. Hosszú időn keresztül főleg prózai művekkel jelentkezett. Természetesen ezek is felkeltik figyelmünket, hiszen kiváló alkotások.

Amikor életünkben történik valami fontos fordulat, tevékenységünk megváltozik, új irányt vesz. Egy költő esetében gyakori a műfaj-műnemváltás. Léteznek olyan traumák, amelyek más módon igénylik az átélt eseményekkel való foglalkozást. Olyan okok, feszültségek játszhatnak közre, amelyeket a próza nem képes hitelesen kifejezni. Amikor nincsenek hullámszóan bő mondatok, amikor az érzések letapadnak a szívre, és levegő után kapkod a lélek. A tömör, summásan megírt élmények felébresztik az olvasóban a feszültséget, és tovább halad az úton, hogy megismerje az eléje tárt életet.

A negyvenes éveit élő alkotónál néhány éve rákot diagnosztizáltak. Egy ilyen trauma miatt pánikba esik az ember, tehetetlennek érzi magát, teljesen megváltoztatja életét. A nyakában felfedezett tumor sürgős intézkedést igényelt. A költő szerencsére céltudatos volt, nem gyengült el. Kezdetben nem beszélt betegségéről, noha az emberek nagyrészt ismerték problémáját. Amikor látta, hogy Kulka János is megosztja betegségének részleteit a nagyközönséggel, akkor döntött úgy, hogy ő is megszólal, hátha ezzel tud másoknak is segíteni. Megnyílt, és minden benne lévő szorongást ki tudott mondani. Ez olyan dolog, amire nem lehet felkészülni, meglepetésszerűen, váratlanul jön. Óriási türelemre és erőre volt szüksége, hogy a kezelésekkal járó fájdalmakat, rosszulléteket elviselje. Saját írói, költői tevékenységét illetően sem voltak már illúziói. Munkált benne az a gondolat, hogy nélküle is forog a Föld, mennek a dolgok. Mivel a nyaki területet érintette a tumor, a hangját is elvesztette, nem értették, mit akar mondani, erőlködve beszélt, de fájdalmai voltak. Tart tőle, hogy részévé lett a betegség, és a személyisége is változott. Ám azt nem kívánja, hogy „gyógyult rákbetegként” határozódjon meg, elutasítja, hogy fő attribútuma legyen ez az élethelyzet.

Úgy érzi, a múltban sok minden elveszett, de olyan dolgokat is hátrahagyott, amelyekért nem kár. Sokkal őszintébben néz magával szembe, mint rég, türelmesebb lett, lassult a tempója – nemcsak a beszédtempó (újra meg kellett tanulnia beszélni), hanem az életet is sokkal tudatosabban, lassabban éli. Amit nem szabad elveszíteni: a személyiség, igényt az identitás keresésére, a család összetartó erejét. Honnan jöttünk? Meg kell őrizni a szülői, rokoni szálakat, meg kell tartani az aprónak tűnő, de a hovatartozásunkat meghatározó hagyományokat, emlékeket. Ezek biztosítják a halhatatlanságot, az élet folytonosságát. Grecsó Krisztián vidékről származik, szegvári születésű. Paraszti származását büszkén hirdeti. Sok tapasztalattal gazdagodott a szülői házban, és meleg szeretet fűzi nagyszüleihez. A városi lét sokáig bizonytalanná tette. Egyszerűsége, szerénysége, természetessége szimpatikussá teszi olvasói előtt is.

A betegsége révén olyan élethelyzetekbe került, amelyeknek eddig nem tulajdonított jelentőséget. Sokkal nagyobb hangsúlyt kapott a törődés, a segítség elfogadása, az alázat érzése. A sors kegyeltjének tartja magát, hogy betegségéből sok szenvedés után felépült.

A *Magamról többet* című kötet az újjászületés tudatosodását kifejező versek gyűjteménye. Az élet mint ajándék minden versben, témától függetlenül benne rejlik, még az önironikus, depresszivitást sugalló költői aspektus esetében is. Ki más, ha nem ő az, aki leghitelesebben jelentheti ki, hogy ami történik velünk, az alakítja azt, akik vagyunk. A végsőkéig változunk, így sosem lehet egy számvetés alkalmi, befejezett; újra és újra meg kell írni. Történetünk a karmánkban van. Egyszer csak felszínre tör egy váratlan pillanatban a sors. A kötet verseiből sugárzik a felesége iránti szeretet, a család szeretete és a saját gyermek családformáló szerepének tisztelete. Felesége az otthont testesíti meg, a betegsége idején pedig kapaszkodót, az erőt jelenti számára, az otthon pedig a létezés szabadsága.

A kötet hét ciklust fog át. A ciklusok előtt három vers található, amelyben vallomását tolmácsolja feleségének. Mintha mindent megköszönne, amit tett érte, és szelíden csak a szemlélődő aspektust közvetíti, nem utal tetteire. Ebből is érezhető a változásokkal való természetes együttélés. A hétköznapi tevékenység, a nyugalmat árasztó mindennapok belopakodnak az intim szférába. A verstér az otthon, mely akkor válik azzá, ha már „belaktuk”. A költő nem titkolja, hogy vágyik az úgynevezett kétlaki életre, de ez abban merül ki, hogy Pest és a vidék közt ingáznak. A versvilágokban ott lobognak azok a költők, írók, akik a művész számára természetes menedéket jelentenek. Nem úgy bánik verseikkel, mint példaképei alkotásaival, hanem életének részeként kezeli azok írásait, mintha már vérévé váltak volna. Egy különös technikával saját soraiba kapcsolja be az emlékezetes idézeteket.

„Hogyan mondjam másképp, hogy magamat szintén.”

Amiből nekem kellene

Kurzívval írja a József Attila-i sort. Mivel olyan gondolatról van szó, amit mindenki ismer, nem is fejezi be a mondatot, csak jelzésként használja saját világának érzékeltesére. Ugyan ezt teszi a *Biblia* sorával is.

Különösen megigézett a *Minden apróságban* című verse. Az apróságokba költöző romantika, a tárgyakban fellelhető szépség ezt a vallomást olyan széppé teszi, minhat

Radnóti *Tétova ódája* folytatódna a mában. Az állítmányok elhallgatása teszi titokzatos-sá a hangulati idézést. (Pl. *Az aranyeső* tömött tornasorának évről évre jobban.) A folytatás csupán a költői képzeletben létezik. A sztereotípiát azt követeli, hogy az olvasó saját elképzelésével fejezze be. Ennek a versnek a legsúlyosabb sora kétségtelenül:

„Mindent őrzöl, ami hozott anyag bennünk, ami a másé.”

Nekem ez a feltétlen bizalmat, a szeretetnek valami olyan magas fokát érzékelteti, amely szinte magába rejtí József Attila anyaghoz való viszonyát, Kosztolányi *Halotti beszédének* anyag-egyszeriségét. Az apró elemi dolgokba ott a halál-vízió is, mint Radnóti versében („míg csont marad belőlem...”), s így Grecsónál: („minden apróságban kicsi halál”). A „semmi sem elemi” evangéliuma a rácsodálkozás képességét hangsúlyozza. Ez is egy olyan dolog, amelyet nagyra tart feleségében. Régebben lehet, észre sem vette.

A kötet első ciklusa a *Balázsolás*. Ez a cím tudatosítja bennünk, hogy betegsége pokoljárásáról van szó. Február 3. Szent Balázs ünnepe, amikor Balázsáldást osztanak. (két keresztbe helyezett égő gyertyaszál a gyermek vagy felnőtt álla alá, és a pap áldást kér.) Babits is megkapta ezt az áldást operációja előtt. Az ő versében a legfontosabb üzenet, hogy méltósággal tudja elviselni és leküzdeni a félelmet.

„Te jól tudod,
mennyi kint bír el az ember, mennyit nem sokall
még az Isten jósága sem,
s mit ér az élet... S talán azt is, hogy nem is
olyan nagy dolog a halál”

Babits Mihály: Balázsolás

Grecsó Krisztián verse megtartja a babitsi költői helyzetet, de ő azért imádkozik, hogy édesanyja fájdalma enyhüljön. A külső szemlélő majd hogy nem egy Mária-síralmat él át. Az anyai bánat, az anyai sírás mindent elsöpör. A költő önzetlensége, hogy saját életét édesanyjának kívánja megóvni. Számomra a vers legmegejtőbb sorai a maguk különlegességeikben, egyediségeikben, amikor az imádság felső fokát a következő módon fejezi ki:

„És lehet-e méltóbban dicsőíteni valakit,
Mint nem tudni róla, hogy van,
Mégis érezni a hiányát.”

Grecsó Krisztián: Balázsolás

Végtelen sóvárgás nyilvánul meg ezekben a sorokban. Az orvosi műszavak, a kórtermi atmoszféra még hitelesebbé tesz, és valóságossá rajzolja a veszélyt.

A ciklus minden pillanatban a rendkívüliség, a még soha át nem élt dolgok jelenvalósága miatti félelmet sugallja. Ami eddig „egész volt, most eltörött”, az emberi élet „sérthetlenségének aurája” elmúlt. Amikor úgy érzi az ember, hogy minden rá dől hirtelen, el sem tudja képzelni, hogy az élete visszatérhet a régi kerékvágásba. A beszéd-központ sérülését roppant nehezen éli meg, és bizony nehéz is elképzelni, mit érezhet

az, akinek újra kell tanulni a beszédet. Isteni büntetésként fogadja. Mások bűneit is magára veszi. *Mint akinek hagyaték* című versében mérleg alá teszi azokat a bűnöket, amelyek talán őt nem, de másokat jellemeznek. Súlyos szavakkal él, és mély szégyenérzet hullámszik benne. Másokért imádkozik, másokért fél, másokért megalázkodik.

Más versekben igazi látéleletet kapunk, és végig kísérhetjük azt az egész hangulati hullámszást, amely jellemzi a beteg ember világát. Megindító a Babits-parafrázis, amely a híres *Esti kérdés* című versre született. Megőrizte azt a dúdolóan merengő hangulatot, amely Babits versében annyira magával ragadó. Grecsó Krisztián Babitscsal való helyzet- és lelki rokonsága figyelhető meg. A formai, ritmikai azonosság szinte keretbe zárja a filozófiai tartalmat. A nagy előd a szépségen elmélkedik, míg Grecsó a nyelv, a mondatok, szavak szerepén gondolkodik („Megannyi mondat, és mind mire való,...”). A megvilágosodás pillanatait sűríti ebbe a versbe. Maga mögött hagyja a boldog tudatlanságot, hisz az eszmélés állapotában már nem lehet ugyanaz, aki volt. Minden fiziológiai, lelki jelenség ezekben a versekben nyilvánul meg. A mindent más szemszögből látó költő Pilinszky *Apokrifját* is segítségül hívja, hogy el tudja fogadni, ami vele történt.

A következő ciklus (*Érkezési oldal*) versei olyan hangulatot teremtenek, mintha az utazó a pokol megismerése után újra visszatérne a földi létbe. Mintha élete a másik oldalon folytatódna. (*A fiumei körgyűrű*). Az eredet közelségét kutatja („milyen, / amikor először láttam az anyámat). A betegség utáni kérdések sorozata jelenik meg, a műtét utáni következmények, az újratanulás készsége. Örök kérdés: „...miért az én sorsomat metélték el”. Plasztikus szimbóluma a betegség előtti és utáni létnek az „érkezési oldal” és az „indulási oldal”. Mintha a hátrahagyott dolgok már nem is léteznének. Akik nem estek át ilyen traumán, csak a helyzetet tudják elképzelni, de az érzéseket, a belülről kifelé irányuló tekintetet nem tudják felfogni, sem átélni.

Ebben a ciklusban már megjelenik az önirónia is. A létezés ezekben a versekben a fájdalom érzékelését jelenti.

A harmadik ciklus (*Pont oda*), összesűrített sérelmek, gondolatok önironikus és versből kikiáltó fájdalmak, fontossá lett kifejezése. Az élet mindennapiságából fel-felsír egy-egy segélykiáltás.

„Nagyon kellene,
Hogy segítse valaki azt az embert,
Aki a magam bűnén lettem, megbocsátanom.”

Kék nefelejcs

Megjelennek Juhász Ferenc hosszúénekeinek jellegzetes szófordulatai, a fenséges és alantas kifejezések összekeverednek, ezzel is érzékeltetve a tehetetlenség felett érzett elkeseredettséget. Az elemekbe költözött a fájdalom. Így tudja a költő „én” kifejezni. Ebben a ciklusban érzem leginkább a depresszív, „mindegy-hangulatot”. Itt a testbe és lélekbe ivódott félelem, szorongás, amiről nem lehet már elfeledkezni.

„és most messzi földek emberei a régi életüket
álmodják a barakkok gyomrában ott
és félnek és félnek és félnek

és mi félünk és félünk és félünk
 és a végtelenben egyik
 párhuzamos rettegés
 sem ér a másikkal össze soha”

Kerítés

A ciklus verseinek fontos tanulsága, hogy a múltat már nem lehet a jelen atmoszférájára nélkül elképzelni. Olykor felharsognak a közelmúltban történtek, dalfoszlányok a régi emlékekből, aztán a szorongás az úr.

A *Nyelvsziló* című ciklus a megszenvedett nyelvhányba való elkeseredettséget tükrözi. A költő perel a sorssal, Istennel. Kétségbe esve keresi régi mondatait. Félbe maradttnak érzi életét.

„Mikor múltak el, amik elmúltak, a mindenek?
 Melyik volt az utolsó telefon, a-már-mindegy-is?
 Cukros nevetések léha lajstroma.
 Mi van ezekből a mostban?”

Mondatok 2.

Apró életmozzanatok mondatai jelennek meg (pl. *Danieliszné turkál a szelektívben. Ballonkabátos férfi* a tömény téli éjszakában. A borosüveg összetéveszthetetlen csengő-koccanása stb.) Itt élek. Ez az a súlyos mondat, amely visszaránt a jelenbe. Már nem lehet úgy élni, mint régen. Minden „volt” hamis, fals, téves kisiklott. Már nem lehet biztonságot várni a múlttól. Meg kell teremteni az „érkezési oldalt”.

Mégis versemlékekben próbálja megadni régi éneke mozaikjait. Sziveri János is ott munkál emlékei közt, mint a ciklus címadó versében. A nyelvhasználat valami új jelrendszerral dolgozik, központosítás, szókihagyások, toldalékkihagyások jellemzik olykor verseit. Zuhogó indulatból keletkezett szavak, hirtelen érzékelt jelenségek kifejezése a szavakkal úgy, ahogy egy-egy pillanatban előcikáznak, majd elfutnak a silóban.

A *Legjobban nélküled* versciklus sugallja, hogy a rejtélyes második személy Judit, a felesége. Hozzá rendeli a táji benyomásokat, a téli város keltette inpressziókat. Ahogy különböző napszakokban jeleníti meg a téli táj, mesterséges környezet, nekem Debussy szimfonikus költeménye jut eszembe: *A tenger*. Különös, szinte élő táji elemek személyesülnek meg, akárha, zenei hanghatásokban gondolkodna a szerző. Már azt hinné az ember, hogy líraiság szövi át a sorokat, mikor a következőben már ironikusan sorakoztatja fel a városi élethez tartozó tárgyakat, élőlényeket (harisnyanadrág, alpakkatéríték, paplan, cigi, Xanax, kabátos kutya stb.)

Újra a vallomás érezhető a Judit születésnapjára írt versben. Ebben a ciklusban néhány versben mégis érzem az ironia mellett a líraiságot. A hiányérzet több írásban is ott dereng. A József Attilánál megszokott „mellékdal” az *Ódában*, Grecsó Krisztiánnál is megjelenik. Amíg József Attilánál az összetartozást, az elemi dolgok egyszerűségének szeretetét, a szenvedélyek lecsitulását élteti, addig a Grecsó-versekben az előzmények summázatát, a konklúziót látom. A ciklus legkifejezőbb verse a *Tanulni kell*. Nemes Nagy Ágnes gyönyörű verse köszön vissza Grecsó Krisztián ugyancsak szépséges vallo-

másában. A szeretet-szavakat láncra lehet fűzni: lopott pillantásod; pihéid; vágyad partvidéke; tarkód márványszobra; szőke örvény és így tovább. Sokatmondóak a következő sorok:

„A nap milyen védtelen nélkülöd,
...mert eltűnt belőlem egy évtized.”

Tanulni kell

A hatodik ciklus (*Régi önarckép*) az elveszett időt, a családi élet régi képeit idézi. Nosztalgikus elemekben, mégis ironikusan jelentkezik az elveszett álmok. A honvágy támad, az” időt emészt meg”. A régi élete leperog sorban a versekben, mintha egy filmet nézne. Az idő múlásával jól esik rögzíteni, a formáknak örövendeni. Jól esik a dolgok megszokott rendje, biztonságot ad, és vigaszt nyújt az összeszokás. Önmagunkon való átlátás az élet fontos része. A kétségbeesés ott munkál továbbra is, de mellette az új élet elfogadása is.

Az utolsó ciklus egyben a kötet címadója is. (*Magamról többet*). Ez az a ciklus, amelyben leginkább érezni a továbbvivő energiát. Megelevenednek a régi emlékek, de az új felé nyitás is. Köztudott, hogy Grecsó Krisztián és felesége gyermeket fogadtak örökbe. Ezek a versek tükrözik a gyermekszeretet erejét.

„Néha még szoknom kell az idegent,
Aki ennyire hirtelen lett a minden,
És csak nézem a múltam: mire ment,
S mért adtam el csak úgy ingyen.”

Tükör-triptichon

Őszintén leírja azt az örömet és izgalmat, amely a gyermek érkezését előzte meg. Aggodalmait is kifejezi, hogy nem fogja érezni azt, amit egy apának éreznie kell. Félt, „hogy nincs a lelkében efféle halmazállapot”. Aztán a végső konklúzió: „Az apaság mindenestül vagyok”. Egyre több olyan mozzanat kerül a versekbe, amelyekben a sajátos csecsemő-léthez kapcsolódó tárgyakat sorakoztatja fel a költő (pelenka, cumis üveg stb.) A régi sóvárgás, hogy élénkelhesse valakinek a *Bóbitát*, ím megvalósult, és ez átemeli a sokat szenvedett embert a mába, amely a jövő letéteményese.

Érdeklődést felkeltő ez a verseskötet. Az őszinteség, az érzések nyitottsága, az elvisselt szenvedés világának megosztása, az apaság magaslatba való emelés teszi hitelessé a művet. Érezzük, hogy előttünk birkózott meg saját félelmeivel, ránk bízta benső titkai. Ajánlom a kötetet mindenki számára. Mind formai, nyelvi sajátosságai, mind tartalmi vonatkozásai egyedien széppé teszik.

*Grecsó Krisztián: Magamról többet
Magvető, 2020.*

MADÁR JÁNOS

KÖNYVHETI KÖNYVBEMUTATÓK

KALÁSZ ISTVÁN: VERS ÉS PRÓZA

Kalász Istvánt már gyermekkorában megérintette az irodalom. Hiszen édesapja – Kalász Márton költő – mindennapi tevékenysége, széles körű irodalomszervező munkája már korán hatással volt a gyermekekre, Istvánra. Az első mesék, gyermek könyvek – amikkel találkozott, sok mindenben meghatározták érdeklődését. Ebben természetesen édesanyjának, Kállai Eszternek is óriási szerepe volt, aki pedagógusként, tanárként irányította István figyelmét a művészet, a kultúra, a történelem, a társadalmi kérdések felé. Édesapja révén a német nyelv vonzásában nőtt fel. Így aztán – sokféle hatás eredményeként – István már középiskolás korában kezdett írni. Versei és prózai írásai aztán főiskolai, egyetemi éveit alatt meg is jelentek különböző újságokban, folyóiratokban. A Kodolányi János Főiskolán és a Károli Gáspár Egyetemen tanult. Tanárként dolgozik egy középiskolában Budapesten.

Több kötete jelent meg, verses és prózai gyűjtemények egyaránt. Legutóbb a *Határ-idők* című kötetével örvendeztetett meg bennünket. Tagja a Magyar Írószövetségnek, és főtítkára lett a nemrég alakult Magyar Nemzeti Írószövetségnek. Igazságérzete, a népi és nemzeti értékekért való emberi és írói kiállása alapján emelte őt magasra az új irodalmi szervezet.

Mint főtítkár nagyon sokat tesz a hiteles irodalmi értékek védelmében. Az sem véletlen, hogy szerkesztőként és munkatársként folyamatosan részt vesz a *Magyar Múzsza* című folyóirat munkájában. Ugyanakkor a *Holdkatlan* szépirodalmi és művészeti folyóirat szerkesztője is. Kalász István író, költő, tanár, szerkesztő, műfordító. Emberi és alkotói türelme, következetes tevékenysége, a pályatársak iránti nyitottsága és az idős emberek iránti tisztelete példaértékű. Mindezt nagyon pontosan érzékelhetjük verseiben és prózai írásaiban egyaránt. Ami viszont ezt a felelősséget fölemeli, egyetemessé teszi: a világ tárgyainak leltárba vétele, és azok megőrzése egy szebb jövőnek. Olvassuk

csak el figyelmesen a *(szabadság) tó mellett* című vers sorait: „Van éjjel a keskeny ágy. Van a szoba. / És van az erkély, ahol hinni lehet hogy közelebb / az ég. / És van a víz a nyárfák mögött. / A csónak. Az evező. / Van a házak hálója. A túlsó parton. // És így éjjel válik világossá: át kell vinni. / Valamit. Bármit. Hogy a lehelet / után sóhaj jöjjön. A hallgatásból / csend legyen, az ég újra megépüljön. / Kint a vízen a szélben. / A csónakban. Az ég alatt. Bárhol”.

Ebben a versben minden benne van, amit Kalász István gondol az életről, gondol a halálról. Ugyanakkor minden szavából kiérezzük „az élet él és élni akar” üzenetét, szent akaratát. Ady Endre, József Attila, Babits Mihály – a legnagyobbak sorai lüktetnek Kalász István verseiben és prózai írásaiban.

*Kalász István vers és próza című új könyvének fülszövege,
Rím Könyvkiadó – Magyar Nemzeti Írószövetség, 2021*

PARDI ANNA: DOLGOK, AMELYEKRŐL NEM TUDHATSZ

Kortárs irodalmunknak ahhoz a vonulatához tartozik Pardi Anna, aki versben és prózában egyaránt a népi, nemzeti értékekért szól. Évtizedek óta jelen van a költészet és próza teremtő életében, annak is a legnemesebb megszólalói között. Hosszú ideig újságíróként harcolt magyarságunkért, a magyar múltért és jövőért. Emberi és alkotói kiállása Sinka Istvánhoz, József Attilához, Széchenyi Istvánhoz, Csoóri Sándorhoz, Tornai Józsefhez, Döbrentei Kornélhoz kötötték és kötik elsősorban. Az igazmondás, az igazságért való végtelen küzdelem nála is törvényszerű, hiszen ő is korán szembesült a megaláztatások rettenetével. Ez a lázadás vitte közel – az irodalom nagyjai, meghatározó alakjai mellett – más művészeti ágak, főképpen a zene hatalmas személyiségeihez.

Ludvig című könyvének fülszövegében olvashatjuk a következőket: „Beethoven mindenek előtt, fölött magányos férfi volt, aki korán elfordult süketsége okán a külső, megfogható teremtményektől. Művészete oly egységes szubsztanciát, munkamorált alakított ki benne, amelyhez biztos menekülhetett kétségbeesései dúló viharában. A zenében vissza tudott menni a felsőbb hatalmak mentő aktusába, hisz a zene a legfelfoghatatlanabb, legközelebbi, legközvetlenebb isteni hatás, a művészet a testvéri közöségért buzgólkodó érzelmi, értelmi roham, mint a néptömegek forradalma. Szent ihlet, racionális munka. S a munka, ha kegyetlen, mindent győz”. Ezzel a hittel és reménnyel élt, él Pardi Anna akkor is, ha bizonyos irodalmi szekértáborok megpróbálták őt háttérbe szorítani évtizedeken át.

Eppen ideje volna, hogy nagyobb elismerés kísérje munkásságát. Kérdemelte mind ezt verseskönyveivel (Szépirodalmi Könyvkiadó, Magvető, Antológia Kiadó, stb.), és

próza-könyveivel. Elegendő, ha elolvassuk *A messi boldogok* című tanulmánykötetét, amelyben Edgar Allan Poe, Oscar Milosz, Kemény Zsigmond és Széchenyi István alakját, életét állítja elénk példának. Vagy lapozzunk bele *A tudat gyógyítása* című könyvébe, amelyben számtalan tanulmány, esszé mutat rá a lét-nemlét örökös kérdéseire. *Az ördög nyelvet ölt* című írásában ezt olvashatjuk: „Az öntudatnak az erkölcsi világrendet kell építenie akkor is, ha Paulus professzor átmegegy az utca túloldalára, csak hogy Schelling professzor úrnak ne kelljen köszönnie”.

Ezt az ellenséges, szekértáborokra szakadt életet tükrözi Pardi Anna legújabb könyve, a *Dolgok, amelyekről nem tudhatsz* című próza-kötet is. Arthur Koestler író alakjának felmutatásával pontos látetet ad irodalomról, művészetről, egész Európát átfogó társadalmi kérdésekről.

Pardi Anna: Dolgok, amelyekről nem tudhatsz
Rím Könyvkiadó – Magyar Nemzeti Írószövetség, 2021

KIMMEL ISTVÁN

IN MEMORIAM

DR. KARÁCSONY ISTVÁN

(1938–2021)

Onkológus (rákgyógyító) és szülész-nőgyógyász főorvos, igaz barátom és „író-társam” távozott körünkől az égi mezőkre. Egy éve iratkozott be a Magyar Nemzeti Írószövetségbe, és részt vett a tavalyi író-tábor eseményein. Ezután első pályázati írásával különdíjat nyert a novellájával és versével. Megjelent 17 szépirodalmi könyve, több száz verse, melyek kötetbe rendezését elkezdte. Kilenc ismeretterjesztő szakkönyvet írt és négy-nél volt társszerző.

Derűs, életvidám, mosolygós, és mindenkivel barátságos társunknak a betegek gyógyítása volt élethivatása, gyakori mondása: „Életem az onkológia”. Gyógyítási tapasztalatait megírta *Az emberi tényezők szerepe a gyakorlati rák-megelőzésben és rákgyógyításban* címmel, ami élete „utolsó pillanatában” jelent meg. Tükrözi magas fokú gyógyító hivatását, elkötelezettségét a gyógyítás iránt a hippokratészi elvek szerint. Rávilágít a mai orvoslás, az orvos-beteg kapcsolat elhidegülésére, a helytelen és lelki kapcsolat nélküli kezelésre, gyakorlati tanácsokat is ad az onkológiai orvosok, a gyógyító csoportok és betegek részére, az emberi kapcsolatok helyes alakítására.

Kedves István! Köszönöm, hogy tíz évig igaz barátom voltál!
Fájó szívvel köszönök el Tőled társaink nevében is.

TÁBORI LÁSZLÓ

JAVASLATOK A TÚLÉLÉSRE

Részlet a szerző Gépkorszak című könyvéből

Szerelmes a Nap a Holdba,
A Hold meg a csillagokba,
A csillagok a Delnőbe,
Delnő meg a Tekenőbe,
Tekenő a Vakaróba –
Ütött már a Csillagóra!

Kiss Irén: A Föld szava, 2019

KIK VAGYUNK, HOL ÉLÜNK ÉS MILYEN NYELVEN BESZÉLÜNK?

Mielőtt számba vesszük azt, hogy milyen kincseink vannak, talán tudatosítani kellene magunkban, hogy milyen az a magyar nyelv, amit beszélünk. Szerintünk van egy konstruált magyar nyelv, amelyet a nyelvészek feltérképeztek, rokonítottak, és amelynek vizsgálata a megélhetésüket biztosítja. Van aztán az a magyar nyelv, amelyet beszélünk és amelyen álmodunk. Amellyel kapcsolatot létesíthetünk a Teremtővel is! Mert ez a nyelv olyan mérhetetlenül gazdag tartalmilag, tudásanyagát tekintve, hogy nem lehet szabályokba foglalni. Olyan ez, mintha az óceánt palackokba akarnák tölteni, és úgy forgalmazni.

Kik vagyunk? A kedves Olvasónak tisztába kell jönnie azzal, hogy kicsoda, és hol él. Készítsen élettervet, mert az soha se késő! Többen megfogalmazták már, hogy ez alatt mit kell érteni. Molnár Sándor festőművész, Hamvas Béla tanítványa az életterv készítését a következőképpen foglalja össze: „A megváltásnak, a halhatatlanságnak, az örök élet elérésének és megvalósításának a terve. Az életterv nem életcélokat tűz ki. Nem a siker, a vagyon, a hatalom meghódításának terve. Nem karrierterv, hanem az Istennel való azonosulás elérésének és megvalósításának a terve.

A terv első fázisa a tiszta tudás, az igazság felismerése, és a hozzá való abszolút ragaszkodás. Második fázisa a tudás, az igazság gyakorlati megvalósítása. Azt, amit az

ember tud, életében kemény munkával, hiánytalanul meg kell valósítania, igaz emberre kell válnia.

Ez az életterv, üdvterv, az emberélet útjának felén mindenképpen esedékes. Az élettervet a lehető legmagasabb szinten (az igazság szintén) kell felépíteni. Nem lehet elég magas szintű a kezdet, amely egyúttal az alap is. Ahonnan indulsz, oda fogsz megérkezni. Ahol voltál, mielőtt megszületté volna, oda térsz haza.

A modern ember nem készít élettervet, üdvtervet. Ha készít, az valóban csak életterv, karrierterv, a vagyon, a hatalom, az életélvezetek halmozásának és megszerzésének terve. Sodródik a létrontó erők között. A legalacsonyabb rendű ember a példa, a bűnöző, a sztár, a celeb. Egója, testi szükségletei, vágyai, kívánságai, a sötét, démoni ösztönerők uralma alatt él. A bűnök, a mohóság, a gyűlölet, a szadizmus, a rögeszmék felőrlik. A test betegséggel, a bűnök szenvedéssel, a hazugság rögeszmékkel fizet, kábítószer rabja lesz, egyszerre zsugorodik, beszűkül és végül feloszlik. A média, a mozi, a TV, az internet szolgáltatja imaginációja számára a képeket, amelyekkel azonosulnia kell. Ez az ember a démoni felbomlás, a kárhozat fia. Innen lejjebb csak ikertestvére, a személytelen, ember alatti lény van.” (*A festészet útja*, Budapest, 2013).

Hol élünk? Közép-Európában élünk, ezen belül is a Kárpát-medencében, tehát Európa kellős közepén. Földrajzi értelemben Európa közepe még innen keletebbre van: Kárpát-alján, Rahónál. Ez a terület évről évre minden szempontból egyre fontosabb lesz. Itt biztonságban lehet élni, van elég élelmiszer, víz szinte korlátlan mennyiségben, és kulturális értelemben is ez lesz Európa szíve. Ide fognak menekülni Nyugatról is az emberek, a természeti katasztrófák, türelmetlen idegen vallások, perverziók elől. Még sokkal vonzóbb lenne országunk, ha megismernék rendkívüli nyelvünket, hősi múltunkat, nagyszerű túlélési képességünket. Röviden szólva: helyet fognak kérni a jövő új Noé bárkájában.

Mindezt tudatosítania kell családjával és barátaival is. Ebbe a Bárkába szeretettel várni fogunk minden jóakarátú, szeretni képes embert, és külön hálásak leszünk, ha nyelvünket is megtanulják.

EURÓPAI VITÉZ

Szemedben sztyeppei tábortüzek fénye,
füledben éjszakai dobolások emléke,
szerszájmj és áldozócsésze az oldaladon,
emlékeid közt feltűnő sok rokon.
Ahol lábadat megveted: senki földje –
egy földrész hegykoszorúja és köztes völgye:
szemed keletre néz, hátad nyugatot látja,
szívét Európa szívedben megtalálja.

Kiss Irén: Életfa, 2019

A BOR FILOZÓFIÁJA

Hamvas Béla *A bor filozófiája* című könyvében kifejti, hogy Magyarország valóságos paradicsom azoknak, akik szeretik a bort. Kitűnő boraink vannak, és ez az ital még az ateistából is Istenhívőt tud varázsolni. Hamvas Béla azt írja ebben a művében, hogy „egy pohár bor az ateizmus halálugrása”. A könyv utolsó fejezete valóságos ima. „A mámor anatómiájának végső tanulsága ez: a mámor a köznapi ésnél határtalanul magasabb rendű állapot, és a tulajdonképpeni éberség kezdete. Mindannak, ami az életben szép, nagy, komoly, élvezetes, tiszta. Ez a magasabb józanság. A tulajdonképpeni józanság. Ez az entuziazmus, ahogy a régiek mondták, amiből fakad a művészet, a zene, a szerelem, az igazi gondolkodás. És ez az, amiből az igazi vallás fakad. A jó vallás a mámor-vallás: a rossz vallás a köznapi ész-vallás, az ateizmus. A vita illuminativa kulcsa itt van a kezünkben: jobban mondva itt van hordóinkban és üvegeinkben. A borból tanulhatjuk meg, mi a mámor, mi a magasabb józanság, mi az illuminált élet.”

Sok magyar szerző írt a borról, így például Márai Sándor, aki a bor okozta bölcsességet a következőképpen foglalja össze: „Bölcsék leszünk, mint a bor, melyet ittunk, s vállvonogatva beszélünk az utókor ítéletéről. Mert minden bölcsesség alja, melyet a magyar a hazai borból és a műveltségéből tanult, ennyi: szeretni kell az életet, s nem kell törődni a világ ítéletével. Minden más hiúság.

Még két könyvet tudok ajánlani: az egyik Cey-Bert Róbert Gyula: *A bor vallása*. Idézet a könyvből: „A bor isteni üzenete az életről, a halálról, az újjászületésről szól, amely valójában a hit, remény és a szeretet üzenete. A bor végeredményben egy nagy tanítómester, életharmóniára, mérsékletességre, Isten szeretetére tanít. Csodálatos érzés, ha az ember megérti ezt a tanítást, a legborzasztóbb szenvedés, ha nem érti meg: lelki és testi fájdalom, Isten világától eltávolodó tévelygés, amelynek a végállomása az alkoholizmus, a halálos részegség pokla.”

A szerző ehhez hozzáfűzi, hogy a bornak evangéliuma is van, amely így hangzik: „A bor isteni üzenete, az életharmónia megvalósításának az üzenete. A bornak mint nagy tanítómesternek az üzenete képezi a bor evangéliumát, amelynek megértéséhez össze kell kötnünk a vad lián, a szőlő és a bor szimbolikai nyelvezetét.”

A másik ajánlott könyv Bíró Lajos: *A bor és a szőlő ősi titkai*, mely történeti áttekintés: szó van benne a szőlő őshazájáról, amely a Közel-Kelet, Anatólia dél-keleti része, ezen kívül Grúzia és Örményország. Beszél még beavatásról és megváltásról, vagyis hogy hogyan képes a bor a fogyasztóját extázis állapotába juttatni.

Végezetül megemlítjük, hogy a bornak a magyar mesékben is nagy szerepe van. Csak egyet említünk: a Gömör megyében feljegyzett *Szőlő szült Kálmány* című mesét. A magunk részéről még hozzátesszük, hogy amikor Jézus az utolsó vacsorán a bort a saját vérének nevezte, egy új vallást indított hódító útjára, ugyanis a vér Judeában tisztátalannak számított. „Azután fogta a kelyhet, hálát adott, és ezekkel a szavakkal adta nekik: Igyatok ebből mindnyájan, mert ez az én vérem, az új szövetségé, amelyet sokakért kiontok a bűnök bocsánatára. Mondom nektek: nem iszom a szőlő terméséből addig a napig, amíg majd az újat nem iszom veletek Atyám országában.” (Mt.28 – az Eucharisztia alapítása).

SZELLEMI BÖJT – A CSEND

Egy norvég felfedező és könyvkiadó Erling Kagge, a következő címmel írt könyvet: *Csend a zaj korában, a világ kizárásának öröme*. Saját családját tanította meg a csend élvezetére, egyfajta szellemi böjtre. Ebből idézünk: „A csend nem elsősorban azért fontos, mert jobb, mint a zaj, amely gyakran jár együtt olyan nemkívánatos jelenségekkel, mint az izgatottság, az agresszió, a verekedés és az erőszak. A zajt zavaró hangok és képek is kísérhetik, melyek elűzik a saját gondolatainkat. Közben egy kicsit magunkból is elveszítünk valamit. Nem csak arra gondolok, milyen fárasztó feldolgozni a benyomásokat. Van itt még sok minden más is. A képernyőhöz és a billentyűzethez fűződő zajok függőséget okozhatnak, ezért van szükségünk a csendre.

Körülöttem csönd van s réti rózsák.

Ó, ki tudja, tán ez a boldogság?

Juhász Gyula: Fogy a csönd

Minél jobban megzavar valami minket, annál inkább kívánjuk, hogy elvonja a figyelmünket. Fordítva kellene lennie, de gyakran nem így van. Ilyenkor dopamin csapdába kerülünk. A dopamin egy kémiai anyag, amely jeleket továbbít az egyik agysejtből a másikba. A dopamin teszi, hogy az ember vágyakozik, keres és kíván. Nem tudjuk, mikor jön egy e-mail, üzenet vagy valami más, úgyhogy egyfolytában ellenőrizzük a telefonunkat, üldözzük a szerencsénket, mint a félkarú rabló. De a dopamin nem arra van programozva, hogy az elégedettség érzését adja, az ember akkor sem lesz olyan nagyon elégedett, ha elérte, amit akart. Még húsz perccel azután sem szállok ki a Google-ből, hogy megtaláltam, amit kerestem.

Banális helyzet, belátom, de úgy tűnik, gyakran könnyebb folytatni, mint abbahagyni. Megnézek oldalakat a neten, akkor is, ha az imént zártam be őket, és pontosan tudom, mit tartalmaznak. Ezzel mintegy elveszítem az irányítást a saját életem fölött. Mennyire értelmetlen ez az egész.

A szerző a csendben találja meg a megoldást, ami tulajdonképpen teljesen ingyen van, mégis lassan luxusnak számít. Fogy a világban a csend. Budapesten, ahol élek, vagy építenek, vagy bontanak – alig van olyan része a városnak, ahol az ember csendben tud maradni. A szerző aztán, a könyv egy másik részében, így folytatja: „Azt hiszem, az új luxus a csend. A csendben van egy olyan minőség, amely exkluzívabb és tartósabb minden egyéb luxuscikknél. Egy év elteltével újra feltettem a gyerekeimnek a csendről szóló kérdésemet. Kettő hallgatással feleltek, de a harmadik, legnagyobb örömömre, a nyári szünetben megfogalmazta véleményét: a csend az egyetlen szükséglet, amely soha nem elégítheti ki azokat, akik mindig az újat és csak az újat hajszolják.”

Mivel egy ennyire magától értetődő és egyszerű dolog, mint a csend, nem illik bele a luxusiparágba, mint luxus, alulértékelt. A folyamatos befektetés által az ipar elsősorban el akar érni valamit. Gyarapodni akar. Az ipart a vevők fejében működő dopamin lendíti egyre feljebb és feljebb. A csend lényege viszont a visszahúzóódás. A csend ráadásul olyan élmény, amely ingyen hozzáférhető. És a következő szezonban nem kell újabb luxuscikkekre cserélni.

FOLYÓIRATSZÁMUNK SZERZŐI

Almássy Katinka (1943, Penészlek) – költő. Tanulmányait Debrecenben, Budapesten, Franciaországban (Tourban és Párizsban) végezte. Fehér Mária- és Váci Mihály-díjas alkotó. Több kötete jelent meg. Balatonföldváron él.

Aranyi László (1957, Keszthely) – költő. Több irodalmi lap közölte verseit: Életünk, Tiszatáj, Új Forrás, Élet és Irodalom, Árgus, Pannon Tükör, Kapu, Új Symposion, Kalligram, Kortárs, Vár ucca műhely, stb. Néhány esztendőn át az akkor még párizsi Magyar Műhely szerzője is volt. Angol nyelvtérületen is rendszeresen publikál alternatív, avantgárd lapokban (Quail Bell Magazine, Lumin Journal, Moonchild Magazine, Scum Gentry Magazine, Pussy Magic, The Zen Space, Crêpe & Penn, Briars Lit, Acclamation Point, Truly U, Sage Cigarettes Magazine, Lots of Light Literary Foundation). Önálló könyvei: (szellem)válaszok (versek, 1990), A Nap- és Holderök egyensúlya (versek, 2011), Kiterített Rókabőr (Egy Kívülről feljegyzései, 2017). Régi tagja a Magyar Írószövetségnek. Gyermekkorától elmélyülten foglalkozik okkultizmussal, mágiával. Jelenleg Budapesten él.

Bakó Endre (1938, Derecske) – újságíró, irodalomtörténész. A Hajdú-Bihari Napló nyugalmazott főszerkesztője. Vallja: Móricz Zsigmond szerint az emberrel tízéves koráig minden lényeges dolog megtörténik. Nemrég jelent meg Ágak és hajtasók című tanulmánykötete. Debrecenben él.

Balajthy Ferenc (1946, Mór) – költő. Eddig közel húsz könyve jelent meg. A Vörösmarty Társaság tagja. Legutóbbi kötete, a Kettőskereszt, amelyben összegzi eddig verseinek legjavát. Elsősorban a Vár című folyóiratban olvashatjuk nevét. Székesfehérváron él.

Balázs F. Attila (1954, Marosvásárhely) – költő. Az érettségit követően a gyulafehérvári Hittudományi Főiskolára iratkozott. 1982-ben Bukarestben könyvtáros és műfordítói oklevelet szerez. Dolgozott a marosvásárhelyi Bábszínháznál, volt könyvtáros, majd 1990-ben Pozsonyban telepedett le ahol szerkesztő volt több lapnál, és a Madách Kiadó menedzsere. 1999 és 2001 között a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának az elnöki tisztjét töltötte be. Újságíróként tudósított az RMDSZ és a KMKSZ alakuló kongresszusáról, az első szabad bukaresti és prágai választásokról, a marosvásárhelyi fekete márciusról, Török Lászlóval, Sütő Andrással, Fodó Sándorral és még nagyon sok jelentős személyiséggel készített

interjút. 1994-ben létrehozta az AB-ART Kiadót, amely 25 év alatt közel 900 címet adott ki. Első közlése 1969-ben volt a bukaresti Jóbarát folyóiratban, első verseskötete Maszkok címmel a pozsonyi Madách könyvkiadónál jelent meg 1992-ben, és Madách-nívódíjas lett. Többek között a párizsi Európai Tudományos és Művészeti Akadémia, a magyar és a román írószövetségek, valamint a Magyar PEN Club tagja. Rangos irodalmi díjakat kapott világszerte. 25 nyelvre fordították.

Bartha Gusztáv (1963) – költő, író. Versei 1980 óta jelennek meg a Beregi Hírlapban, a Kárpáti Igaz Szóban, a Hatodik Síp és a Pánsíp című folyóiratokban. A helyi antológiákban is rendszeresen szerepel. Hőseinek személyes sorsát is meghatározzák a kisebbségi létben élő magyarok 20. századi, közös tragédiái. 2001-től Nagyberegen él. A Magyar Művészeti Akadémia ösztöndíjasa volt 2013-ban.

Bánfai Zsolt (Mohács, 1965) – költő, nyelvtanár, fordító. Versei rendszeresen megjelennek több irodalmi folyóiratban, szerzői blogja a PRAE művészeti portálon olvasható. NAPÚT-nívódíjat kapott 2020-ban.

Benke László (1943, Újvárfalva) – költő, író, újságíró, könyvkiadó. Alkotóként, magánemberként és a Hétkracjár Kiadó vezetőjeként egyaránt a móríci hagyományt követő népi, nemzeti irodalom harcosa. Otthonkereső című regényében (novellafüzérében) a mai kiüresedő szövegirodalom divatjával szemben mutat föl valóságos történeteket, magyar emberi sorsokat hitelesen, érthetően nyelven. Eddig több, mint húsz könyve jelent meg. Kiemelkedő írói, költői munkásságáért a Magyar Köztársaság Érdemrend Lovagkeresztje kitüntetésben részesítették 2003-ban. G. Komoróczy Emőke „Tegnap még volt remény, hogy lesz jövő” címmel írt monográfiát Benke Lászlóról. Tagja a Magyar Írószövetségnek és a Magyar Nemzeti Írószövetségnek. Dánszentmiklóson él.

Cs. Varga István (1946, Kapuvár) – irodalomtörténész, kritikus, az ELTE habilitált professzora. 35 megjelent könyvet szerkesztett és lektorált. Tanulmányokat publikált német, orosz és angol nyelven. Tagja – többek között – a Magyar Írószövetségnek, a Magyar Katolikus Újságíró Szövetségnek és a Magyar Hungarológiai Társaságnak. A Németh László Társaság alapító titkára. Egerben él. József Attila-díjas.

Dombrádi István (1945, Ófehértó) – költő, újságíró, restaurátor, szobrász. Tagja a Magyar Alkotóművészek Országos Szövetségének és a

Magyar Újságírók Közösségének. Váci Mihály-díjas alkotó. Budapesten él.

Földesdy Gabriella – irodalomtörténész, színháztörténész. Az ELTE Bölcsészkarán magyar–könyvtár szakot végzett, 1986-ban színháztörténetből doktorált. Egykoron Bácskában élték címmel 2012-ben jelent meg családtörténete, 2016-ban pedig a Herczeg Ferenc kalauz (monográfia). Színházi kritikái 2014-től jelennek meg folyamatosan. Ennek összegzéseként Őt év színikritikái 2014–2019 címmel adta ki újabb kötetét. Tanulmányai középpontjában Csiky Gergely, Herczeg Ferenc, Madách Imre, Ambrus Zoltán és Bánffy Miklós áll. Tagja a Magyar Nemzeti Írószövetségnek.

† **Horváth József** (1935, Dombrád – 2020, Nyíregyháza) – költő, tanár. Debrecenben a Kosuth Lajos Tudományegyetemen szerzett történelem szakos diplomát. Kótaj községben tanított évtizedeken át. Váci Mihályt tartotta példaképének, akinek költészetét és emberi hitvallását tekintette irányadónak. Versei megjelentek az Alföld, Tiszatáj, Erdélyi Tükör, Kelet Felől című folyóiratokban, valamint a Kelet-Magyarország című napilapban. Megjelent köteteknek már a címe is költői és emberi hűségét hordozzák: Gyökereidet el ne ereszd; Emlékek fénye az ének; Idekötöz mindhalálig. Nyugdíjasként Nyíregyházán élt haláláig; kedves falujában, Kótajban temették el. Posztumusz Váci Mihály-díjban részesült 2021-ben.

Istenes Tibor (1972) – Art'húr-díjas költő, író, esztéta, az Art'húr Irodalmi Kávéház szerkesztője. Alkotásai a Litera-Túra Irodalmi és Művészeti Magazin, a Börzsönyi Helikon, a Hetedik.hu és a Lenolaj Irodalmi és Kulturális Műhely, a Palóc-föld Irodalmi, Művészeti, Közéleti folyóirat oldalán, valamint különböző antológiákban jelennek meg rendszeresen.

Jobbágy Éva (1954, Dorog) – író, újságíró. A Tormay Cécile Kör alapítója és fő szervezője. Több tanulmányt írt a méltatlanul mellőzött írónőről, akinek tárgyi és szellemi értékeit igyekszik megmenteni. Évtizedek óta részt vesz a Katolikus Újságírók Szövetségének munkájában. Tagja a Magyar Nemzeti Írószövetségnek. Budapesten él.

Jóna Dávid (1968, Budapest) – költő, író. Tizenhét évig tanított a zsámbéki főiskolán. Médiatanár, újságíró, operatőr. Az Art'húr című kulturális, művészeti lap alapítója, a facebookon az Art'húr Irodalmi Kávéház főszerkesztője. Mányon él.

Katzler Hilda (Eger) – költő, tanár, újságíró, a Magyar Újságírók Közössége irodavezetője. Rendszeresen publikál a nyomtatott és elektronikus irodalmi folyóiratokban. Két önálló kötete

jelent meg. Budapesten él. A Magyar Nemzeti Írószövetség alapító tagja.

Káliz Sajtos József (1950, Soponya) – költő, prózaíró, néprajzkutató, muzeológus. A Vörösmarty Társaság munkájában évtizedek óta vesz részt. Rendszeresen olvashatjuk verseit és prózai írásait a Székesfehérváron megjelenő Vár című folyóiratban. Több mint tíz könyve jelent meg eddig. Emlékezetes műve a Honszerző idők, amely a Vereckétől a pozsonyi csatáig alcímet viseli; ez is utal népi és nemzeti identitására. A Magyar Múza most közel tőle először. Tagja a Magyar Nemzeti Írószövetségnek. Jelenleg is szülőfalujában, Soponyán él.

Kimmel István (1950, Tamási) – író, újságíró. A gödöllői agráregyetemen szerzett diplomát. A Földművelődésügyi Minisztériumban dolgozott minisztériumi vezető-főtanácsosként. Mezőgazdasági, kulturális, közéleti és irodalmi vonatkozású cikkeket, tanulmányokat ír. Leggyakrabban a Kapu című folyóiratban olvashatjuk írásait. Tagja a Magyar Újságírók Közösségének. Érden él.

Kiss Irén (1947, Budapest) – költő, tanár. Az irodalomtudományok kandidátusa, az ELTE oktatója. A Magyar Írószövetség tagja. Verset, drámát, regényt egyaránt publikál, közel húsz önálló kötete jelent meg. 2012-ben a Magyar Érdemrend Lovagkeresztjével tüntették ki. Budapesten él. A Magyar Nemzeti Írószövetség alapító tagja.

Kránitz Laura (Budapest) – költő. Verseit többnyire internetes kulturális magazinokban publikálja. Több antológiában szerepelt verseivel. Budapesten él.

Lengyel János (1973, Beregszász) – történész, író, újságíró, publicista. A Magyar Írószövetség tagja, a Magyar Újságírók Közössége elnökségének tagja. 2014-ben megkapta a „Nemzeti Újságírást” kitüntetés bronz keresztjét. Eddig tíz kötete jelent meg, az utolsó 2019-ben, Feltámadás Beregszászon. Mitracsek úr visszatér címmel. Budapesten él.

Madár János (1948, Balkány) – költő, könyvkiadó, újságíró. A Kelet Felől című irodalmi folyóirat alapító főszerkesztője; a Muravidék, Új Tanú szerkesztője. A Magyar Írószövetség tagja; a Magyar Újságírók Közössége alelnöke; a MÜK irodalmi tagozatának vezetője, a Magyar Nemzeti Írószövetség elnöke, Balkány város díszpolgára, József Attila-díjas és Petőfi Sándor Sajtószabadság-díjas alkotó. Budapesten él.

Magyary Hunor (1967, Püspökladány) – író, újságíró, sajtószóvivő. Eredeti Marjai László. Verset, mesét, elbeszélést, regényt ír. Eddig 13 könyve jelent meg. Tagja a Magyar Nemzeti Írószövetségnek. Budapesten él.

Mártonfi Benke Márta (1958, Kunszentmárton) – festő, művészeti író. A Magyar Újságírók Közössége művészeti tagozatának vezetője, a Magyar Múza képzőművészeti rovatát szerkeszti. Rendszeresen vesz részt egyéni és csoportos kiállításokon, a Vásárhelyi Őszi Tárlaton többször szerepelt képeivel. Petőfi Sándor Sajtószabadság-díjas. Kunszentmártonban él. A Magyar Nemzeti Írószövetség tagja.

Megyesi Nagy Imre (1967) – költő. Első versei a 2013-ban kiadott „Ígéretek 9” antológiában jelentek meg. Szerkesztője a Hetedik című irodalmi és kulturális folyóiratnak. Több nyomtatott és online irodalmi folyóiratban publikál.

Orémus Kálmán – író, újságíró, Kárpátaljáról települt át Magyarországra. Néhány évig a Kelet-Magyarország című napilap munkatársa volt. Novelláskötete jelent meg.

Pardi Anna (1945, Vésztő) – költő, író, újságíró. A Szépirodalmi Könyvkiadó, Magvető Könyvkiadó, Püski Könyvkiadó adta ki könyveit. Verset, prózát egyaránt ír. Minden művéből a magyar érték megőrzésének fontossága sugárzik. Szellemi elődjének és példaképének tekintí Sinka Istvánt, akinek az élete szintén Vésztőhöz kötődik. A Magyar Írószövetség tagja. Budapesten és Vésztőn él.

Pete László Miklós (1962, Lengyeltóti) – költő, prózaíró, tanár. Budapesten érettségizett, diplomáit Szegeden, Debrecenben és Budapesten szerezte. 1987 óta publikál. A sokféle műnem jelzi széleskörű érdeklődését is: versek, tanulmányok, színdarabok, forgatókönyvek, fantasy regények, stb. Több kötete jelent meg. A Magyar Műzsában először publikál. Tagja a Magyar Nemzeti Írószövetségnek. Sarkadon él.

Pozsgai Györgyi (1954, Szolnok) – költő, író, műfordító, tanár. Az ELTE magyar–orosz szakán, majd a BME közoktatási vezető szakán végzett. A Terézvárosi Szakközépiskolában tanított évtizedeken át. Több, mint tíz könyve jelent meg (versek, tanulmányok). Tagja a Magyar Írószövetségnek, a Kazinczy Ferenc Irodalmi Társaságnak, a Váci Mihály Irodalmi Körnek. Budapesten él.

Sipos Anna (Poroszló) – költő, újságíró, tanár. Egerben, az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskolán szerzett tanári diplomát. Verseit a Napjaink, Kelet Felől, Észak-Magyarország közölte. A Magyar Műzsában először jelenik meg. Hamarosan megjelenik válogatott verseinek gyűjteménye a Rím Könyvkiadó gondozásában. Tagja a Magyar Nemzeti Írószövetségnek. Miskolcon él.

Szabó S. András – író, költő, újságíró, tanár. A Budapesti Corvinus Egyetemen tanít. Tanulmányai, esszéi országos lapokban jelennek meg. Verseit és prózai írásait már közölte a Magyar

Múza folyóirat is. Tagja a MÚK-nak és a Magyar Nemzeti Írószövetségnek. Budapesten él.

Szentjánosi Csaba (1965, Budapest) – költő. Rendszeresen publikál nyomtatott és elektronikus irodalmi folyóiratokban. Első könyve a FISZ-könyvek sorozatában jelent meg Vers a versben címmel. Kaposváron él.

Szepesi Zsuzsanna (1956, Dorog) – költő, meseíró, újságíró. Magyar szakos tanár, pedagógusként dolgozik jelenleg is. Az Élő Magyar Líra Csarnoka egyik szerkesztője. Nemrég jelent meg Ki lesz a vesztes? című, nyolcadik önálló kötete. Tagja a Magyar Nemzeti Írószövetségnek. Pomázon él.

Szöllősy Tibor (1940, Borzsova) – író, orvos-ideggyógyász, közíró, helytörténész. A Kárpátjai Hírmondó című folyóirat szerkesztőbizottságának tagja. Többkötetes szerző, a Magyar Írószövetség tagja. Orvosként járt a csernobili katasztrófa helyszínén, visszaemlékezéseit könyvben örökítette meg A kigyó önmagába mar címmel. De nem áll tőle távol a humor sem, legjobb történeteit, aforizmáit, humoreszkjeit a Megér egy mosolyt című kötetben gyűjtötte össze. Nyírmádán él.

Tábori László (1947, Budapest) – író, keletkutató, filmgyári dramaturg, újságíró, tanár. Tanulmányait az Eötvös Loránd Tudományegyetemen szerezte (régészet, ókor-történet, tibeti nyelv, angol–német modern filológia). A Jénai Friedrich Schiller Egyetemen, a Kőrösi Csoma Buddhológiai Főiskolán (Dr. phil. buddh. h.c.) és különböző posztgraduális képzéseken végezte az USA-ban és Olaszországban. Tanított az ELTE/BTK-n és a Baptista Teológia Főiskolán. Több könyve jelent meg. A MUK alapító tagja. A Magyar Írószövetség tagja. Budapesten él.

Turbók Attila (1943, Budapest) – költő, újságíró, szerkesztő. Az ELTE bölcsészettudományi karán végzett 1975-ben. Az Ifjúsági Magazin irodalmi szerkesztője volt, dolgozott a Fiatal Művészek Klubjában, kulturális szervezőként a Zeneakadémián, a művelődési ház igazgatójaként Leányfalun. 1980-tól húsz éven át egy börtönügyi szakfolyóirat és a Börtönújság című hetilap szerkesztője. Öt verseskötete jelent meg. Budapesten él. A Magyar Nemzeti Írószövetség alapító tagja.

Z. Németh István (1969, Komárom) – költő. Legszébb versei (válogatott és új versek, Art Danubius, 2015) méltó összegzése eddigi irodalmi munkásságának. A Szlovákia Magyar Írók Társaságának Választmánya (SZMIT) Z. Németh István költőnek, írónak ítélte oda 2020-ban a Forbáth-díjat a Csipetnyi fény című, hetedik kötetéért.

MÁRTONFI BENKE MÁRTA

JÁTÉKOSSÁG ÉS FEGYELEM

Mayer Berta festői világa

Mayer Berta festőművész ahhoz a művészgenerációhoz tartozik, melynek indulása az ötvenes évek végére, a hatvanas évek elejére tehető, s amely képviselői a Török Pál utcai képzőművészeti gimnázium, ismertebb nevén Kisképző falai közt nevelkedtek. Ez az iskola azon túl, hogy kiváló szakmai képzést nyújtott és főiskolai tanulmányokra készítette fel diákjait, polgári, konzervatív szemléletével műveltséget, erős erkölcsi fundamentumot, tartást adott, alázatra, szorgalomra, szakmai igényességre nevelve a tanítványokat.

Mayer Berta kiállításait, a művészeti életben betöltött szerepét évtizedek óta figyelemmel kísérem, de személyesen csak néhány éve találkoztam vele a Kecskemét melletti Felsőlajoson, a Krisztina-farmon szervezett alkotótáborban. Az elmúlt évek alatt több alkalommal dolgoztunk együtt, s így volt alkalmam betekinteni a művésznő gondolatvilágába, munkamódszerébe.

Berta egy alkalommal, amikor a festői pályája indulásáról beszélgettünk, elmondta, hogy remekül érezte magát a középiskolában, meghatározó élmény volt számára, és

Mayer Berta

személyiségét, a művészethez való viszonyát leginkább a Kisképzőben tanultak befolyásolták. Erős hatással volt festői szemléletének kialakulására gimnáziumi festőtanára Sebestény Ferenc és az osztály, melyet többek között olyan kiváló művészek és alkotók sora fényjelez, mint Tölgy-Molnár Zoltán, Deák Ilona, Kéri Ádám, M. Novák András, Mészáros Géza, Méhes László, Szokk Iván, Várnagy Ildikó és Rubik Ernő. Egy ilyen erős, ambiciózus közösség inspirál és húzza magával az embert, fogalmazott a művésznő.

Mayer Bertát a családi ambíciók is a művészpálya felé terelték. Már édesanyja, Mottl Berta is művészi talentummal rendelkezett, divattervező szeretett volna lenni. Édesapja, Mottl Károly, aki műkőszobrász volt, és a Százados úti művésztelepre járt szobrokat önteni, felfedezte lánya tehetségét, és az Iparrajziskolába – ismert néven Kisképző – íratatta. Ám a háború és a családi események, a gyermekek megszületése kettétörte a

Szabadban, szabadon

Töprengés a műteremben

fiatal nő karrierjét. Berta édesanyja a családnak szentelte az életét, s amikor meglátta lányában a tehetséget, követte apja példáját, s ő is ugyanabba a képzőművészeti iskolába küldte a lányát. Szinte hagyományá vált ez a családban, hiszen később Mayer Berta fia, Végh Marcell is a Török Pál utcai gimnáziumban érettségizett.

A Kisképzővalóban jelentős

állomása a festőnő életének, hiszen amellet, hogy itt alapozzák meg művészi pályáját, itt ismeri meg férjét, Végh Andrást, aki ugyancsak festőművész. Ennek az iskolának köszönheti, hogy a sikertelen főiskolai felvételi után rögtön munkát kap, a Kisképző könyvtárában dolgozhat egy évig, ami tovább erősíti a művészet iránti érdeklődését, majd több évtized múlva, ötvenhárom évesen is ide tér vissza, és ő is tanára lesz az iskolának, ahol diákként töltött el négy évet.

A festőnőt 1964-ben felveszik a Magyar Képzőművészeti Főiskola festő szakára, ahol Szentiványi Lajos növendéke lesz. A szakon konzervatív szellemben folyt az oktatás. Kemény küzdelem volt számára a hosszú stúdiomokból való kibontakozás, saját festői arcának megtalálása.

Kevesek büszkélkedhetnek azzal, hogy művészi pályájuk gördülékenyen, minden zökkenő nélkül halad előre úgy, hogy a művészethez való közelítés attitűdje nem változik, ám nő a magabiztosság, és az alkotói módszer adekvát módon, folyamatosan gazdagodik. Pedig Mayer Berta nem az a személyiség, aki minden áron, mindent feladva akarja elérni célját. Talán női mivoltából is adódóan van benne türelem, józanság, erős hit a munkája iránt, de hátralépni is képes, ha az élet megkívánja.

Az életük alakulásáról, pályájának kibontakozásáról faggatva a festőnőt, egy alkalommal megjegyezte:

– Az életem nem bővelkedett kalandokban és váratlan fordulatokban. Valójában egyenes irányban haladt, bár nem minden küzdelem nélkül, de sosem volt kérdéses, hogy a képzőművészettel fogok foglalkozni.

Életre szóló hivatás lett a festészet, és az sem kérdéses, hogy Mayer Berta a sikeres képzőművészek közé tartozik. Húsz éve megkapta a tekintélyes szakmai elismerést, a Munkácsy Mihály-díjat, az országos akvarell biennálékön több alkalommal került a legelső közé, elnyerte a Magyar Római Akadémia képzőmű-

Nyári eső, akril-vászon, 95x105 cm, 2016

Origó I., tűzzománc

vész és Bécs város ösztöndíját. Számtalan hazai és külföldi csoportos, egyéni kiállításon mutatkozott be, legutóbb Végh Andrással közösen tárták közönség elé műveiket a budapesti újlipótvárosi galériában. Szakmai rangját, tekintélyét emeli, hogy két évig ő a Magyar Alkotóművészek Egyesülete képzőművészeti tagozatának vezetője, ugyanakkor a Magyar Festők Társaságának is a vezetőségébe választják. Nem mellékes, hogy mindeközben két gyermeket nevelt, gyakorolta a nők családosz-szetartó, gondoskodó szerepét.

– Amikor tűzzománcsal dolgoz-tam – emlékszik vissza a művésznő –, még otthon használtam a kemen-cém. A gyerekeim kicsik lévén, nem volt egyszerű megoldani a munkát. Sok ólmos zománcot használtam, szállt a gőze, pora, és az erkélyen savaztam. De édesanyám rengeteget segített, vigyázott a gyerekekre, nem tudom, mi lett volna nélküle. Egy biztos, én soha nem éreztem hátrányát annak, hogy nő vagyok. Természe-tesen voltak időszakok, amikor nem tudtam intenzíven odafigyelni a munkámra, de

Film, 75x70 cm, akril-vászon, 2017

Ők, 50x40 cm, akril-vászon, 2017

beláttam, hogy akkor más a feladatom. Gondolom, akadnak emberek, akikben olyan erős a kitartás és az alkotói vágy, hogy céljuk érdekében minden zavaró körülményt eltaka-rítanak maguk körül. Ezáltal, szerintem, sivárabb lesz az életük. Mennyivel gazda-gabb, tartalmasabb az élet, ha sokféle inger ér bennünket. Az anyaság élménye kizárólag a nőké. Ez rengeteg pluszt adhat az alkotás-hoz. Ha nem is érhető tetten közvetlenül a műveken, de belül a személyiséget formálja, alakítja, gazdagítja. Nem véletlen, hogy többnyire meg lehet állapítani, ha egy fest-ménynek nő az alkotója. Az sem szerencsés, ha a női és a férfi szerepeket összemossák, hiszen akkor mindkét nem veszít az erejéből.

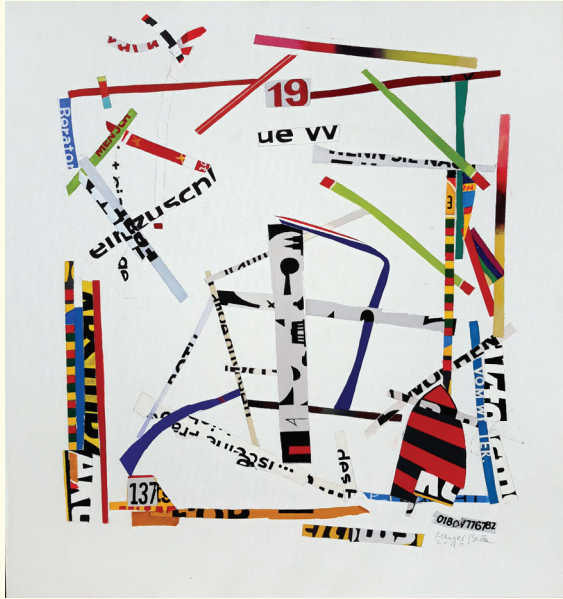
Mayer Berta Budapesten él, műterme nem messze található a második kerületi lakásuk-tól. Férje otthonuktól távolabb, a lipótvárosi

műhelyében alkot. Egy alkotóművész számára a műterem nem csupán a hely, legyen az kis szoba vagy tágas terem, ahol az eszközeit tarthatja és munkálkodhat, hanem szuverén, saját világának megteremtésére és felidézésére alkalmas közeg.

– Nagy vívmánya az életünknek – állapítja meg a festőnő –, hogy mindig külön műteremben tudtunk dolgozni. Az életben vannak hullámvölgyek, s ilyen esetekben előfordul, hogy a gyengébb feladja, vagy asszimilálódik, túlságosan hasonul a másikhoz, saját karakteréről lemond. A külön műteremnek is köszönhető, hogy mindegyikünk az autonóm világát megtartotta. Előfordul azonos hivatás esetén, hogy a párok rivalizálnak. Mi ebből a helyzetből a jót hoztuk ki, pozitív volt a kapcsolatunk, inkább támogattuk egymást.

Megtudom Bertától, hogy a pályakezdés időszakában még kollektív műteremben alkottak, de szerencsére bőven akadt feladat, főként grafikus megbízások, melyek jövedelméből szép lassan felépíthették önálló életüket. Az útkeresés és kibontakozás időszakára így emlékszik a festőnő:

– Miután nem láttam kiutat a főiskolai stúdiómból, a mesterem sem mutatott olyan mintát, ami igazán az én utam lehetett volna, zománcozni kezdtem. Nagy szerencsém volt, hogy amikor a kőbányai zománcgyárhoz fordultam támogatásért, megkaptam. Egy mérnök az ügyünk mellé állt, és közbenjárásával lehetővé tették, hogy egy főiskolai osztálytársammal együtt bejárhatam zománcot égetni. Lenyűgözött ez a technika, és egy ideig igazán ez szabódott fel, mert nem voltak előképeim. Maga az anyag tetszett meg, érdekelt ez a csodálatos ragyogás, a transzparencia.

Szép, új világ 1., 70x65 cm, akril-vászon, 2020

Elszabadult betűk, 70x65 cm, akril-vászon, 2020

Talán a dekorativitása is megfogott. Abszolút kiút volt a stúdiók nyögvenyelős világából, hiszen teljesen magamra voltam hagyva, ilyenformán rákényszerültem, hogy kihozzak valamit magamból.

Az anyaggal való ismerkedésből hosszan tartó kapcsolat lett, és a festészeti technikák mellett a művész két évtizedig foglalkozott tűzzománccal. A művészeti élet a hetvenes-nyolcvanas években mint a hazai zománcművészet egyik megújítójaként, majd a nyolcvanas évek kezdete óta pedig a kortárs magyar akvarell legfigyelemreméltóbb képviselői közt tartja számon. Évekig egyidejűleg festette nagyméretű vásznait és készítette zománcait, melyeket 1974-ben mutatott be önálló kiállítás keretében a Stúdió Galériában. A '80-as években készült el nagyméretű murális zománc munkája, mely ma is látható a Bonyhádi Kulturális Központban.

A mindenkori, alkotásra kiszemelt anyag megismerése, megzabolázása, megszelídítése, a művész érzéseihez, gondolataihoz való idomítása alapeleme Mayer Berta művészetének. Ettől kezdve nem az inspiráció és a végeredmény a fontos, hanem maga az alkotás folyamata, mely nem csak egy mű elkészítésére igaz, hanem az egész életmű létrejöttére. A művész hajtóerejét a változás, a változtatás folytonossága táplálja, és miközben rendszeresen kockáztat,

vágyik a biztonságra. A különböző impressziókból fakadó munkák önmagukban is kis univerzumok, de akarva-akaratlanul belehelyezkednek a nagy egészbe, a rendbe, mely a legkisebb anyagrészecskéktől a galaxisok világáig érvényesül. Talán ezzel a biztos eszközhasználattal párosuló, kereső mentalitással magyarázható a művész többféle műfaj és technika iránti érdeklődése. Egyaránt és egyidőben az alkotói figyelem központjában áll a tűzzománc, az akvarell, a grafika és a táblaképfestészet.

Maga a művész személyisége kissé megtévesztő, hiszen az egyszerű, csendes, törekeny női külső mögött erős lélek, kitartó szívósság és magabiztos

Bábel, 30x85 cm, akvarell, ecolin, tempera, papír, festett kollázs

Horizontok, vászon-akril, 2018

szakmai tudás lakozik. Mint minden ember, vágyik a tisztaságra, a kemény anyaggal szemben a szellem légiességére, fényességére, az igazság felfedezésének nemes pillanatára. Ám az élet, a mai kor elvárása arra kényszeríti, hogy megkeményedjen, edzett legyen és jól vegye az akadályokat az életharc valóságában. Mozogjon otthonosan a valós helyzetekben, terekben, de ha kell, igazodjon el a napi történetek forgatagában, az eszmék és érdekek labirintusában. A szívedre vagy az eszedre hallgass? Mayer Berta műveivel úgy felel erre a dilemmára, hogy egyszerre van jelen cselekedeteiben és alkotásaiban az ösztönösség és a fegyelmezett tudatosság. Az anyaggal egyszerre küzd és játszik. Az ellenpárok közti átmenet viszont maga a változás. Nincs megállás, hiszen minden folyton mozog, helyezkedik, eltűnik, felbukkan, és mindeközben átalakul. Hogyan is lehetne ezt az átalakulást, változást fülön csípni a festészet eszközeivel?

Bolygó fejek, akvarell, papír, 70x100 cm, 2014

„...Mayer Berta festészetének központi kérdése maradt az átalakulás – írja P. Szabó Ernő művészettörténész a festőnő egyik kiállítása kapcsán –, a változás folyamata, a megszilárdulás és eltűnés, az érzékelhető és rejtett közötti tartalmak megjelenítési lehetőségének keresése. Különböző utakon, anyagokban, méretekben keresi ugyanazt, nonfigurációban és figurálisban egyaránt.”

– Mindig lenyűgöz az anyag – avat be a titkokba a festőnő –, és mindig nagy szerepet tulajdonítok neki, legyen az papír, vászon vagy zománc. Ami összekötheti őket, az én irányultságom és érdeklődésem a

A művésznő kiállítása a Balassi Intézetben, 2017-ben

transzparencia iránt. A zománcot is lehet keményen készíteni, de engem mindig jobban izgatt az áttetszőség. A korai festményeim is elég transzparensszerűen használtam az olajat, az olajfestékben is azt a fantasztikus ragyogást kerestem, amit a fehér vászon és a

festék kontrasztja ad. Ha a kortársaimra gondolok, akikkel együtt indultam a Kisképzőből, azt tapasztalom, hogy mindegyiküknek nagyon fontos az anyag, nem mindegy, hogy ki mivel dolgozik. Festők vagyunk, és mégis mindannyiunk alapélménye, hogy milyen anyaggal találkozunk.

A festőnő majd' húsz évig foglalkozott a tűzzománccal, két évig még tanította is a zománckészítés technikáját, aztán egyszer csak befejeződött ez a korszak. Eladta a kemencét, és maradt a papírnál, vászonnál, festéknél.

– Mindig izgatott a képek gondolatisága – fogalmazza meg az okokat a művész. – Nyilván, a zománcoz időkben inkább a dekorativitás felé tolódott a képi világom, ami azonban kevésbé alkalmas arra, hogy mögöttes tartalmakat közvetítsen. Voltak próbálkozásaim a gesztusok felé, és készítettem egy olyan sorozatot, melyben a grafikai részt belekarcoltam a lemezbe, majd kisavaztam és arra tettem rá a transzparens zománccot. Az anyag viselkedése meghatározó, de én elmentem az organikus absztrakcióig, miközben rájöttem a gesztusok szépségeire is.

Labirintus, 100x70 cm, avarell-papír, részlet

Árnyék, akril-vászon, 50x40 cm

Tényleg, sok lehetőség volt ebben a műfajban. Ám szellemileg már rég túl voltam az egészen, fizikailag meg küszködtem vele, hiszen igen nehéz fizikai munka. A zománcozás azonban fegyelmettségre tanított, aminek a hatását mai napig érzem a gondolkodásomban.

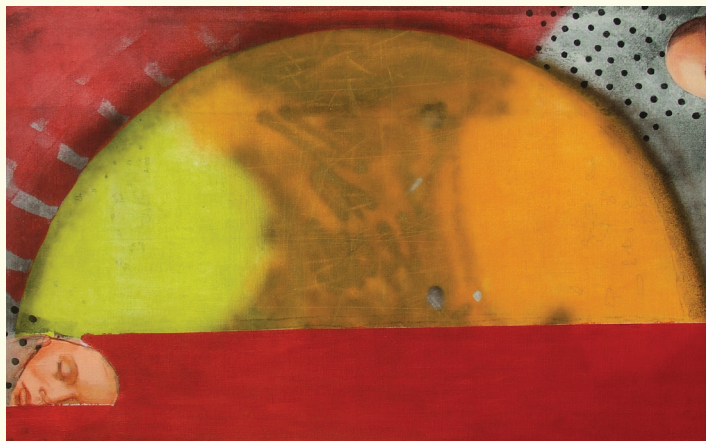
Mayer Berta egyszerre több eszközzel és technikával alkotott. Miközben zománcait égette a kemencében, nagyméretű akvarelleket is festett.

– A zománccal ellentétben az akvarell óriási felszabadultságot jelentett számomra – meséli. – A fegyelmettséggel szemben a felszabadultságot élveztem benne. Két különböző anyag, viszont az volt a közös bennük, hogy mindkét technikánál hagytam az anyagot dolgozni.

„A zománc elsősorban esztétikai örömet okoz – írja Egri Márta a művész-

ről szóló tanulmányában –. Bármennyire mives, izgalmas, soha nem hat annyira az ember teljes lényére, mint amennyire egy festmény vagy egy akvarell. Technikája a művésztől nehéz fizikai küzdelmet követel, az elképzelések megvalósításának áttételessége pedig precíz fegyelmet. Az akvarell teljesen más véglet. A kifejezés direkt könnyűsége, közvetlensége, a kézbevett anyag elevensége szinte felszabadította Mayer Bertában a szunnyadó erőket. A zománc áttételein keresztül kevésbé érvényesül a közvetlen szándék. Keményebb, nem engedélyez spontaneitást, ugyanakkor eleve dekoratív. Az akvarellnél szimbolikává, jellé válik mindaz, ami a zománc esetében csupán vonaljáték, vagy foltjáték. A zománc annyira finom, tört, variált színeket, foltokat egymás mellett nem is visel el, mint az akvarell. Ridegen, statikusan dekoratívabb, távolságtartóbb.”

A zománckorszak lezárása nem jelentette, hogy Mayer Berta valami merőben új módszereket kezd alkalmazni. A rendteremtési kísérlete azokkal az anyagokkal folytatódik, amiket eddig is használt, többnyire papír, vászon, karton, tempera, olaj és akril festék. Később az ecolin is bekerül változatos eszköztárába. A teljes absztrakció mellett megjelenik a figuralitás, és az emberi figurák is újra és újra feltűnedeznek a művein.

Alvók, 137x82 cm, akril-vászon

Napos kép, 60x50 cm, akril-vászon, 2016

A művész nő a méretekkkel is bátran játszik. Az egészen kicsi képektől az óriás vásznakig, mindenben kipróbálja önmagát, s az anyag fölötti győzelem némileg csillámpítja a tökéletlen világ okozta hiányérzetét.

A Rómában töltött hónapok alatt egész kiállítási kollekciót kitevő

munka gyűlt össze, csupa kis akvarellből, pontosabban a vázlatfüzet lapjaira festett benyomásokból. Ezek a kis foszlányok, töredékek, de nevezhetnénk „etűdöknek”, önállóan is megállnak a lábukon, de érezni, hogy egy nagy egész részét képezik, és a szellem, az alkotó világlátása, műveltsége és tapasztalata rendezi a minden összefügg mindennel univerzumává.

– Először csak nagyon nyersen jelenik meg bennem – vall a kép születéséről a festőnő –, inkább csak sejtésnek nevezném. Néha csak egy-egy motívum indítja el a folyamatot, lehet az egy szobai tapétaminta, tárgyi vagy természeti alakzat, vagy egy mozdulat. Emlékszem, hogy amikor Rómában voltam, az etruszk temető tele volt pipacsokkal, s ez nagyon megragadt bennem, ebből indult el a kép. Előre nem készítek tervet, legfőleg nagyobbakból elképzelem a kompozíciót, s munka közben rakódnak fel a kép elemei. A festmény szinte építi önmagát, s hagyom, hogy a formák és a színek helyezkedjenek, dolgozzanak. Néha csak egy spontán gesztusból kezd alakulni a kép, s egy idő után a szín magára húzza a formát.

Dagály, akvarell, coline, papír, 85x60 cm

Tér és anyag I., 110x100 cm, akril-vászon, 2014

A Római képek című kiállításra készült katalógusban a többi közt ezt írja Nagy Benedek szobrászművész: Mayer Berta „úgy absztrakt, hogy alkotásait átvilágítja a közvetlen festői élmény ragyogása. (...) Műveit nem terhelik történelmi, szociális és intellektuális kényszerek. A kiállított műveket szabadnak és légiesnek érezzük. A rend fegyelmét feloldja a fölényes szakmai játékosság.”

A felszabadultság és a fegyelem ket-tősége végigkíséri Mayer Berta művészetét. A zenei improvizációhoz hasonlítható játékos, szabad, változatos ritmusú akvarellek mellett feltűnnek azok a művek, melyeken az ösztönösség, az egyéni indulat sodródó lendületét az emberi figurák precíz, fotószerű, medi-

tatív megfestése csillapítja és kényszeríti szigorúbb, zártabb rendszerbe. A festőnő eszköztárába bekerül a fotó, melyeket soha nem közvetlenül, hanem fénymásolatokon keresztül megváltoztott formában használ fel. Több művén kollázs technikával, ragasztással megjelenített alakokat látunk. Nagyon jellemző a montázsjelleg, ami nem csupán formai ötlet, a fiktív és a valóságos világok határainak elmosódására, a valóság fogalmának megváltozására reflektál.

A közelmúltban készült munkáin az emberi figurák többnyire szétszórta, egy-egy mozdulat közben bukannak fel a vásznan. A különös vizuális mező, amely egyben metafizikus tér, csak egy formával vagy színnel idézi fel a valóságos helyszínt.

– Igen, szétszórta a figurák – magyarázza a művésznő –, mivel ilyen a világ. Heterogén a létezés. Ilyenformán én abszolút realista festő vagyok – mondja félig komolyan, félig tréfásan Mayer Berta –, hisz a világ töredékességét adom vissza. Mit látunk? Csak töredékeket, ahogy sietünk az utcán, csak villanásokat észlelünk a valóságból, mindenből csak részleteket látunk, soha nem teljességében. Szinte semmi nincs egészben.

Való igaz, a művész reflektál korunk nagy kérdéseire, az emberi létezés szépségeire avagy rútságaira, s ezen keresztül saját életérzésének is hangot ad. Akarva, akaratlanul. Noha Mayer Berta az anyag bűvöletében él, mégis a valaminek a létrehozásával járó feszültség és eufória mögött felsejlik a mindenkori világ, bájaival és hibáival együtt. A művésznőt mindig is foglalkoztatta a gondolatosság, hogyan hordozhat a vizuális látvány mögöttes tartalmakat? A közelmúltban készült munkái jól mutatják korunk ellentmondásait. A vegyes technikával készült festmények szinte összegzően villantják fel alkotójuk pazar technikai tudását, mellyel kifejezi a mai világról alkotott véleményét, ugyanakkor az egyéni érzéseit kordában tudja tartani. Maguk a címek is kifejezőek, sokat elárulnak a festmények üzenetéről, s egyféle mankót kínálnak a nézőnek a műalkotás értelmezéséhez. A Vakító sötétség, A sötétség peremén, Elszabadult betűk, Szeli-dek címek már önmagukban elgondolkodtatóak. Az értelmetlen szövegek, betűk, számok, vonalak káoszából összeálló rend, ironikusan értelmezve, a Szép új világ. S ennek a „szép új világnak” a része Bábel, ahol nem értik egymást az emberek, de a Bolyongó

Vakító sötétség 1-2., akrilvászon, 180x140 cm, 2016

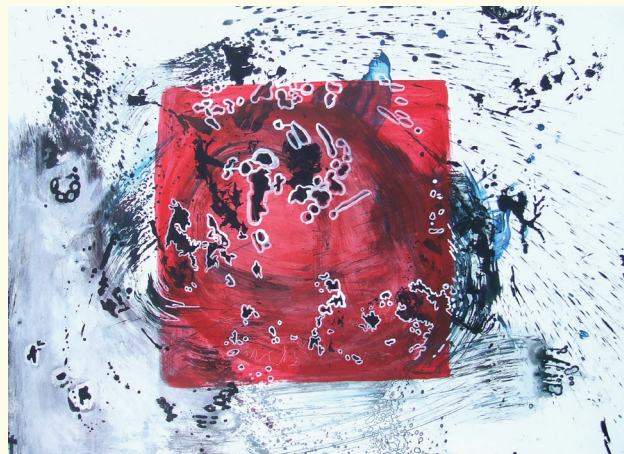
fejek című kép is az eligazodás lehetetlenségére, az egymás meg nem értésére asszociál. A Labirintus című kép táskás alakja határozottan megy a célja felé, nincs tisztában azzal, hogy már rég eltévedt a mindennapok útvesztőjében.

Újabban sokat dolgozik nagyméretű szabad vászonra meg úgynevezett rontott vászonra, és mintha ismét eltűnnének a figurák. A művésznő szerint az akverelljei is kissé keményebbek, szigorúbb a kompozíció és az ecsethasználat, talán azért, mert a világ is keményedett.

Beszélgetésünk során elkerülhetetlen, hogy ne hozzam szóba azokat az éveket, melyeket Mayer Berta a katedrán töltött.

– Igazi kihívás volt – idézi fel a múltat –, sok mindent meg kellett tanulnom. A verbális kifejezést, a kapcsolatteremtést. Meg kellett tudnom fogalmazni mindazt, amit addig természetesen alkalmaztam a gyakorlatban. A diákokkal foglalkoztunk sok olyan technikával, amit még én sem próbáltam, és nekem is ki kellett bővítenem az ismeretemet. Csomó ötletem támadt a tanítás alatt, jó volt a kapcsolatom a gyerekekkel, igazán termékeny időszaka volt az életemnek.

Mayer Berta most is dolgozik, napjait, ha csak teheti, a műteremben tölti. Meghívásokat kap csoportos, egyéni tárlatokra, legutóbb a Dante kiállításra, melyre egy, az Isteni színjáték témáját megidéző művet kellett beadni.

Örvény, 100x120 cm, akril, gipszkarton

Szelidek, 110x100 cm, akril-vászon

– Közéleti szereplésre, közösségi feladatra már nem vágyom, nem nekem való – fejt ki a festőnő. – Érzékeny és kritikus a karakterem, azonban a véleményemet nem tudom diplomatikusan előadni. Örülök viszont, ha a kollégák megdicsérik a munkáimat, de nem ez motivál az alkotásban. Az önértékelésem a helyén van, nem vágyom olyan dolgokra, melyeket nem érhetek el, érzem a határait.